

AT HOME IN
EUROPE

SOMALIT

HELSINGISSÄ

Somalit Euroopan kaupungeissa

Somalit Helsingissä

At Home in Europe

©2014 Open Society Foundations

Tämä julkaisu on saatavana pdf-tiedostona Open Society Foundationsin verkkosivulta Creative Commons lisenssillä, joka mahdollistaa julkaisun kopioinnin ja jakelun, ainoastaan kokonaisuutena ja edellyttäen, että sen yhteydessä viitataan Open Society Foundationsiin ja että sitä käytetään ei-kaupallisiin tarkoituksiin opetuksessa tai julkisessa politiikassa. Valokuvia ei saa käyttää irrallaan julkaisusta.

ISBN: 978-194-0983-219

Julkaisija

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS

224 West 57th Street
New York NY10019
United States

Lisätietoja

AT HOME IN EUROPE

OPEN SOCIETY INITIATIVE FOR EUROPE

Millbank Tower, 21-24 Millbank,
London, SW1P 4QP,
UK

Verkkosivu

www.opensocietyfoundations.org/projects/home-europe

Taitto Q.E.D. Publishing

Sisällys

Kiitokset	5
Esipuhe.....	7
Somalit Helsingissä	9
Tiivistelmä.....	13
Menetelmät	17
1. Johdanto	21
2. Väestö ja demografia	22
3. Poliittinen ympäristö	28
4. Identiteetti ja kuulumisen tunne	33
5. Koulutus	45
6. Työelämä	59
7. Asuminen	73
8. Terveys ja sosiaalinen suojele	84
9. Järjestyksenpito ja turvallisuus	92
10. Osallistuminen ja kansalaisuus	101
11. Median rooli	114
12. Päätelmät	124
13. Suositukset	128
Liite 1. Lähteet	134
Liite 2. Haastatellut asiantuntijat	144

Open Society Foundationsin toiminta-ajatus

Open Society Foundationsin päämääränä on kehittää elinvoimaisia ja suvaitsevaisia yhteiskuntia, joiden johto on vastuussa kansalaisilleen. Open Society Foundations työskentelee paikallisten yhteisöjen kanssa yli sadassa maassa tukien oikeudenmukaisuutta ja ihmisoikeuksia, ilmaisunvapautta sekä julkisen terveydenhuollon ja koulutuksen saattamista kaikkien ulottuville.

KIITOKSET

Tämä kaupunkiraportti laadittiin osana raporttisarjaa nimeltä Somalit Euroopan kaupungeissa. Sarjassa keskitytään seitsemään eurooppalaiskaupunkiin, joissa asuu somalialaistaustaista väestöä. Sarjaan valittiin Amsterdam, Kööpenhamina, Helsinki, Leicester, Lontoo, Malmö ja Oslo ja näistä kaupungeista vielä tietyt kaupunginosat.

Raportit on laadittu At Home in Europe – hankkeessa, osana Open Society Foundationsin Open Society Initiative for Europe – aloitetta, ja yhteistyössä paikallisten ja valtakunnallisten asiantuntijoiden kanssa. Somalit Helsingissä –raportin tutkimus- ja kirjoitustyö on tehty Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella, ja mukana olivat erityisesti seuraavat henkilöt:

Helsingin tutkimustiimi

Marja Tiilikainen, FT, akatemiaturkija (vastaava tutkija)

Abdirashid Ismail, KTT, tutkijatohtori (tutkija)

Elina Tuusa, opiskelija (tutkimusassistentti)

Maryan Abdulkarim (tutkimusassistentti ja somali-englanti-kääntäjä)

Abdurasak Adam (somalinkielisten haastattelujen litteroija)

Tutkimusta varten koottiin ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli antaa asiantuntija-apua ja kommentteja kaikissa tutkimuksen ja analyysin vaiheissa.

Ohjausryhmä

Anne Alitolppa-Niitamo, Väestöliitto

Abdi-Hakim Yasin Ararse, Suomen islamilainen yhdyskunta

Annika Forsander, Helsingin kaupungin maahanmuutto-osasto

Sari Hammar, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca)

Petri Hautaniemi, Helsingin yliopisto ja ulkoasiainministeriö

Abdirizak Hassan Mohamed, Jyväskylän yliopisto

Mulki Al-Sharmani, Helsingin yliopisto

Kiitämme lämpimästi seuraavia järjestöjä, jotka antoivat tutkimusryhmän käyttää tilojaan tai auttoivat muuten haastattelujen järjestämisessä: Badbaado, Suomen Somalia-verkosto, Helsinki Islam Keskus, Islamic Rahma Center, Suomen islamilainen yhdyskunta, Kanava Nuoriso ja Suomen Somaliliitto.

Open Society Foundations järjesti 16.9.2013 Helsingissä suljetun pyöreän pöydän keskustelun saadakseen kritiikkiä ja kommentteja raporttiluonnoksesta. Olemme kiitollisia keskustelun lukuisille osallistujille, jotka antoivat avokätisesti aikaansa ja asiantuntemustaan. Heihin kuului vähemmistöryhmien ja kansalaisjärjestöjen edustajia, kaupungin virkamiehiä sekä asiantuntijoita. Haluamme kiittää myös Helsingin yliopiston tiimiä pyöreän pöydän keskustelun järjestämisestä ja isännöimisestä. Erityisesti kiitämme Anne Alitolppa-Niitamoaa, joka toimi tehokkaasti keskustelun puheenjohtajana, sekä tutkijoita Camilla Haavistoa ja Tuula Jorosta, jotka antoivat arvokkaita kommentteja raporttiluonnoksesta.

Haluamme niin ikään kiittää Annika Forsanderia ja hänen tiimiään, erityisesti Matleena Sierlaa ja Olga Silfverää Helsingin kaupungin maahanmuutto-osastolta, mittaamattoman arvokkaasta tuesta, jota he antoivat koko tutkimuksen ajan ja raportin julkistuksen yhteydessä.

At Home in Europe vastaa viime kädessä raportin sisällöstä, mukaan lukien mahdolliset virheet ja epätarkkuudet.

Open Society Initiative For Europe – työryhmä (At Home in Europe)

Nazia Hussain	<i>johtaja</i>
Hélène Irving	<i>ohjelmakoordinaattori</i>
Klaus Dik Nielsen	<i>vaikuttamistyön asiantuntija</i>
Andrea Gurubi Watterson	<i>ohjelmasuunnittelija</i>
Csilla Tóth	<i>ohjelma-assistentti</i>
Tufyal Choudhury	<i>johtava poliittinen neuvonantaja</i>

ESIPUHE

Open Society Foundationsin keskeisenä ajatuksena on se, että avoimessa yhteiskunnassa kaikki ihmiset ovat yhtä tärkeitä ja heillä on oltava yhtäläiset mahdollisuudet. Open Society Foundations tekee käytännön yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa ympäri Eurooppaa vastustaakseen syrjintää, ennakkoluuloja ja epäoikeudenmukaisuutta, ymmärtääkseen uusien ja toisinaan huolestuttavien poliittisten ilmiöiden kehittymistä, levittääkseen parempia järjestyksenpito- ja turvallisuuskäytäntöjä, luodakseen oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden puolestapuhujille yhteyksiä poliittisiin päättäjiin ja instituutioihin, edistääkseen Euroopan vähemmistöjen osallisuutta, tukeakseen kriittistä ja valistunutta keskustelua kansalaisjärjestökentän toimijoiden kesken sekä voimauttaakseen ruohonjuuritason järjestöjä ajamaan muutoksia oman paikallisen todellisuutensa pohjalta.

At Home in Europe, osa Open Society Foundationsin Open Society Initiative for Europe –aloitetta, on tutkimus- ja vaikuttamishanke, jonka tarkoituksena on tuoda lisää yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ryhmille, jotka ovat jääneet kansalaistoiminnan, politiikan, talouden ja kulttuurielämän valtavirtojen ulkopuolelle Länsi-Euroopassa. Siinä painotetaan vahvasti kaupunkien ja paikallisyhteisöjen tason käytäntöjä, joilla vähennetään syrjintää ja pyritään varmistamaan yhtäläiset mahdollisuudet kaikille. At Home in Europe toimii poliittisten päättäjien, kansalaisjärjestöjen ja paikallisten, kansallisten ja kansainvälisten yhteisöjen kanssa parantaakseen eri tavoin Euroopan monien vähemmistöjen ja syrjäytyneiden yhteisöjen sosiaalista osallisuutta.

Vähemmistöyhteisöt, niin muslimit, maahanmuuttajat kuin romanitkin, ovat tämän päivän Euroopassa edelleen suurennuslasin alla. Tämä monimutkainen tilanne asettaa Euroopalle yhden sen suurimmista haasteista: miten turvata yhdenvertaiset oikeudet ympäristössä, jonka moninaisuus lisääntyy nopeasti. Somaliyhteisö on yksi näistä kehittyvistä vähemmistöryhmistä, joita koskevien tarkkojen tietojen puute haittaa mahdollisuuksia mielekkään kotouttamisen onnistumiseen.

Somalialaistaustaista väestöä on asunut joissakin Euroopan osissa jo sukupolvien ajan, mutta 15 viime vuoden aikana heidän määränsä on kasvanut. Euroopan somalien määrästä ei ole tarkkoja lukuja, mutta vaikka heitä on absoluuttisesti ottaen vähän, he ovat kokonaisuudessaan yksi maanosan suurimmista pakolaisryhmistä ja muodostavat kasvavan vähemmistöryhmän. Euroopan somalit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään: Euroopassa syntyneet somalialaistaustaiset, somalialaiset pakolaiset ja turvapaikanhakijat (jotka ovat tulleet suoraan Somaliasta tai sen naapurimaista pitkälti konfliktien vuoksi) sekä somalit, jotka ovat muuttaneet jostakin Euroopan maasta toiseen, esimerkiksi Ruotsista Britanniaan. Somalit ovat moninainen ja elinvoimainen yhteisö, joka kärsii median kielteisistä ja puolueellisista esittämistavoista sekä stereotyyppioista. Tämän yhteisön erityisiä tarpeita ei ymmärretä riittävästi. Somalit kuuluvat ryhmiin, jotka kokevat merkittävää epätasa-arvoa koulutuksen, työn, terveyspalvelujen ja asuntojen saannissa, millä taas on huonoja seurauksia.

Somaliyhteisöjen ryhmät ovat vahvasti läsnä tietyissä Euroopan maissa, mutta niillä saattaa olla suhteellisen vähän kontakteja poliittisiin päättäjiin ja edustusta paikallisissa ja valtakunnallisissa elimissä.

Vertailevassa tutkimussarjassa ”Somalit Euroopan kaupungeissa” tarkastellaan sellaista kaupunkien ja kuntien politiikkaa, jossa on aktiivisesti pyritty ymmärtämään somalitaustaisia yhteisöjä ja niiden erityisiä tarpeita. Tutkimuksella pyritään tavoittamaan arkielämän kokemuksia sekä sitä, miten paljon ja millaisia yhteyksiä poliittiset päättäjät ovat luoneet kaupunkinsa somaleihin ja muihin vähemmistöihin. Yhtenä taustateemana on se, miten somaliyhteisöt itse ovat aktiivisesti osallistuneet syrjinnän torjuntaan, ja se, antavatko erityisryhmien tarpeet aihetta yksilöllisiin poliittisiin lähestymistapoihin esteiden poistamiseksi yhtäläisten mahdollisuuksien tieltä.

”Somalit Euroopan kaupungeissa” – sarjaan kuuluu seitsemän yksittäistä kaupunkiraporttia sekä yleiskatsaus. Kaupunkien valinnoissa otettiin huomioon väestön koko ja sen moninaisuus sekä paikallinen poliittinen tilanne. Näitä kaupunkeja ovat Amsterdam, Kööpenhamina, Helsinki, Leicester, Lontoo, Malmö ja Oslo. Kaikki seitsemän kaupunkiraporttia ovat paikallisten asiantuntijoiden työtä ja niissä on käytetty samaa metodologiaa, jotta vertaileva analyysi olisi mahdollinen. Jokaisessa raportissa esitetään yksityiskohtaisia suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa kyseisen kaupungin somalien mahdollisuuksia täysimittaiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja osallisuuteen. Nämä suositukset toimivat pohjana Open Society Initiative for Europe – aloitteen At Home In Europe – hankkeessa tehtävälle vaikuttamistyölle.

Somalit Helsingissä

Sisällys

Tiivistelmä	13
Menetelmät	17
1. Johdanto	21
2. Väestö ja demografia	22
2.1 Väestötilastot	22
2.2 Muuttoliikkeiden historia ja suuntauksset	24
2.3 Suomen ja Helsingin somaliväestö	25
2.4 Kansalaisuuteen ja sen saamiseen liittyvät kysymykset	27
3. Poliittinen ympäristö	28
3.1 Kaupunginhallinnon rakenteet	29
3.2 Valtakunnallinen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka	29
3.3 Kaupungin maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka	31
4. Identiteetti ja kuulumisen tunne	33
4.1 Identiteetti	33
4.2 Kuulumisen tunne	35
4.3 Vuorovaikutus	39
4.4 Syrjintä ja häirintä	43
5. Koulutus	45
5.1 Koulutusjärjestelmä	45
5.2 Maahanmuuttajat ja koulutusjärjestelmä	47
5.3 Somalilapset Helsingissä	50
5.4 Lasten koulunkäynti ja somalisyhteisön huolenaiheet	52
5.5 Uusi aloite: Lukioon valmistava koulutus maahanmuuttajille	56
6. Työelämä	59
6.1 Maahanmuuttajat työmarkkinoilla	59
6.2 Somalit työmarkkinoilla: säännönmukaista syrjintää	66
6.3 Somaleihin kohdistuvan syrjinnän syyt ja vaikutus muihin tekijöihin	70

7. Asuminen	73
7.1 Asuinalueiden eriytyminen: etenevä epäkohta	73
7.2 Kaupungin politiikka	76
7.3 Näkemykset asunnoista	77
7.4 Näkemykset asuinalueesta	80
7.5 Uusia aloitteita	82
8. Terveys ja sosiaalinen suojele	84
8.1 Terveydentila ja hyvinvointi	84
8.2 Kokemukset terveys- ja sosiaalipalveluista	87
9. Järjestyksenpito ja turvallisuus	92
9.1 Turvallisuudentunne	92
9.2 Kokemukset laista, rikosoikeudesta ja järjestyksenpidosta	94
9.3 Valtakunnallinen turvallisuuspolitiikka	98
10. Osallistuminen ja kansalaisuus	101
10.1 Kansalaisuus	101
10.2 Paikallisen osallistumisen mekanismit ja päätöksentekoon osallistuminen	102
10.3 Järjestöt	107
10.4 Poliittinen osallistuminen ja äänestäminen	112
11. Median rooli	114
11.1 Somalien käsittely mediassa	115
11.2 Käsitteitä somalien representaatiosta suomalaisessa mediassa	121
12. Päätelmät	124
13. Suositukset	128
13.1 Identiteetti ja kuulumisen tunne	128
13.2 Koulutus	128
13.3 Työelämä	130
13.4 Asuminen	131
13.5 Terveys ja sosiaalinen suojele	131
13.6 Järjestyksenpito ja turvallisuus	132
13.7 Osallistuminen ja kansalaisuus	133
13.8 Media	133
Liite 1. Lähteet	134
Liite 2. Haastatellut asiantuntijat	144

Taulukot

Taulukko 1. Osallistujien ikä	18
Taulukko 2. Osallistujien asumisaika Suomessa	19
Taulukko 3. Osallistujien siviilisäätö	19
Taulukko 4. Osallistujien pääasiallinen toiminta	20
Taulukko 5. Yhteishakujen varsinainen haku Helsingin alueella 2008–2010	50
Taulukko 6. Toisen asteen opiskelu pääkaupunkiseudulla opiskelijan äidinkielen mukaan	51
Taulukko 7. Päätoimisen opiskelun ja työllisyyden ulkopuolella olevat nuoret pääkaupunkiseudulla äidinkielen mukaan (%), 2010	52
Taulukko 8. Kolmannen maan kansalaisten työttömyysaste alkuperämaan mukaan vuonna 2009	62
Taulukko 9. Vieraskieliset asukkaat pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2009	62
Taulukko 10. Tärkeimmät vieraskieliset toimialoittain (%) vuonna 2011	64
Taulukko 11. Maahanmuuttajien työllistymisen esteet ja kannustinloukut Suomen työmarkkinoilla	66
Taulukko 12. Maahanmuuttajat, jotka kokivat tullessaan syrjityiksi työssä ulkomaalaistaustansa vuoksi (%) vuosina 1997 ja 2001	67
Taulukko 13. Asunnottomien pääryhmät Suomessa ja Helsingissä vuosina 2011–2012	76
Taulukko 14. Asuntokunnat äidinkielen mukaan Helsingissä vuonna 2008	78

Kuviot

Kuvio 1. Suurimmat ulkomaalaistaustaiset ryhmät Suomen väestössä 31.12.2012 ...	24
Kuvio 2. Koulutusjärjestelmä	46
Kuvio 3. Ulkomaan kansalaisten ja koko väestön työttömyysaste (%), 2000–2010	61
Kuvio 4. Helsingin ulkomaalaistaustainen työvoima toimialoittain vuonna 2008	63
Kuvio 5. Teemat maahanmuuttajien esittämisessä suomalaisessa mediassa (N=1222) (%), 1999–2007	119

TIIVISTELMÄ

Somalit Helsingissä on osa seitsemän kaupungin tutkimussarjaa Somalit Euroopan kaupungeissa, joka kuuluu Open Society Foundations - säätiön At Home in Europe – hankkeeseen. Hankkeessa tutkitaan somalialaistaustaisten ihmisten elinoloja Amsterdamissa, Kööpenhaminassa, Helsingissä, Malmössä, Leicesterissä, Lontoossa ja Oslolla. Helsingin tutkimuksen toteutti Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitos.

Raportissa käsitellään Helsingissä asuvien somalialaisten kokemuksia keskittyen viiteen osa-alueeseen sekä laajempiin identiteetin, yhteenkuulumisen ja kanssakäymisen teemoihin. Vuoden 2012 joulukuusta helmikuun loppuun 2013 toteutettiin asiantuntijahaastatteluja kansallisella ja kuntatasolla sekä somalialaistaustaisten asukkaiden fokusryhmähaastatteluja. Raportti tarjoaa näkökulmia ja suosituksia osallisuuden sekä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden parantamiseksi tässä monimuotoisessa pohjoisessa kaupungissa.

Vaikka somalialaisten määrä Suomessa on verrattain pieni, heidän tulonsa 1990-luvun alkupuolen Suomeen oli merkittävä tapahtuma kansallisella tasolla. Somalialaisten turvapaikanhakijoiden saapumista Suomeen sekä sen käynnistämiä yhteiskunnallisia tapahtumia on kutsuttu nimellä "somalishokki", koska se oli toisen maailmansodan jälkeisen Suomen ensimmäinen kokemus suurten pakolaisryhmien vastaanottamisesta.

Väestö: Suomen väestö on suhteellisen homogeeninen. Vain alle viisi prosenttia asukkaista on ulkomaalaistaustaisia. Maahanmuuttajat ovat voimakkaasti keskittyneet pääkaupunkiseudulle. Somalialaistaustaiset ovat kolmanneksi suurin ulkomaalaisryhmä Suomessa. Heitä oli yhteensä 14672 henkilöä vuoden 2012 lopussa.

Poliittinen ympäristö: Suomessa vastuu maahanmuuttajien kotoutumisesta on jaettu valtion ja kuntien kesken. Helsingin kaupunki on kehittänyt kaupungin kotoutumispolitiikkaa keskittyen mm. asumiskysymyksiin, työllisyyteen, koulutukseen sekä vuorovaikutuksen rakentamiseen eri väestöryhmien välillä.

Identiteetti ja kuulumisen tunne: Fokusryhmähaastattelujen osallistajat olivat yhtä mieltä siitä, että Suomessa esiintyy voimakkaita kielteisiä asenteita somalialaisia kohtaan. Tämä luo tunteen erilaisuudesta ja saattaa johtaa poissulkemiseen laajemmasta yhteiskunnasta. Haastatellut kokivat että somalialaisten suuri määrä Helsingissä auttoi heitä luomaan kuulumisen tunnetta ja yhteisöllisyyttä. He kuvasivat kanssakäymistä valtaväestön kanssa yleensä kunnioittavaksi, mutta rajoittuneeksi. Osallistajat mainitsivat myös joitakin onnistuneita yhteisökehityshankkeita, jotka ovat edesauttaneet rakentamaan kestävämpiä ja merkityksellisempiä yhteyksiä ryhmien välillä.

Syrjintä ja häirintä: Vuonna 2009 tehdyssä EU–MIDIS-tutkimuksessa, Euroopan unionin perusoikeusviraston vähemmistöjä ja syrjintää koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että kaikista maahanmuuttaja- ja etnisistä ryhmistä somalialaiset Suomessa ovat kärsineet eniten syrjinnästä. Esimerkiksi eräässä suomalaisessa tutkimuksessa Suomen

somalialaiset ilmoittivat häirinnästä ja syrjinnästä kadulla, kaupoissa, poliisin taholta ja muissa paikoissa. Fokusryhmien osallistujien mukaan nämä kokemukset lisäävät eristäytyneisyyden ja epävarmuuden tunteita.

Koulutus: Maahanmuuttajien määrä ja monimuotoisuus kouluissa lisääntyy. Somalialaiset ovat suurimpia maahanmuuttajaryhmiä erityisesti päiväkodeissa ja peruskouluissa. Heidän määränsä laskee kuitenkin jyrkästi seuraavissa koulutusasteissa ja korkeakouluissa on vain hyvin vähän somalitaustaisia. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että somalialaisten lasten koulumenestys on heikompi kuin muiden oppilasryhmien. Tämä asia heijastui myös käsillä olevan tutkimuksen aineistossa. Somalinkieliset vanhemmat kokivat, että heidän lapsiaan sijoitetaan suomea toisena kielenä opiskeleviin ryhmiin riippumatta suomen kielen taidosta, ja vanhemmat pelkäsivät, että tämä rajoittaa lasten jatkokoulutusmahdollisuuksia. Haastatteluissa tuli esiin myös kokemuksia rasismista ja syrjinnästä kouluissa.

Työelämä: Työllisyyteen liittyvät ongelmat olivat yksi tutkimukseen osallistuneiden somalitaustaisten keskeisimpiä huolenaiheita. Näkemyksenä oli, että syrjintä vaikuttaa somalialaisten työsaantiin Suomessa. Tätä tulosta tukevat myös aikaisemmat työllisyyttä käsittelevät tutkimukset. Naiset kohtaavat työnhaussa erityisiä ongelmia, eivätkä heille suunnatut työllisyyspoliittiset toimenpiteet ole osoittautuneet erityisen tulokselliseksi. Työnsaantivaikeudet koettiin suurimpana esteenä sille, että somalitaustaiset olisivat voineet tuntea itsensä kotoutuneiksi suomalaisen yhteiskuntaan. Riittämätön kielitaito on esteenä työnsaannille, mutta koettiin myös, ettei erinomainenkaan kielitaito riitä takaamaan työn saantia.

Asuminen: Helsingin kaupungin asuntopolitiikka on tuottanut hyviä tuloksia asuinalueiden eriytymiskehityksen ennaltaehkäisyssä. Samalla kun Helsinki muuttuu monimuotoisemmaksi, eri kaupunginosien väliset sosioekonomiset erot uhkaavat kuitenkin kasvaa. Maahanmuuttajien asuttamisessa on noudatettu hajasijoittamisen strategiaa. Somalialaiset tuntevat olonsa turvallisemmaksi alueilla, joissa he muodostavat suuremman ryhmän. Fokusryhmien osallistujat raportoivat monenlaisia mielipiteitä asumistilanteestaan. Jotkut olivat tyytyväisiä yhteisöllisyyteen, asuntojen laatuun ja palveluiden saatavuuteen, kun taas toiset ilmaisivat huolensa rasisista rikoksista ja eristäytyneisyydestä.

Terveys ja sosiaalinen suojelu: Huolimatta somalialaisten heikkoon terveydentilaan viittaavista aikaisemmista tutkimustuloksista, somalialaisten on todettu olevan tyytyväisiä elämänlaatuunsa. Jotkut tutkimukseen nyt haastatellut ilmaisivat huolensa suomalaisten ja somalialaisten erilaisista terveydenhuoltoon liittyvistä käsityksistä ja tavoista samoin kuin kommunikaatio-ongelmista terveydenhuollon henkilökunnan kanssa. Yleisesti ottaen fokusryhmien osallistujat pitivät suomalaisen terveydenhoidon tasoa hyvänä. Mielenterveyspalveluiden käyttö somalialaisten maahanmuuttajien keskuudessa on edelleen hyvin vähäistä huolimatta siitä, että yhteisön edustajilla on paljon traumaattisia kokemuksia.

Järjestyksenpito ja turvallisuus: Haastateltujen mielipiteet jakautuivat koskien Helsingin yleistä turvallisuutta. Jotkut kehuivat lähiöidensä turvallista ilmapiiriä, toiset taas mainitsivat poliisin rasistisen profiiloinnin ongelmana. Erityisesti naiset kertoivat toistuvasta häirinnästä kaduilla. Tutkimukset osoittavat, että somalialaiset ilmoittavat harvoin rikoksista viranomaisille, ja fokusryhmäkeskusteluissa kuvailtiin tilanteita, joissa poliisin ei koettu käsitelleen rikostapauksia asiaankuuluvasti.

Osallistuminen ja kansalaisuus: Noin 40 prosenttia Suomessa asuvista somalialaisista on saanut Suomen kansalaisuuden. Eräs haastateltu koki, että "kansalaisuus ei usein muuta mitään, täällä katsotaan vain alkuperää". Somalialaisten osallisuutta on pyritty edistämään esimerkiksi asukasneuvostojen ja järjestöjen avulla. Suomessa toimii monia somalijärjestöjä, jotka hyötyisivät valmiuksiensa kehittamisestä ja pyrkimyksistä yhdistää voimia yhteisten asioiden hyväksi. Kunnallisvaaleissa on ollut somalitaustaisia ehdokkaita, ja viimeksi vuoden 2012 vaaleissa somalialainen naispuolinen valtuutettu valittiin uudelleen Helsingin kaupunginvaltuustoon.

Median rooli: Maahanmuuttajayhteisöt esiintyvät rajoitetusti mediassa, ja tutkimuksissa on ilmennyt huolta, että somalialaisten representaatiot mediassa saattavat tuottaa stereotypioita ja estää kotoutumista. Tutkimukset ovat osoittaneet, että mediahuomio kohdistuu usein negatiivisiin aiheisiin, kuten rikollisuuteen ja konflikteihin, eikä maahanmuuttajien ääntä kuulla valtaehdistössä.

Suosituks: Yhtenä isoimmista ja suurimmista maahanmuuttajaryhmistä Suomessa somalit ovat kohdanneet monia haasteita kotoutumisessa. Huolimatta siitä, että valtio ja paikallishallinnot ovat kehittäneet monipuolisia politiikkoja maahanmuuttajien tukemiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa, esteitä löytyy edelleen erityisesti työnsaannissa ja koulutussektorilla. Rodullinen syrjintä ja häirintä koettiin keskeiseksi kotoutumisprosessia estäväksi tekijäksi. Fokusryhmiin osallistuneiden keskuudessa kokemukset jokapäiväisestä elämästä Helsingissä vaihtelivat hyvin paljon: Jotkut kehuivat hiljaista ja turvallista ympäristöä ja toiset kamppailivat eristäytyneisyyden ja työttömyyden kanssa. Muutamia pilottihankkeita kotoutumisen edistämiseksi on meneillään, mutta työtä tulisi laajentaa. Somalialaisten kansalaisyhteiskunta on aktiivinen, mutta myös hyvin hajanainen. Yhtenäisemmän äänen ja lähestymistavan löytäminen voisivat auttaa kiinnittämään huomiota asioihin, jotka koskettavat somalilyhteisöjä yleisemmällä tasolla. Haastateltujen kokemukset vaihtelivat selvästi riippuen sukupuolesta ja sukupolvea, ja niitä tulisi jatkossa tutkia lisää. Olisi erityisesti kiinnitettävä huomiota toisen sukupolven somalialaisiin Suomessa ja varmistettava, että he pystyvät tuntemaan kuuluvansa Helsinkiin ja että heillä on samat menestymisen mahdollisuudet kuin kenellä tahansa muulla Suomessa pysyvästi asuvalla tai Suomen kansalaisella.

1. Valtion, Helsingin kaupungin ja muiden viranomaisten tulisi lisätä tietoisuutta osallisuuden parantamisen merkityksestä, suomalaisen yhteiskunnan monimuotoistumisesta ja uusien identiteettien moninaisuudesta. Esimerkiksi Helsingin kaupunki voisi koota julkisia ja yksityisiä tahoja edustavan työryhmän arvioimaan ja laatimaan julkaisuja, verkkosivustoja, ilmoituksia ja

muuta visuaalista materiaalia kaupungin hallinnolle ja muille julkisille toimijoille. Ryhmän tulisi arvioida nykyisiä materiaaleja ja laatia ohjeistukset ja toimintatavat siitä, kuinka Helsingin moni-ilmeisemmäksi muuttunutta väestöä kuvataan ja edistää näin myönteistä kuvaa myös vähemmistöyhteisöistä.

2. Koulutuksen rooli on keskeinen mahdollisuuksien tarjoajana, ja edellytys sille, että jokainen voi toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Laadukas koulutus on vakauden ja sosiaalisen koheesion ehto. Tutkimustiedot viittaavat siihen, että somalialaiset edistyvät heikommin koulutusurilla kuin muut väestöryhmät, varsinkin korkea-asteen opinnoissa. Opetusministeriön, Opetushallituksen ja Helsingin kaupungin tulisi tutkia, mitkä taustasyöt ja mahdolliset rakenteelliset syyt vaikuttavat somalialaisten alisuoriutumiseen koulutusurilla. Lisäksi tulisi tarjota räätälöityjä ratkaisuja kaikille niille väestöryhmille, kuten somaleille, joissa nuoriso on aliedustettuna toisen asteen koulutuksessa, päästä ammatilliseen koulutukseen ja työelämään tai saavuttaa akateemiset taidot jotka ovat edellytyksenä korkea-asteen koulutukselle. Opinto-ohjauksen ja tiedotuksen eri koulutusvaihtoehdoista ja niiden jatkopoluista oppilaille ja heidän vanhemmilleen tulisi alkaa jo paljon ennen viimeistä peruskoululuokkaa.
3. Suomen hallituksen tulisi kiinnittää erityistä huomiota niihin maahanmuuttajaryhmiin, kuten somaleihin, jotka kohtaavat erityishaasteita työmarkkinoilla. Tällä hetkellä Aluehallintoviraston eli AVI:n työturvallisuus- ja työterveysosastot seuraavat, kuinka yhdenvertaisuuslakia noudatetaan työmarkkinoilla. Tämä tehtävä tulisi siirtää jollekin toiselle elimelle, joka pystyy takaamaan läheisemmän yhteistyön eri maahanmuuttajayhteisöjen kanssa, erityisesti niiden ryhmien kanssa jotka kohtaavat paljon työsyrtintää.

MENETELMÄT

Kerätessä aineistoa tätä raporttia varten käytettiin useita eri tutkimusmenetelmiä: tehtiin katsaus aihepiirin tutkimuskirjallisuuteen ja politiikkaraportteihin, sekä toteutettiin fokusryhmä- ja asiantuntijahaastatteluja. Pääosa aineistosta kerättiin kolmen kuukauden aikana joulukuun 2012 alusta helmikuun 2013 loppuun asti.

Keskeisiä asiantuntijoita haastateltiin kaikkiaan 28. Heihin kuului yhdeksän valtion virkamiestä, seitsemän yhteisöjohtajaa, kolme kaupungin virkamiestä, kolme sosiaalityöntekijää, kolme kansalaisyhteiskunnan toimijaa, kaksi opettajaa ja yksi toimittaja (ks. liite 2). Kussakin haastattelussa käytettiin puolistrukturoitujen kysymysten sarjaa, poikkeuksena toimittajan ja toisen opettajan haastattelut, joissa keskusteltiin pääosin tietyistä teemoista ja hankkeista. Näistä 28 haastattelusta 11 oli naisia. Osa haastatteluista tehtiin parihaastatteluina. Yksi haastattelu tehtiin puhelimitse ja loput kasvokkain.

Fokusryhmien jäsenet rekrytoitiin kahdelta pääalueelta. Ensimmäinen alue oli itäinen Helsinki, etenkin Itäkeskuksen kauppakeskus (Itis) ympäristöineen. Itäkeskus on Helsingin suurin kauppakeskus, ja somalien läsnäolo on siellä näkyvämpää kuin missään muualla Suomessa. Itäkeskuksen ympäristössä on pieni keskus, jossa on kaupungin suurin keskittymä somalien omistamia yrityksiä ja myös yksi somalien kolmesta päämoskeijasta. Lisäksi yhdellä somaliyhteisön tärkeimmistä järjestöistä, Suomen Somaliliitolla, on toimitilat läheisessä kaupunginosassa. Kahdestatoista fokusryhmähaastattelusta viisi toteutettiin tällä alueella.

Toinen alue, jolta fokusryhmien jäseniä rekrytoitiin, on Helsingin keskusta ja sen ympäristö, mukaan lukien Pasila, jonne on kaupungin päärautatieasemalta yhden asemanvälin matka pohjoiseen. Tällä alueella sijaitsevat useimmat somaliyhteisön tärkeimmistä yhdistyksistä ja kaksi sen kolmesta päämoskeijasta. Monet kaupungin somaleista ovat joko näiden järjestöjen jäseniä tai niiden asiakkaita ja käyvät usein niiden toimitiloissa. Seitsemän fokusryhmähaastattelua tehtiin Pasilassa ja kaupungin keskustassa.

Näitä alueita käytettiin pelkästään osallistujien rekrytointiin, ja kuka tahansa Helsingissä asuva somali saattoi osallistua tutkimukseen. Fokusryhmien jäsenet valittiin yleisesti Helsingissä asuvista somaleista eikä minkään tietyn kaupunginosan asukkaista. Helsinki on pienehkö kaupunki, ja somalit asuvat hajallaan eri kaupunginosissa.

Somalien rekrytointi tutkimukseen tai fokusryhmään on äärimmäisen haastavaa, ja näin ollen fokusryhmien jäsenten rekrytoimiseksi konsultoitiin Helsingin seitsemää tärkeintä somaliorganisaatiota: neljää yhteisön tärkeintä yhdistystä ja kolmea keskeistä moskeijaa. Kolme pääjärjestöä ja kolme moskeijaa avusti rekrytointiprosessissa. Osallistujien rekrytointiin käytettiin monia eri mekanismeja sen varmistamiseksi, että fokusryhmät olisivat sekä monipuolisia että edustavia.

Kaikki 12 fokusryhmäkeskustelua käytiin somaliksi, ja ne kestivät tunnista kahteen ja puoleen tuntiin. Jokainen keskustelu nauhoitettiin, purettiin nauhalta ja käännettiin englanniksi. Fokusryhmäkeskusteluihin osallistui kaikkiaan 102 ihmistä. Näistä 102 osallistujasta 40, noin 40 prosenttia, oli naisia. Kaksi fokusryhmää koostui pelkästään naisista, toinen nuorista ja toinen vanhemmista, ja näitä fokusryhmäkeskusteluja johti naispuolinen tutkimusavustaja. Kaiken kaikkiaan osallistujat olivat 18–74-vuotiaita. Taulukossa 1 esitetään osallistujien ikäjakauma, ja siitä ilmenee, että yli 55-vuotiaita osallistujia oli vähemmän kuin muiden ikäryhmien edustajia. Tämä heijastaa kuitenkin myös Helsingin koko somaliväestön tosiasiallista ikäjakaumaa, jossa on hyvin vähän vanhemman sukupolven edustajia.

Taulukko 1. Osallistujien ikä

Ikäryhmä	määrä	%
18–25	23	22.6
26–35	27	26.5
36–45	26	25.5
46–55	17	16,7
>55	9	8.8
yhteensä	102	101

Huom.: Pyöristämisen vuoksi kokonaisprosenttiluku voi poiketa sadasta
Lähde: Open Society Foundations

Taulukossa 2 esitetään vuosina aika, jonka osallistujat olivat asuneet Suomessa. Noin puolet fokusryhmien jäsenistä oli saapunut maahan vuosina 1990–1997. Toinen somalialaistulokkaiden aalto tuli pian vuoden 2007 jälkeen, kun Etiopian armeija oli hyökännyt Etelä- ja Keski-Somaliaan. Noin 14 prosenttia osallistujista ei antanut tietoa siitä, kuinka kauan he olivat asuneet Suomessa.

Taulukko 2. Osallistujien asumisaika Suomessa

Vuosia	määrä	%
<5	13	12.7
6–10	19	18.6
11–15	8	7.8
16–20	30	29.4
20–23	18	17.7
..	14	13.7
yhteensä	102	99.9

Lähde: Open Society Foundations

Kuten taulukosta 3 ilmenee, lähes 68 prosenttia osallistujista oli naimisissa ja lähes 19 prosenttia oli naimattomia; loput, lähes 14 prosenttia, eivät antaneet tietoja siviilisäädystään. Heidän oli joko vaikea puhua asiasta tai he eivät vain maininneet sitä, eivätkä tutkijat kysyneet uudelleen.

Taulukko 3. Osallistujien siviilisäätty

Siviilisäätty	määrä	%
naimisissa	69	67.7
naimaton	19	18.6
..	14	13.7
yhteensä	102	100

Huom.: .. = tietoa ei saatu

Lähde: Open Society Foundations

Taulukossa 4 luetellaan osallistujien pääasialliset toiminnat. Hiukan yli 44 prosenttia osallistujista oli työssä, 23,5 prosenttia oli työttömänä ja lähes 10 prosenttia oli opiskelijoita. Loput olivat kotiäitejä tai eläkeläisiä (alle 5 %) tai eivät antaneet tietoa ammattiasemastaan.

Taulukko 4. Osallistujien pääasiallinen toiminta

Toiminta	määrä	%
työllinen	45	44.1
työtön	24	23.5
opiskelija	10	9.8
..	23	22.6
yhteensä	102	100

Huom.: .. = tietoa ei saatu
Lähde: Open Society Foundations

Kullekin kahdeksasta temaattisesta fokusryhmästä laadittiin tietty kysymyssarja keskusteluja varten. Yhdestä kysymyssarjasta keskusteltiin kaikissa neljässä sukupuoli- ja ikäkohtaisessa fokusryhmässä. Käytetyt menetelmät, mukaan lukien haastattelurungot, noudattivat At Home in Europe -projektissa laadittua yhteistä muotoa.

On syytä huomata, että kuusi kahdestatoista fokusryhmäkeskustelusta toteutettiin uskonnollisten järjestöjen tiloissa, mikä on saattanut jonkin verran vaikuttaa saatuihin vastauksiin. Esimerkiksi hijabia käyttävien naisten suhteellinen osuus vastaajista on voinut olla hieman suurempi kuin Suomen koko somaliväestössä, ja naisten oma suhde uskontoon on voinut vaikuttaa heidän kokemuksiinsa kokonaisväestön asenteista ja reaktioihinsa niihin tai heidän tapaansa kokea elämä Suomessa, mukaan lukien sellaiset ilmiöt kuin julkinen alkoholinkäyttö. Helsingissä uskonnolliset keskuksat ovat kuitenkin somalien kiinnekohtia ja niin ollen ihanteellisia paikkoja rekrytoida somaleja tutkimussubjekteiksi.

Lopuksi tekijät järjestivät Helsingissä syyskuussa 2013 yhteisöjohtajille, päättäjille, tutkijoille ja muille asiantuntijoille pyöreän pöydän keskustelun, jossa keskusteltiin raporttiluonnoksesta, kommentoitiin sitä ja tehtiin siihen lisäyksiä ennen sen viimeistelemistä.

1. JOHDANTO

Tämä raportti on osa politiikkaan kohdistuvaa vertailevaa tutkimusta, jota rahoittaa Open Society Foundationsin At Home in Europe – hanke (AHiE) ja jossa keskitytään seitsemään eurooppalaiseen kaupunkiin, joissa on merkittävä somalialaisväestö.

Raportin päätarkoituksena on tunnistaa Helsingissä asuvien somalien kotoutumisen haasteet ja onnistumiset sekä ymmärtää heidän kokemuksiaan tärkeillä arkielämän alueilla. Raportissa tarkastellaan myös sitä, miten sekä valtion että kaupungin viranomaiset kohtaavat nykyiset sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset haasteet ja ottavat somalien tarpeet huomioon keskeisessä päätöksenteossa ja politiikan suunnittelussa. Tunnistettujen puutteiden ja tarpeiden sekä hyvien käytäntöjen perusteella raportissa esitetään politiikkasuosituksia.

Tässä raportissa ”somalilla” tarkoitetaan suomensomaleja, joilla on monenlaisia taustoja: jotkut ovat syntyneet Suomessa, toiset Somaliassa tai muualla; jotkut ovat asuneet Suomessa jo vuosia, toiset taas tulleet vasta äskettäin. Näin ollen raportissa ei pyritä määrittelemään, kuka on somali, vaan pikemminkin yksilöimään somaleja ja antamaan tilaa eri äänille.

Raportti jakautuu kahdeksaan temaattiseen päälukuun ja viiteen täydentävään lukuun. Pääluvuissa käsiteltäviä teemoja ovat identiteetti, yhteisöön kuuluminen ja vuorovaikutus; koulutus; työllisyys; asuminen; terveys ja sosiaalinen suojele; järjestyksenpito ja turvallisuus; osallistuminen ja kansalaisuus; sekä median rooli. Näissä luvuissa pääpainona on dokumentoida tavallisten helsinkiläissomalien jokapäiväisiä kokemuksia näillä tärkeillä elämänalueilla. Johdanto-, päätelmä- ja suosituslukujen lisäksi raportissa on kaksi taustoittavaa lukua, jotka käsittelevät väestöä ja demografiaa sekä kaupungin politiikkaa.

2. VÄESTÖ JA DEMOGRAFIA

Tässä luvussa esitetään yleiskatsaus Helsingin ja Suomen väestörakenteeseen suhteessa maahanmuuttoon ja tarkastellaan yhteyksiä Suomen muuttoliikkeiden historian, muuttopolitiikan sekä Helsingin somalien tilanteen välillä.

2.1 Väestötilastot

Joulukuussa 2012 Suomen kokonaisväestö oli 5 426 674 henkeä (mukaan lukien sekä Suomen että ulkomaisten kansalaiset). Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Suomi oli osa Ruotsia 1800-luvun alkuun asti, ja yläluokan kielenä oli aiemmin ruotsi. Nykyään vain pieni osa syntyperäisistä suomalaisista puhuu äidinkielenään ruotsia, ja useimmat ovat käytännössä kaksikielisiä lukuun ottamatta länsirannikon, Turun seudun, Ahvenanmaan ja joidenkin Etelä-Suomen maaseutualueiden asukkaita. Ruotsinkielisillä suomalaisilla on kuitenkin vahva asema kielivähemmistönä ja oikeus käyttää ruotsia esimerkiksi hallintoviranomaisten kanssa asioidessaan. Ruotsinkielisen vähemmistön asemasta käydään myös jatkuvaa keskustelua erityisesti kaksikielisen kouluopetuksen osalta. Nykyisellään jokaisen suomalaisen on luettava koulussa toista kansalliskieltä, ja koulu voi olla joko suomen- tai ruotsinkielinen. Lisäksi kunnan ja valtion virkamiehiltä vaaditaan kummankin kansalliskielen hallintaa. Etnisesti Suomi on varsin homogeeninen; koko väestöstä äidinkieleltään suomenkielisiä on 4 866 848 henkeä (90 %), ruotsinkielisiä 290 977 (5,4 %), saamenkielisiä 1 900 (0,03 %) ja jotakin muuta kieltä äidinkielenään puhuvia 266 949 (4,5 %).¹

Vuonna 2012 Suomen väestöstä 77 prosenttia kuului luterilaiseen valtionkirkkoon. Vaikka prosenttiosuus on korkea, aktiivisten uskonnonharjoittajien määrä on selvästi tätä pienempi. Jopa 1 139 730 henkeä (20,1 %) ei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan.² Valtionkirkko, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, on erityisessä asemassa valtiollisissa seremonioissa ja sillä on oikeus kantaa jäseniltään veroa valtion tuloverotuksen yhteydessä. Tulot saadaan verosta, jonka valtio kerää kirkon puolesta.

Suomen maahanmuuttajaväestön koko voidaan selvittää lähtömaata, äidinkieltä tai kansalaisuutta koskevista tiedoista. Suomessa oli vuonna 2012 kirjoilla yhteensä 279 616 ulkomaalaistaustaista henkilöä (4,8 %), joista 238 208 oli ensimmäisen

¹ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”, taulukko: Language according to age and sex by region 1990–2012, Tilastokeskus, Helsinki, ks. pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_en.asp (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”). Suomeksi: ”Väestörakenne 2012, vuosikatsaus”, taulukko: Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2012, pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp.

² Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”, liitetaulukko 8: Religious affiliation of the population 2003–2012, stat.fi/til/vaerak/2012/01/vaerak_2012_01_2013-09-27_tau_008_en.html (luettu syyskuussa 2013). Suomeksi: ”Väestörakenne 2012, vuosikatsaus”, liitetaulukko 8: Väestö uskonnollisen yhdyskunnan mukaan 2003–2012, stat.fi/til/vaerak/2012/01/vaerak_2012_01_2013-09-27_tau_008_fi.html.

sukupolven maahanmuuttajia ja 41 408 kuului Suomessa syntyneeseen toiseen sukupolveen.³ Näin ollen ulkomaalaistaustaisilla tarkoitetaan sekä Suomen ulkopuolella syntyneitä siirtolaisia että ulkomailla syntyneiden vanhempien lapsia. Määrä sisältää siis myös ne, jotka ovat saaneet Suomen kansalaisuuden.

Suomessa on 320 kuntaa, joista 107 on kaupunkeja.⁴ Ulkomaalaistaustaisten osuus oli suurin ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa (12,1 %) ja toiseksi suurin Etelä-Suomessa Uudenmaan maakunnassa (9,6 %). Manner-Suomen kunnista ulkomaalaistaustaisten osuus oli suurin Helsingissä (12,6 %) ja muissa pääkaupunkiseudun suurissa kunnissa, Vantaalla (12,3 %) ja Espoossa (11,4 %).⁵ Maahanmuuttajat ovat siis merkittävästi keskittyneet pääkaupunkiseudulle.

Ulkomaalaistaustaisten osuus on suurin 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä (yli 9 %). Suomen maahanmuuttajat ovat merkittävästi nuorempia kuin muu väestö: ulkomaalaistaustaisten suomalaisten keski-ikä oli ensimmäisessä sukupolvessa 37,7 vuotta ja toisessa sukupolvessa 11,8 vuotta, kun muun väestön keski-ikä oli 42 vuotta.⁶

Suomen suurimpia ulkomaalaistaustaisia ryhmiä ovat venäläiset (70 899, 25 % kaikista ulkomaalaistaustaisista), virolaiset (36 036), somalialaiset (14 672) ja irakilaiset (10 795).⁷

³ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”.

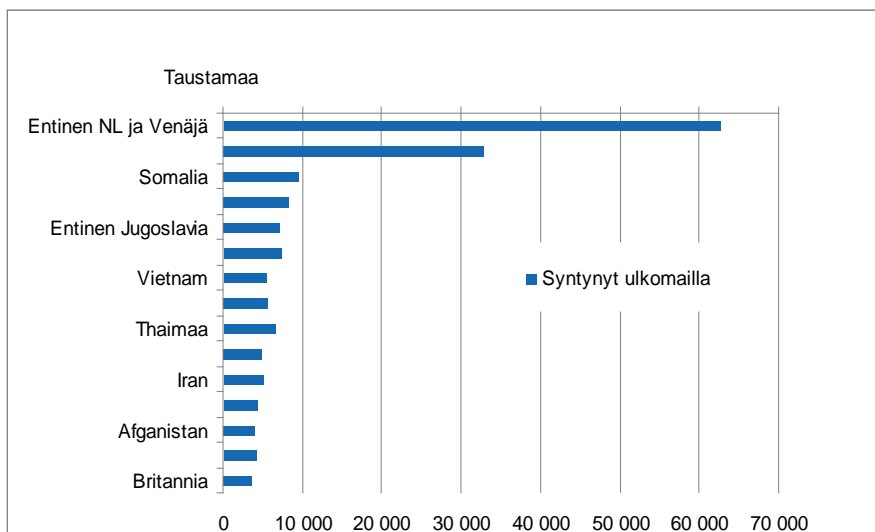
⁴ Ks. Kunnat.net, kunnat.net/fi/tietopankit/uutisia/2012/Sivut/Vuonna-2013-kuntia-on-320.aspx (luettu 3.11.2013).

⁵ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”.

⁶ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”.

⁷ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”.

**Kuvio 1. Suurimmat ulkomaalaistaustaiset ryhmät Suomen väestössä
31.12.2012**

Lähde: Tilastokeskus: ”Väestörakenne 2012, vuosikatsaus”

2.2 Muuttoliikkeiden historia ja suuntaukset

Maahanmuutto on Suomessa uusi ilmiö, mikä johtuu paljolti maan geopoliittisesta asemasta, vaikka Suomen perinteisillä vähemmistöillä, kuten juutalaisilla, islamilaisilla tataareilla, romaneilla ja saamelaisella alkuperäisväestöllä, onkin jo pitkä historia takanaan. Vuosina 1809–1917 Suomi oli autonominen osa Venäjän keisarikuntaa. Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 maahan saapui suurin joukoin venäläisiä sekä pakolaisia Itä-Euroopasta. Muihin pohjoismaihin verrattuna Suomi on kuitenkin kokenut vain vähän maahanmuuttoa Euroopasta ja muualta maailmasta.⁸ Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa, työperäinen maahanmuutto ei Suomessa ole koskaan ollut merkittävää, ja maahanmuutto on hyväksytty enimmäkseen humanitaarisin perustein eikä se ole ollut osa työmarkkinapolitiikkaa.⁹ Viime vuosina tähän on kuitenkin tullut muutos.

Siirtolaisuus oli Suomessa perinteisesti maastamuuttoa, sillä monet suomalaiset muuttivat 1900-luvun alussa Pohjois-Amerikkaan ja toisen maailmansodan jälkeen

⁸ J. Korkiasaari ja I. Söderling: ”Finnish Emigration and Immigration after World War II”, Siirtolaisuusinstituutti, Turku, 2003, migrationinstitute.fi/articles/011_Korkiasaari_Soderling.pdf (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Korkiasaari ja Söderling: ”Finnish Emigration and Immigration after World War II”).

⁹ Työministeriö: Työelämäkysymykset ja haasteelliset ryhmät työllisyyspolitiikan näkökulmasta. ESR-hyvät käytännöt no. 8, Helsinki, Edita, 2002.

Ruotsiin. 1980-luvulle asti maastamuutto oli suurempaa kuin maahanmuutto, mutta tilanne alkoi muuttua 1980-luvulta alkaen, kun maahan muutti jonkin verran pakolaisia, inkeriläisiä¹⁰ paluumuuttajia alueilta, jotka toisessa maailmansodassa menetettiin Neuvostoliitolle, sekä paluumuuttajia Ruotsista.¹¹ Suomeen suuntautuvan muuton historiassa tuli käännekohta vuonna 1990, kun presidentti Mauno Koivisto helpotti inkeriläisten muutttoa Suomeen antamalla heille paluumuuttajan aseman. Lisäksi Suomeen alkoi samana vuonna tulla turvapaikanhakijoiden ryhmiä Somaliasta.

Suomessa asuva ulkomaalaisväestö voidaan karkeasti jakaa neljään ryhmään: ihmiset, joilla on suomalaiset juuret; turvapaikanhakijat, pakolaiset ja heidän perheenjäsenensä; Suomen kansalaisten puoliset; sekä määräaikaaisesti maassa oleskelevat opiskelijat ja työntekijät. Avioliitto on aina ollut tärkeimpiä syitä muuttaa Suomeen, mutta perheenyhdistämisen, opintojen ja työn merkitys maahanmuuton syinä on kasvanut 2000-luvun alusta alkaen.

Suomen muslimien määräksi arvioitiin vuonna 2012 noin 60 000 henkeä, joista enemmistö on ensimmäisen sukupolven pakolaisia ja maahanmuuttajia sekä heidän lapsiaan. Lisäksi muslimiväestöön kuuluu islamiin kääntyneitä suomalaisia ja historiallinen tataarimuslimien ryhmä.¹²

2.3 Suomen ja Helsingin somaliväestö

Somalit olivat Suomen ensimmäinen iso pakolaisryhmä, joka saapui spontaaneina turvapaikanhakijoina 1990-luvun alussa, ja tämä aiheutti niin sanotun "somalishokin". Koska suomalaisyhteiskunnassa ei ollut yleistä tietoa siitä, miten ottaa vastaan iso maahanmuuttajaryhmä, suurien somalimäärien saapuminen aiheutti hämmennystä eikä tilannetta hoidettu hyvin.¹³ Suomen taloutta koetteli tuolloin myös vakava taantuma, mikä vaikutti ihmisten asenteisiin ulkomaalaisia kohtaan. Lisäksi somalit ovat Suomeen tulostaan asti pysyneet maan suurimpana pakolaistaustaisena, afrikkalaisperäisenä ja islaminuskoina ryhmänä. Siksi he ovat saaneet runsaasti huomiota medialta ja päättäjiltä sekä valtaväestöltä.

Vuonna 1990 Suomen koko väestöstä 0,7 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia, ja tästä ryhmästä vain 49 henkeä oli Somaliasta.¹⁴ Vuonna 1991 somalien määrä oli kasvanut 1 412 henkeen, ja siitä lähtien määrä on hitaasti kasvanut vuosi vuodelta. 1990-luvulla

¹⁰ Inkeriläiset ovat kotoisin Inkerinmaalta Venäjältä, ja he muodostavat edelleen suurimman osan Venäjän suomenkielisestä väestöstä. Toista maailmansotaa edeltävissä ja sen jälkeisissä väestön pakkosiirroissa heidät sijoitettiin muualle Neuvostoliiton alueelle.

¹¹ Seppo Paananen: "Maahanmuuttajien elinolot Suomessa", Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005):4, s. 460–462 (jäljempänä Paananen: "Maahanmuuttajien elinolot Suomessa").

¹² Tuomas Martikainen: "Finland", teoksessa Jørgen S. Nielsen, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić ja Egdūnas Račius (toim.): *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 5, Leiden, Brill, 2013, s. 237–246.

¹³ Paananen: "Maahanmuuttajien elinolot Suomessa".

¹⁴ Tilastokeskus: "Population structure 2012, annual review".

useimmat somalit tulivat Suomeen turvapaikanhakijoina, ja heidät sijoitettiin vastaanottokeskuksiin kaikkialle maahan. Monet hajaantuivat ensin eri kuntiin ympäri maata, mutta muuttivat myöhemmin Helsinkiin tai pääkaupunkialueelle (mukaan lukien Espoo ja Vantaa). 1990-luvun alun jälkeen Suomen somalien määrä kasvoi myös perheenyhdistämisten ja lasten syntymisen kautta.

Vaikka somaliyhteisön kotoutumisen ja eristymisen haasteet ovat 1990-luvun jälkeen vähentyneet, somalit kohtaavat suomalaisessa yhteiskunnassa paljon vaikeuksia, kuten yksinäisyyttä, työttömyyttä, perheongelmia, koti-ikävää, mielenterveysongelmia, huolta turvallisuudesta ja rasismia.¹⁵ Suomalaisen yhteiskunnan kulttuurinen ja institutionaalinen piilorasismi vaikuttaa edelleen suuresti somaliyhteisöön huolimatta siitä, että useat viranomaiset huolehtivat maahanmuuttajien hyvinvoinnista ja suomalaisten enemmistö hyväksyy tulokkaat ja vastuun kaikkien Suomessa asuvien ihmisten toimeentulosta.¹⁶

Suomen koko väestöstä (5 426 674 henkeä) 14 672 ihmistä ilmoitti taustamaakseen Somalian joulukuussa 2012.¹⁷ Heistä 9 468 oli ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia ja 5 204 kuului Suomessa syntyneeseen toiseen sukupolveen. Suomen somalit ovat nuori väestöryhmä: 52 prosenttia (7 646) koko somaliväestöstä on alle 20-vuotiaita, 32 prosenttia (4 628) on 20–39-vuotiaita, 14 prosenttia (2 063) 40–59-vuotiaita ja vain 0,02 prosenttia (335) yli 60-vuotiaita. Koko somaliväestöstä 6 991 henkeä oli naisia ja 7 681 miehiä.

Huomattavan suuri osa somaleista asuu Etelä-Suomessa (11 056). Nuorten, alle 30-vuotiaiden somalien osuus on kasvanut 1990-luvun jälkeen sekä ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajissa että erityisesti Suomessa syntyneessä toisessa sukupolvessa. Suomen somalitaustaisten naisten hedelmällisyysluku on laskenut 1990-luvun jälkeen mutta on edelleen suhteellisen korkea (kukin nainen saa keskimäärin 4,0

¹⁵ Esa Aallas: ”Somalis more than 20 years in Finland – ever discriminated against, now staying or returning?”, teoksessa Tuomo Melasuo, Petter Nissinen ja Outi Tomperi: *A Flying Finn. Finnish Civil Society Actors in the Global Sphere*, Tapri Net Series no. 5, Tampere Peace Research Institute (TAPRI), 2013.

¹⁶ Monet vanhemmat somalit ehkä haaveilevat palaavansa joskus Somaliaan, mutta toinen sukupolvi on viettänyt suurimman osan elämästään Suomessa.

¹⁷ Tilastokeskus: ”Population structure 2012, annual review”, taulukko ”Background country and origin according to age and sex by region 1990–2012”, pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=045_vaerak_tau_200_en&ti=Background+country+and+origin+according+to+age+and+sex+by+region+1990+-+2012&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&clang=1&multilang=en (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Taustamaa ja syntyperä sukupuolen ja iän mukaan maakunnittain 1990–2012”, pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=045_vaerak_tau_200_fi&ti=Taustamaa+ja+syntyper+&E4+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan+maakunnittain+1990+%2D+2012&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&clang=3&multilang=fi.

lasta elinaikanaan) verrattuna suomalaissyntyisiin naisiin (1,8 lasta naista kohti elinaikana).¹⁸ Kulttuurien väliset avioliitot ovat Suomen somaleilla harvinaisia.

Helsingin asukasluku vuonna 2012 oli 595 384 henkeä, joista 6 843:lla (1,2 prosentilla) oli äidinkielenään somali, mikä osoittaa, että noin puolet Suomen somalialaisväestöstä asuu Helsingissä. Helsingin väestöstä 68 375 henkeä (11,5 %) oli äidinkieleltään vieraskielisiä.¹⁹

Vuonna 2011 äidinkieleltään vieraskielisistä helsinkiläisistä 28 prosenttia asui Itä-Helsingissä;²⁰ myös kolmasosa somaleista asui Itä-Helsingissä.

2.4 Kansalaisuuteen ja sen saamiseen liittyvät kysymykset

Suomen kansalaisuuslaissa²¹ määritellään, kuka on kansalainen ja miten kansalaisuus saadaan. Maahanmuuttovirasto päättää siitä, voiko henkilö saada kansalaisuuden. Suomen kansalaisuuden voi saada monella tavalla: syntymässä, hakemuksesta ja ilmoituksesta. Jotta ihminen voisi saada kansalaisuuden hakemuksesta, hänen on täytynyt asua maassa vähintään kuusi vuotta – pakolaisten kohdalla neljä vuotta – ja hänen on täytettävä kielitaitovaatimukset.

Vuonna 2011 kansalaisuuden sai 96 somalitaustaista ihmistä, ja yhteensä vuosina 1990–2011 kansalaisuuden sai 5 278 somalitaustaista ihmistä. Määrässä tapahtui suuri hyppäys vuonna 1999, kun 1 208 somalia hankki Suomen kansalaisuuden.²²

¹⁸ Marja-Liisa Helminen: ”Women with foreign background become mothers younger”, Tilastokeskus, 17.7.2013, tilastokeskus.fi/tup/vl2010/art_2013-06-04_001_en.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Ulkomaalaistaustaiset äidiksi nuorempana”, tilastokeskus.fi/tup/vl2010/art_2013-06-04_001.html.

¹⁹ ”Statistical Yearbook of Helsinki 2012”, www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_04_22_tvk12e_00.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Helsingin tilastollinen vuosikirja 2012”, www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_01_03_Tilastollinen_vuosikirja_2012.pdf.

²⁰ Helsingin kaupungin tietokeskus, Tilastoja 2011:41, hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_12_15_Tilastoja_41_Ranto.pdf (luettu 3.11.2013).

²¹ Finlex 359/2003 Kansalaisuuslaki, finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20030359 (luettu 3.11.2013).

²² Tilastokeskus: ”Citizenships granted”, stat.fi/til/kans/index_en.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Suomen kansalaisuuden saamiset”, stat.fi/til/kans/index.html.

3. POLIITTINEN YMPÄRISTÖ

Paikallinen itsehallinto on perinteisesti Suomessa ollut vahvaa, ja kunnilla on lakisääteisesti täysi itsehallinto. Suomessa on nyt 320 kuntaa, joista 107 on kaupunkeja. Jotkin kunnat ovat yhdistäneet hallintonsa kuntayhtymiksi, mutta useimmilla on oma hallinto. Myös kuntayhtymien ja maakuntien liittojen ulkopuolella tehdään kuntien välistä yhteistyötä. Kunnat tarjoavat peruspalveluja, joista tärkeimpiä ovat sosiaalipalvelut ja terveyspalvelut – perusterveydenhuolto hoidetaan terveyskeskuksissa²³ –, koulutus- ja kulttuuripalvelut, ympäristöpalvelut sekä tekninen infrastruktuuri. On syytä huomata, että meneillään oleva laaja kuntauudistus muuttaa huomattavasti kuntien määrää ja tehtäviä.

Aluehallintoon kuuluu kahdenlaisia uusia valtion aluehallintoelimiä: kuusi aluehallintovirastoa ja 15 elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta (ELY-keskusta).²⁴

Koulutuspolitiikkaa ohjaa opetusministeriö, joka toimii yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Koulut kuuluvat kuntien hallinnonalaan ja ovat varsin itsenäisiä, mutta niitä ohjaavat opetussuunnitelman perusteet ja lainsäädännössä asetetut tavoitteet.²⁵

Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa työolainsäädännöstä.²⁶ Paikalliset työvoimatoimistot auttavat ja tukevat työnhaussa, ja niillä on merkittävä rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa (ks. osa 3.2). ELY-keskukset tukevat paikallisia työ- ja elinkeinotoimistoja ja pyrkivät parantamaan työmarkkinoiden toimintaa alueellisella tasolla.²⁷

Kela (Kansaneläkelaitos) hoitaa sosiaaliturvaa.²⁸ Pysyvä asuinpaikka Suomessa oikeuttaa yleensä sosiaaliturvaan kuuluviin etuuksiin, ja kun henkilö muuttaa Suomeen, Kela päättää, onko hänellä oikeus suomalaisen sosiaaliturvaan. Asuntopolitiikka kuuluu ympäristöministeriön toimialaan, ja asumistuet määräytyvät lainsäädännön perusteella.

²³ Ks. suomi.fi/suomifi/english/services_by_topic/health_and_nutrition/health/health_care_services/index.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.suomi.fi/suomifi/suomi/palvelut_aiheittain/terveys_ja_ravinto/terveys/terveyspalvelut/index.html.

²⁴ Ks. suomi.fi/suomifi/english/state_and_municipalities/regional_administration/index.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.suomi.fi/suomifi/suomi/valtio_ja_kunnat/aluehallinto/index.html.

²⁵ Koulutusjärjestelmästä on kuvaus osoitteessa oph.fi/download/124284_Education_system_of_Finland.pdf (luettu 3.11.2013).

²⁶ Ks. tem.fi/index.phtml?l=en&s=2304 (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.tem.fi/tyo/tyolainsaadanto.

²⁷ Ks. www.ely-keskus.fi/web/ely-en/business-and-industry (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.ely-keskus.fi/web/ely/elinkeinot.

²⁸ Ks. kela.fi/in/internet/english.nsf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.kela.fi/.

Sisäinen turvallisuus, maahanmuuttopolitiikka ja maahanmuutto- ja kansalaisuuslain-säädäntö kuuluvat sisäasiainministeriön toimialaan. Tärkeimpiä ministeriön alaisia viranomaisia ovat poliisi, pelastustoimi, rajavartiolaitos ja hätäkeskuslaitos, joka välittää vastaanottamansa tiedot asianmukaisille viranomaisille.²⁹

3.1 Kaupunginhallinnon rakenteet

Helsingin kaupungin ylin päättävä elin on kaupunginvaltuusto, jonka 85 jäsentä valitaan neljän vuoden välein kunnallisvaaleissa;³⁰ nykyinen valtuusto valittiin lokakuun lopussa 2012. Sen tehtäviin kuuluu määritellä kaupungin strategiat – mukaan lukien kotouttamis- ja maahanmuuttostrategia –, palvelumaksujen perusteet ja kaupunginhallinnon järjestämisen perusteet.

Kaikkien muiden kuntien tavoin Helsingin on yhtenäinen vaalipiiri. Paikat jaetaan puolueiden kesken suhteellista vaalitapaa noudattaen. Kesäkuussa 2013 kaupunginvaltuuston paikat jakautuivat seuraavien puolueiden kesken: Kansallinen Kokoomus (26 paikkaa), Vihreät (21 paikkaa) ja Sosialidemokraattinen puolue (16 paikkaa); muut 22 paikkaa jakautuvat kuuden pikkupuolueen kesken.

Kaupunginvaltuusto valitsee jäsentensä joukosta 15-jäsenisen kaupunginhallituksen, jonka virkakausi on kaksivuotinen. Kaupunginhallitus johtaa kaupungin hallintoa, ja sillä on useita muita tehtäviä. Kolmella pääpuolueella oli kesäkuussa 2013 enemmistö valtuustossa.

Osa Helsingin kunnan vallasta on siirretty eri lautakunnille, kaupunginvaltuuston neljäksi vuodeksi valitsemille poliittisille elimille,³¹ mukaan lukien maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden neuvottelukunta (ks. osa 3.3), jonka koostumus on näin ollen poliittinen.³²

3.2 Valtakunnallinen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka

Erinäiset keskushallinnon ja kuntien viranomaiset huolehtivat maahanmuuttajien kotouttamisesta, jonka tavoitteena on, että maahanmuuttajat tuntevat oikeutensa ja

²⁹ Ks. www.intermin.fi/en/security (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.intermin.fi/fi/turvallisuus.

³⁰ Ks. www.hel.fi/static/mirror/www.hel.fi/hki/helsinki/en/city+government/decision-making/city+council/index.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Kaupunginvaltuusto.

³¹ Ks. www.hel.fi/static/mirror/www.hel.fi/hki/helsinki/en/city+government/decision-making/city+board/index.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Kaupunginhallitus.

³² Ks. www.hel.fi/hki/heke/en/Immigration/Advisory+board+for+immigration+and+integration+matters (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto/Neuvottelukunta/Maahanmuutto+ja+kotoutumisasioiden+neuvottelukunta.

velvollisuutensa suomalaisessa yhteiskunnassa.³³ Kotoutumiskoulutusta, kielikoulutusta ja työllistymismahdollisuuksia painotetaan voimakkaasti.

Valtakunnallisella tasolla ensimmäinen laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annettiin vuonna 1999;³⁴ vuonna 2010 sen syrjäytti laki kotoutumisen edistämisestä.³⁵ Vuoden 2010 laissa³⁶ säädetään, että hallituksen on laadittava kotouttamistavoitteet sisältävä valtion kotouttamisohjelma neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2012–2015 painotetaan maahanmuuttajien osallistumista kaikilla yhteiskunnan aloilla.³⁷ Tärkeimpiä painopisteitä ovat maahanmuuttajien työllistyminen ja maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä perheiden ja naisten tukeminen. Kotouttamisohjelman keskiössä ovat yhteisön ja perheen roolin vahvistaminen kotoutumisessa, maahanmuuttajien työllisyysasteen nostaminen, kielikoulutuksen parantaminen sekä naisiin ja lapsiin keskittyminen. Ohjelma sisältää myös kotouttamistoimenpiteiden seurantajärjestelmän, jossa tarkastellaan maahanmuuttajien elinoloja, heidän omia kokemuksiaan kotoutumisesta sekä julkista palvelujärjestelmää suhteessa maahanmuuttajaväestön palvelutarpeeseen. Valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla tulisi tunnistaa ja panna toimeen tarvittavat toimenpiteet.

Maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa kotoutuminen määritellään yhteiskunnan ja maahanmuuttajan väliseksi vuorovaikutukseksi, ja lain tarkoituksena on tarjota maahanmuuttajille yhteiskunnassa ja työllistymisessä tarvittavat tiedot ja taidot ja samalla parantaa heidän mahdollisuuksiaan pitää yllä omaa kulttuuriaan ja kieltään. Jokaiselle maahanmuuttajalle annetaan hänen rekisteröintinsä yhteydessä perustietoja, neuvontaa ja ohjausta, ja alkukartoituksen jälkeen laaditaan yksilöllinen kotoutumissuunnitelma, jossa sovitaan kotoutumiskoulutuksesta, joka sisältää esimerkiksi kielikursseja, työssä oppimista tai muuta kotoutumista edistävää toimintaa.

³³ Ks. www.intermin.fi/en/migration/integration (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen.

³⁴ Finlex 493/1999 Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta, englanniksi www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990493.pdf (luettu 3.11.2013), suomeksi www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1999/19990493.

³⁵ Finlex 1386/2010 Laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä, finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386 (luettu 3.11.2013) (jäljempänä vuoden 2010 laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä).

³⁶ Vuoden 2010 laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä.

³⁷ Valtion kotouttamisohjelma, tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf (luettu 3.11.2013).

Sisäasiainministeriö vastaa maahanmuuttopolitiikasta ja maahanmuuttoa ja kansalaisuutta koskevien lakien laatimisesta.³⁸ Maahanmuuttovirasto toimii sisäministeriön alaisuudessa, ja sen toimialaan kuuluvat kansalaisuushakemukset, oleskeluluvat, turvapaikkahakemukset ja vastaanottokeskukset. Kotoutumisongelmat kuuluvat kuitenkin työ- ja elinkeinoministeriön toimialaan.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) maahanmuuttoyksiköt hoitavat maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyviä tehtäviä. Osana maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä annettua lakia käynnistettiin vuonna 2011 hanke nimeltä Osallisena Suomessa, jonka tarkoituksena oli löytää uusia tapoja toteuttaa kotoutumiskoulutusta ja kielikoulutusta.

Vuoden 2010 laissa säädettiin, että kunnilla on oltava omat kotouttamishjelmansa, jotka nekin laaditaan neljäksi vuodeksi kerrallaan ja jotka kunnanvaltuusto hyväksyy. Kunnat tarjoavat maahanmuuttajille palveluja ja päättävät itsenäisesti esimerkiksi, ottavatko vastaan kiintiöpakolaisia vai eivät,³⁹ ja monet kunnat ovat laatineet ohjelmia, joissa ne määrittelevät maahanmuuttajien kotouttamisen periaatteet.

3.3 Kaupungin maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka

Kaupungin henkilöstökeskuksen yhteyteen perustettiin vuonna 2007 maahanmuutto-osasto, joka tukee ja ohjaa kaupungin hallintokuntien toimia maahanmuuttajien kotouttamisessa ja yhdenvertaisuuden edistämisessä.⁴⁰ Helsingin maahanmuuttopolitiikkaa linjataan kaupunginvaltuuston hyväksymässä strategiassa ja sitä käsitellään maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden neuvottelukunnassa, maahanmuuttajajärjestöjen kuulemisissa sekä kaupungin asiantuntijoista koostuvassa maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden asiantuntijaverkostossa.⁴¹

Vuosina 2011–2012 maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden neuvottelukunnalla oli seuraavat tehtävät:

1. kehittää kaupungin maahanmuutto- ja maahanmuuttajapalveluita,
2. edistää yhdenvertaisuutta kaupungin hallinto- ja toimintatavoissa,

³⁸ Ks. www.intermin.fi/en/migration/immigration_administration (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/maahanmuuttohallinto.

³⁹ Suomi hyväksyy vuosittaiseen 750 hengen pakolaiskiintiönsä ihmisiä, jotka YK:n pakolaiskomissio (UNHCR) on määritellyt pakolaisiksi, tai muita ulkomaalaisia, jotka tarvitsevat kansainvälistä suojelua sijoittuakseen uudelleen.

⁴⁰ Ks. www.hel.fi/hki/heke/en/Immigration (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto.

⁴¹ Ks. www.hel.fi/hki/Heke/en/Immigration/Strategic+agendas (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto/Strategiset+linjaukset.

3. seurata strategiaohjelman toimeenpanoa neuvottelukunnan toimeksiantoon kuuluvissa asioissa.⁴²

”Monimuotoisuus ja maahanmuutto” – toimeenpanosuunnitelmassa⁴³ esitellään maahanmuuttoon, maahanmuuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvää politiikkaa ja hankkeita, jotka sisältyvät Helsingin kaupungin strategiaohjelmaan vuosille 2009–2012. Tässä suunnitelmassa määritellään joukko yleistavoitteita ja yksittäisiä toteutettavia hankkeita. Ensimmäiseen toimintalinjaan, kansainväliseen liikkuvuuteen ja vetovoimaisuuteen, sisältyy kaksi hanketta: neuvonta- ja ohjauspalvelujen kehittäminen ja Tallinnan ja Helsingin yhteisen työssäkäyntialueen kehittäminen. Toisessa toimintalinjassa, kaupunkirakenteessa ja asumisessa, kaupungin tavoitteena on vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lähiöissä ja taata muunkielisen väestön tasa-arvo asumisessa. Kolmannen toimintalinjan painopiste on työssä, asumisessa ja toimeentulossa. Tässä toimintalinjassa suunnitelmaan kuuluu maahanmuuttajien alkuvaiheen ohjauksen kokonaisjärjestelmä yhteistyössä työhallinnon kanssa sekä aikuisten suomen ja ruotsin kielen opetuksen kehittäminen. Neljäs toimintalinja, perhe, kasvaminen ja toinen sukupolvi, sisältää hankkeen maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten koulupudokkuuden ehkäisemiseksi ja nivelvaiheen tuen antamiseksi.

⁴² Ks. www.hel.fi/hki/heke/en/Immigration/Advisory+board+for+immigration+and+integration+matters (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto/Neuvottelukunta/Maahanmuutto-+ja+kotoutumisasioiden+neuvottelukunta.

⁴³ Helsingin kaupungin strategiaohjelman toimeenpanosuunnitelma, maahanmuuttoon, muuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvät linjaukset, 2009, www.hel.fi/wps/wcm/connect/bec87f00420b5c12ae52ffa2e161bc01/monimuotoisuus+ja+maahanmuutto_fontit+upotettu_englantii.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=bec87f00420b5c12ae52ffa2e161bc01 (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.hel.fi/wps/wcm/connect/3fd2a7804f9c32c5b5fab7a4cf6ee88a/monimuotoisuus+ja+maahanmuutto_fontit+upotettu_uusi+painos.pdf?MOD=AJPERES&ei=vNHPUt7QCcGc4wTWooC4AQ&cusg=AFQjCNElxHk3J2YDuj1l7gvIJU7uWhSLbg.

4. IDENTITEETTI JA KUULUMISEN TUNNE

Tässä luvussa käsitellään Helsingin somalien identiteetikonstruktioita ja kuulumisen tunteen kokemuksia. Siinä tutkitaan, miten somalit suhtautuvat asuinalueeseensa ja kaupunkiinsa, mukaan lukien yhteisöön kuulumisen kokemukset ja asuinalueen ja kaupungin myönteiset ja kielteiset puolet. Siinä tuodaan esille ne paikat ja tilat, joissa tapahtuu vuorovaikutusta etniseltä ja uskonnolliselta taustaltaan samanlaisten ja erilaisten ihmisten kanssa, ja tarkastellaan lähemmin tätä vuorovaikutusta.

Suomensomalien identiteettiin ja kuulumisen kokemukseen vaikuttavat vahvasti suomalaisen yhteiskunnan kielteiset asenteet heitä kohtaan. 1990-luvun taantuman aikana asenteet maahanmuuttajia kohtaan olivat merkillepantavan vihamielisiä, ja vaikka asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi, somaleihin suhtaudutaan kaikkein kielteisimmän kaikista maahanmuuttajaryhmistä ja vielä kielteisemmin kuin romaneihin.⁴⁴ Yksi fokusryhmän jäsen kuvaili Helsingin somalien tilannetta näin:

Nämä ihmiset joiden kanssa me asumme, olisi hyvä jos he lakkaisivat käyttämästä sanontaa ”maassa maan tavalla” eli että ihmisen pitäisi luopua uskonnostaan ja kaikesta ja noudattaa lakia ja elää maan tapojen mukaan, totuus on että kaikki haluavat tehdä töitä ja elää kunnollisesti. Ihmistä pitäisi arvostaa ihmisenä eikä vain katsoa hänen huiviaan tai uskontoaan, ihmisiä ei saisi syrjiä, ja ihmisoikeuksia pitäisi suojella.

4.1 Identiteetti

Suomalainen yhteiskunta on pitkään ollut varsin homogeeninen ja alkanut vasta äskettäin muuttua moninaisemmaksi. Suomalaisten somalien identiteetistä puhuttaessa ydinkysymys on se, mitä itse asiassa merkitsee olla suomalainen suomalaisessa yhteiskunnassa ja miten tämä on muuttumassa. Suomensomalien identiteetti on yhdistelmä paikallisia, kulttuurisia, etnisiä, uskonnollisia ja klaanikohtaisia aineksia vuorovaikutuksessa heitä ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Fokusryhmien osallistujien mukaan monien somalien identiteetin perustana ovat perhesuhteet ja islam. Uskonnollinen identiteetti on juurtunut jokapäiväisiin tapoihin ja se nähdään valintana, jolla vaalitaan omaa alkuperää ja pidetään yllä eroa suomalaisiin nähden.⁴⁵ Fokusryhmien osallistujat puhuivat yleensä itsestään somaleina eivätkä suomalaisina. Osallistujat korostivat suomalaisten ja somalien välisiä kulttuurieroja ja puhuivat suomalaisista ”heinä” ja itsestään ”meinä”. Eräs vanhahko nainen sanoi:

Me elämme tässä yhteiskunnassa ja näiden ihmisten kanssa, mutta emme tunne olevamme tasa-arvoisia heidän kanssaan, koska meillä ei ole samaa kulttuuria,

⁴⁴ Magdaleena Jaakkola: ”Maahanmuutto ja etniset asenteet: suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999”, *Työpoliittinen tutkimus* 213, Työministeriö, Helsinki, 1999.

⁴⁵ Maarit Marjeta: *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*, Joensuu University Press, 2001.

emme pukeudu samoin emmekä puhu samaa kieltä. Siksi tunnen olevani vieras, olen täällä heidän kanssaan mutta olen erilainen kuin he. Kun katson miten he pukeutuvat ja toimivat, me olemme erilaisia, emme ole samanlaisia.

Fokusryhmien osallistujat kokivat myös, että suomalaiset pitävät heitä ulkomaalaisina, eivätkä he näin ollen voineet pitää itseään suomalaisina, kuten eräs nuori miespuolinen osallistuja lisäsi:

Vaikka minulla on Suomen kansalaisuus, arastelen kovasti sanoa olevani suomalainen, koska tiedän, että he eivät halua pitää minua suomalaisena ja että he kuitenkin kysyvät minulta alkuperästäni, joten kerron alkuperästäni heti aluksi ja sitten, jos minulta kysytään, olenko Suomen kansalainen, vastaan ”olen”.

Kun osallistujilta kysyttiin, ajattelivatko he olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa, eräs nuori nainen kuitenkin totesi: ”Kyllä, minulla on Suomen passi, joten olen suomalainen.”

Kun puhutaan somalien identiteeteistä ja yhteisöön kuulumisen tunteesta ja myös suomalaisen yhteiskunnan muuttuvan etnisen maiseman tulevaisuudesta, nuorisokysymys on olennainen. Erityisesti nuorten identiteetit ovat hybridimuotoisia: he saattavat samastua erilaisiin alakulttuureihin ja muodostaa oman yksilöllisen yhdistelmänsä eri etnisistä ja kulttuurisista identiteeteistä. Tämä on myös heidän tapansa kamppailla suomalaisen yhteiskunnan etnisesti varsin homogeenisen kuvan kanssa.⁴⁶ Toinen sukupolvi saattaa myös tuntea jäävänsä sekä suomalaisen että somalialaisen yhteiskunnan ulkopuolelle oman rajat ylittävän yhteisöön kuulumisen tunteensa vuoksi ja vahvemman paikallisen kulttuurisen ymmärryksen puuttuessa.⁴⁷ Nuoremman sukupolven muuttuvasta identiteetistä keskusteltiin myös haastateltujen somaliyhteisön aktivistien kanssa: somaliyhteisö näyttää tuntevan kasvavaa huolta siitä, että nuoret somalit ovat menettämässä somali-identiteettinsä.⁴⁸ Esimerkiksi Saido Mohamed⁴⁹ ilmaisi huolensa siitä, että nuoret pitävät itseään suomalaisina, mutta sen enempää somaliyhteisön vanhempi sukupolvi kuin valtaviiran suomalainen yhteiskuntakaan eivät pidä heitä suomalaisina.

Identiteettiä ja kuulumisen tunnetta käsitelleen fokusryhmän vanhahko miespuolinen jäsen sanoi:

⁴⁶ Lotta Haikkola: ”Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit”, *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja*, Helsingin yliopisto, 2012, s. 15 (jäljempänä Haikkola: ”Monipaikkainen nuoruus”).

⁴⁷ Petri Hautaniemi: ”Transnational life course, human development and diverse landscapes of opportunities among young Somali men”, *Nordic Journal of African Studies* 20 (1) (2011), s. 11–27.

⁴⁸ Mukhtar Abib, sosiaaliohjaaja, Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto, haastattelu 28.12.2012.

⁴⁹ Saido Mohamed, Suomen Somalia-verkoston puheenjohtaja, haastattelu 6.12.2013.

Nuoremmat ovat lähempänä (suomalaiseksi) tulemista. Nytkin, kun heiltä kysyy keitä he ovat, he sanovat olevansa suomalaisia eivätkä somaleja. ”En tunne Somaliaa eikä minulla ole mitään mielikuvaa siitä”, he sanovat.

Nuori miespuolinen fokusryhmän jäsen kuvaili Helsingin nuorten somalien hämmentävää todellisuutta:

Täällä minut nähdään somalina, mutta kun menen Somaliaan, siellä sanotaan, että olen suomalainen, ja minusta käytetään nimitystä ”Finlandey”. Täällä et ole tervetullut suomalaisten joukkoon, ja Somaliassa et ole tervetullut somalien joukkoon. Et kuulu kummallekaan puolelle.

4.2 Kuulumisen tunne

Kuulumisen tunteesta keskusteltiin fokusryhmissä perusteellisesti. Fokusryhmien jäsenet asuivat eri puolilla Helsinkiä: Pohjois-Helsingissä (Oulunkylässä, Käpylässä), Koillis-Helsingissä (Malmilla, Puistolassa, Pihlajistossa), Länsi-Helsingissä (Malminkartanossa, Pukinmäessä, Pikku-Huopalahdessa), Itä-Helsingissä (Vuosaassa, Kontulassa, Myllypurossa), Keski-Helsingissä (Pasilassa) ja kaupungin eteläosassa (Lauttasaassa). Helsingin eri kaupunginosia kuvailtiin yleensä hyviksi asuinpaikoiksi, joista joissakin on vähemmän ongelmia ja toisissa hieman suurempia ongelmia.

Monet kuvailivat kaupunginsaansa hiljaiseksi paikaksi, jossa voi viettää rauhallista, tavallista elämää, kuten tämä miespuolinen osallistuja kuvaili:

Malmilla on moskeija. Muslimit voivat käydä moskeijassa rukoilemassa, ja he ovat hyvin tiivis yhteisö, jossa kaikki tietävät toisensa. Sinä aikana, kun olen asunut täällä, se ei ole ollut hankala asuinalue; sitä aikaisemmasta ajasta en osaa sanoa. Terveyspalveluiden osalta siellä on sairaala.

Nuori nainen kuvaili asuinalueitaan hyvin myönteisesti:

Asun Vuosaassa, ja Vuosaassa on hyvää se, että siellä asuu paljon somaleita, siellä on paljon kauppia ja terveyskeskus ja sosiaalipalvelut ovat hyviä, vaikka siellä on paljon somaleita ja maahanmuuttajilla on paljon ongelmia, mutta positiivista on paljon. Helsingissä on hyvää se, että se on pääkaupunki, ja muihin kaupunkeihin verrattuna Helsingistä löytyy enemmän kaikenlaista kuin muista paikoista. Täällä on somaleita, moskeijat, täältä löytyy kaikkea, tämä on oikein hyvä paikka, ja voin sanoa että Helsinki on paras paikka Suomessa.

Useimpien osallistujien mukaan Helsinki tuntuu omalta kaupungilta, koska he ovat asuneet Helsingissä niin pitkään ja tottuneet asumaan siellä. Useimmat tunsivat kuuluvansa omalle asuinalueelleen ja omaan kaupunkiinsa, mutta vain harvat ajattelivat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Myös se, että Helsingissä on enemmän maahanmuuttajia kuin muissa Suomen kaupungeissa, mainittiin tärkeänä osana yhteisöön kuulumista: osallistujat tunsivat olevansa enemmän kotonaan, kun he

tapasivat muita somaleita ja pystyivät hankkimaan oman kulttuurinsa tuotteita ja palveluita. Eräs nuori mies selitti:

Helsingissä on paljon somaleita, voi olla että muiden mielestä on huono puoli, että heitä on tässä kaupungissa paljon, mutta somalille se merkitsee, että on ihmisiä joilla on sama ihonväri ja kieli ja puhekumppaneita, ja se tuntuu hyvältä. Muissa kaupungeissa ihmiset ovat yksinäisiä, ja (muissa kaupungeissa) maahanmuuttajia pidetään outoina ja syrjintää on paljon.

Toinen vanhempi naispuolinen osallistuja tunsi vahvasti yhteenkuuluvuutta siksi, että hänellä on yhteinen todellisuus ympärillä olevien ihmisten kanssa:

Minä tunnen tämän maan. Vaikka meillä onkin eri kulttuuri ja uskonto kuin enemmistöllä, he ovat kuitenkin ihmisiä, joiden joukossa me elämme, olipa meillä sitten hankalaa tai helppoa heidän kanssaan. Meidän lapsemme ovat samoissa kouluissa heidän lastensa kanssa ja me työskentelemme heidän kanssaan, me olemme kaikki tekemisissä keskenämme.

Fokusryhmissä mainittiin asuinalueiden myönteisinä puolina hyvät koulutusmahdollisuudet, lyhyet välimatkat, hyvät kulkuyhteydet, palvelut, infrastruktuuri, turvallisuus, puhtaus ja rauhallisuus. Osallistujien mielestä Suomi on rauhallinen asuinpaikka, jossa ei ole suuria ongelmia, ja monet pitivät Helsingistä enemmän kuin muista Suomen kaupungeista. Eräs vanha mies sanoi:

Tämä on turvallinen maa, ja poliisi on hyvin aktiivinen. Luulen että tällaisia paikkoja on maailmassa vähän, jos ollenkaan. Meidän pitää kertoa mitä olemme nähneet. Kun opiskelin, kävi kahdesti niin, että lompakkoni putosi tuolille jolla istuin, ja molemmilla kerroilla hain lompakkoni jälkeinpäin ja siinä oli kaikki tallella, mitään ei ollut viety. Tämä ei ole maailmassa kovin tavallista, ja siitä haluan kiittää.

Toinen osallistuja, nuori nainen, kuvaili Helsinkiä paikaksi, jossa ihmiset auttavat toisiaan ja palvelut ovat lähellä:

Olen saanut Helsingin kouluissa hyvän koulutuksen. Kun olin täällä uusi, etsin muslimiveljeni ja -sisareni ja he auttoivat minua, menin paikkoihin joissa somalit oleskelevat ja joissa he auttavat ihmisiä. Minusta hyvä puoli on se, että täältä löytyy paljon auttavaisia ihmisiä ja täällä saa hyvän koulutuksen. Nykyinen asuinpaikkani on lähellä Herttoniemeä, kaupat eivät ole lähellä, mutta lähellämme on sairaala. On paljon hyviä puolia, joiden vuoksi valitsisin Helsingin.

Fokusryhmissä mainitut kielteiset puolet liittyivät asunnonvälitystoimistoihin, asuntojen pienuuteen, elinkustannuksiin, koiriin, rajallisiin työllistymismahdollisuuksiin, hankaluuksiin naapurien kanssa sekä avoimeen rasismiin ja syrjintään. Rasismia pidettiin erityisenä ongelmana. Tämä vastaa EU-MIDIS-kyselytutkimuksen tuloksia, joissa kolmannes pääkaupunkiseudulla asuvista somaleista sanoi joutuneensa

rasistisen rikoksen tai teon kohteeksi ja puolet somaleista kertoi kokeneensa rasismia tai syrjintää.⁵⁰ Toinen nuori nainen sanoi:

Kielteistä Helsingissä ovat esimerkiksi ihmiset. Jos yhdessä kaupunginosassa on paljon somaleita, heidän syrjintänsä lisääntyy. Jos ihmisiä näkee usein, heitä inhoaa enemmän. Vuosaaressa asuinalueelle annettiin kutsumanimi ”Mogadishu”, siellä on paljon somaleita, joten meihin suhtaudutaan kielteisesti, meille kiroillaan ja meitä nöyrytetään. Ihmiset pitävät siis itseään hyvinä, kun joku sinua huonompi, juoppo tai huumeidenkäyttäjä, kiroilee sinulle, hän on sinun alapuolellasi. Vuosaaressa on paljon maahanmuuttajia; tässä maassa ei pidetä maahanmuuttajista, joten ei ole hyvä, että heitä on paljon samassa paikassa.

Vaikka Helsinkiä pidettiin yleisesti varsin turvallisena, rauhallisena ja mukavana asuinpaikkana, monet osallistujat tunsivat siteensä Somaliaan vahvoiksi ja toivoivat pääsevänsä joskus palaamaan sinne. Monet kuvailivat yhteyttään Somaliassa oleviin sukulaisiin kaipaavasti. Vain harva sanoi, että jäisi Suomeen, jos paluu Somaliaan olisi mahdollinen. Monet vanhemmat naispuoliset osallistujat, kuten seuraava puhuja, kokivat, ettei heillä ollut todella paikkaa täällä, vaan heidät jätettiin ypyöksiin asuntoihinsa lastensa kanssa:

Niin kauan kuin olen asunut täällä Suomessa, en ole kertaakaan suostunut ajattelemaan, että kuuluisin asuinalueelleni. Tämä johtuu siitä, että kaipaen omaa maatani. Asun täällä, voin hyvin täällä ja olen täällä turvassa, mutta silti tunnen halua lähteä tästä paikasta, tunnen että tämä maa ei ole minun maani, että olen täällä ulkopuolinen, me olemme todella ulkopuolisia tässä maassa.

Nuoremmat fokusryhmien jäsenet tunsivat kuitenkin vahvempaa yhteyttä Suomeen ja epäilivät, osaisivatko tai haluaisivatko he asua jossakin muualla. Eräs nuori mies selitti:

Tulin tähän maahan pienenä, kaiken mitä tiedän olen oppinut tässä maassa. Kun ajattelen mitä olen oppinut ja voisinko soveltaa sitä jossakin toisessa maassa, se tuntuu hyvin vaikealta. Minusta tuntuu, etten voi soveltaa sitä missään muualla ilman ylimääräistä vaivannäköä. Joten en usko että lähdän minnekään muualle lähiaikoina.

Lisäksi nuori sukupolvi ja välisukupolvi, joka saapui Suomeen teini-ikässä 1990-luvulla, kokevat tavallaan, että he kuuluvat tänne eivätkä kuitenkaan kuulu. Tämän sukupolven ihmiset ovat kasvaneet suomalaisessa kotoutumisen eetoksessa suomalaisten arvojen ympäröiminä, mutta suomalaisessa yhteiskunnassa heidät nähdään yhä somaleina ja

⁵⁰ Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus (EU-MIDIS): ”Technical report: Methodology, Sampling and Fieldwork”, EU Agency for Fundamental Rights (Euroopan unioninperusoikeusvirasto, FRA), 2009, fra.europa.eu/sites/default/files/eu-midis_technical_report.pdf (luettu toukokuussa 2013).

heidän on siksi vaikea tuntee kokonaan kuuluvansa tänne.⁵¹ He saattavat myös luoda omaa yhteisöön kuulumisen tapaansa, joka ei liity niinkään itse suomalaiseen yhteiskuntaan kuin vertaisryhmiin tai globaaleihin alakulttuureihin, paikallisiin ja maailmanlaajuisiin yhteyksiin, jotka ylittävät etniset rajat. Identiteettiin liittyvistä haasteistaan riippumatta he voivat jatkuvasti globalisoituvassa maailmassa tuntee kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan yhtä paljon, mutta eri tavoin, kuin heidän etnisesti suomalaiset ystävänsä.⁵²

Nuoremmilla fokusryhmien jäsenillä oli kuitenkin myös vaikeuksia tuntee kuuluvansa täysin yhteiskuntaan: esimerkiksi joistakin nuorista miespuolisista osallistujista tuntui, että vaikka he olivat lapsina leikkineet suomalaisten kanssa, myöhemmin kulttuurierot erottivat suomalaiset ja somalit:

Kun me alun perin tulimme tähän maahan ja opiskelimme täällä, emme vaivanneet päättämme sellaisilla kysymyksillä. Myöhemmin, kun olimme isompia, tajusimme rasmin olemassaolon. Silloin opimme, että on rasismia ja on pahoja paikkoja, ja mustia syrjittiin ihonvärinsä takia ja jopa hakattiin. Se oli ensimmäinen kerta. Aluksi ajattelin, että olin aivan samanlainen kuin muutkin eikä mikään erottanut minua muista ja että voisin tehdä kaikkea samaa mitä hekin. Kun kasvaa, ymmärtää.

Osallistujien tunteeseen, että he eivät kuuluneet Suomeen, vaikuttivat eniten ne kielteiset asenteet, joita he kohtasivat suomalaisessa yhteiskunnassa, ja se, että he tunsivat kohtaavansa syrjintää kaikkialla: koulutuksessa, työelämässä sekä sosiaalipalveluissa ja terveydenhuollossa. Monet kertoivat, miten heiltä kyseltiin jatkuvasti, mistä he olivat kotoisin ja milloin he palaisivat sinne. He eivät kokeneet olevansa tervetulleita suomalaisessa yhteiskunnassa ja totesivat, että tämä oli yksi suurimpia kotoutumisen esteitä. Osallistujista tuntui myös, että tekivät he mitä tahansa, heitä ei koskaan hyväksyttäisi täysin suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Eräs vanhempi mies selitti:

Ei ole helppo tuntee niin (että on osa suomalaista yhteiskuntaa). Meiltä puuttuvat ne asiat, jotka loisivat sen tunteen. Kun ihminen tuntee olevansa osa asuinyhteisöään, hänen ei pitäisi tuntee olevansa erilainen kuin muut, hänen pitäisi olla tervetullut. Mainitsimme jo aikaisemmin, että meillä on paljon ongelmia, ja vasta kun selviydymme niistä, voimme tuntee olevamme osa tätä yhteiskuntaa.

Osallistajat totesivat silti, että voidakseen tulla osaksi yhteiskuntaa somalit eivät saa kääntyä suomalaista yhteiskuntaa vastaan, vaan heidän on aktiivisesti hakeuduttava koulutukseen ja työhön esteistä ja rasismista huolimatta. Osallistajat kertoivat myös

⁵¹ Ks. myös Anne Alitolppa-Niitamo: "Liminalities: Expanding and constraining the options of Somali youth in the Helsinki Metropolitan area". Teoksessa *Yearbook of Population Research in Finland* 37, Population Research Institute (Väestöntutkimuslaitos), Helsinki, 2001, s. 237–246.

⁵² Haikkola: "Monipaikkainen nuoruus".

paljon myönteisiä kokemuksia siitä, miten virkailijat, naapurit tai jopa tuntemattomat vastaantulijat auttoivat heitä. Eräs nuori nainen esimerkiksi kertoi:

Tunnen olevani osa asuinalueetani, koska kohdatessamme hisseissä tai ulkona muita saman talon asukkaita tunnistamme heidät, sekä yläkerran että alakerran naapurit. Kun yläkerran naapurini tarvitsevat jotakin, he soittavat ovikelloa ja pyytävät sitä mitä tarvitsevat, ja minä käyn heidän luonaan, me tervehdimme toisiimme. Tunnen tosiaan, että olemme naapuruksia.

Eräs vanha mies huomautti, että vaikka voikin tuntua siltä, ettei kukaan hyväksy somaleita, hyväksyvien osuus on itse asiassa paljon suurempi kuin kokemuksen perusteella tuntuisi:

Jos he eivät hyväksyisi meitä, me emme olisi täällä. Jos vain yksi prosentti hyväksyisi meidät, emme istuisi täällä tänään vaan pakenisimme täältä. Joten minun mielestäni 80 prosenttia (hyväksyy meidät).

4.3 Vuorovaikutus

Fokusryhmäkeskustelujen mukaan useimmat somalit ovat vuorovaikutuksessa pääosin keskenään ja harvoin suomalaisten kanssa. Suhteet toisiin maahanmuuttajiin ovat paremmat. Jotkut mainitsivat hyvät naapurisuhteet, mutta useammin näitä suhteita kuvailtiin jossakin määrin ongelmallisiksi. Eräs nuori nainen kuvaili:

Niiden suomalaisten kanssa, joiden kanssa ollaan yhteisymmärryksessä, me tervehdimme toisiimme, pyydän heiltä apua tarpeen tullen, ja hyvät suomalaiset auttavat. Nämä ihmiset ovat hyvin sulkeutuneita eivätkä ole tottuneet meihin, meillä ei ole yhteistä kulttuuria, heitä ei ole kasvatettu pyytämään tai tarjoamaan apua, joten vain jotkut yksittäiset ihmiset ovat samoilla linjoilla kanssamme näissä asioissa. Maahanmuuttajien kanssa me pidämme yhteyttä, somalit ovat oma lukunsa, meillä on yhteinen etnisyys, ja muut maahanmuuttajat, esimerkiksi mustat afrikkalaiset, minulla on kaksi naapuria jotka ovat Afrikasta, ja he ovat minulle läheisempiä kuin valkoiset ja minä olen lähempänä heitä.

Monet osallistujat toivoivat kuitenkin pääsevänsä parempiin suhteisiin suomalaisten kanssa esimerkiksi oppiakseen kieltä ja tullakseen osaksi yhteiskuntaa. Monilla oli myös mukavat suhteet naapureihinsa, joita he kuvailivat myönteisesti. Eräs vanha mies sanoi:

Kaikki naapurini tuntevat minut ja tervehtivät, ja me juttelemme. Vanhat miehetkin puhuvat mielellään kanssani ulkona. Me olemme päätyneet pakosta tänne elämään sellaisten ihmisten keskuudessa, joiden kulttuuri ja uskonto on erilainen kuin meidän, ja meidän täytyy joustaa tiukasta takertumisesta omaan kulttuuriimme, enkä tarkoita nyt uskontoa, meidän on oltava hyvin kärsivällisiä. Täällä on hyviä ja myös pahoja ihmisiä. Uskon, että jos suhtaudumme heihin kärsivällisesti, saavutamme tuloksia. Tilaisuuksia löytyy paljon, jos niitä etsii, vaikeuksiakin on, mutta niistä voi selvitä.

Toinen saman fokusryhmän miespuolinen jäsen lisäsi:

Nyt asuinalueeni tuntuu samanlaiselta kuin paikka, jossa asuin omassa maassani. Mies, joka vuokraa minun pysäköintipaikkani viereistä paikkaa, tietää paljon säästä, joten hän varoittaa minua ja antaa vinkkejä. Jos hän tietää, että tulee hyvin kylmää tai sateista, enkä minä ole suojannut autoani, hän tekee sen puolestani. Jos hän tulee pysäköintialueelle ennen minua, hän puhdistaa minunkin auton (lumesta ja jäästä) samalla kuin omansa. Sellaistakin sattuu, että ihmiset eivät puhu keskenään, mutta kun muutetaan samaan taloyhtiöön, silloin tutustutaan ihmisiin.

Lisäksi osallistujat miettivät tarkkaan syitä vaikeuksiin, joita he kohtasivat vuorovaikutuksessaan suomalaisten kanssa. Yksi tärkeimmistä fokusryhmissä esille otetuista kysymyksistä oli uskonto; ryhmissä koettiin, että suomalaiset eivät voi ymmärtää uskontoon perustuvaa kulttuuria, koska se on heille vieras. Uskonnolliset erot näkyvät arkisissa tavoissa: monet mainitsivat saunomisen, uimisen kaupungin uimahalleissa, joissa molemmat sukupuolet käyvät yhdessä, alkoholin juomisen ja sianlihan syömisen sellaisina suomalaisen kulttuurin pieninä jokapäiväisinä piirteinä, jotka estävät somaleita osallistumasta siihen täysipainoisesti heidän uskontonsa vuoksi. Vaikka he saattoivat saada kutsuja erilaisiin tapaamisiin, suomalaisen ja somalialaisen kulttuurin erot estivät luontevien yhteyksien syntymistä. Myös koulussa ja työssä sattui tilanteita, joissa heiltä evättiin mahdollisuus rukoilla uskon edellyttäminä aikoina. Eräs vanhahko mies sanoi:

Kun nyt puhutaan suomalaisista ja heidän sosiaalisesta kulttuuristaan, on helpointa jos saunoo heidän kanssaan ja syö samaa kuin hekin (makkaraa) ja jos on mukana siinä, niin yhteisymmärrys on oikein hyvää, jos osallistuu suomalaisiin juhliin, joissa juodaan, se on paikka – se ei ole paikka, johon voi jäädä. Jos olet musta, he kääntyvät lopulta sinua vastaan, minä olen ollut niissä tilanteissa nuorempana, siinä mennään omituisiin paikkoihin, he kääntyvät sinua vastaan, miehet jotka olivat fyysisesti sinua heikompia näyttävät vahvemmilta ja testaavat sinua, he tarttuvat sinua olkapäästä ja sanovat ”Mitä pikku neekeri”, niin minä muistan, eikä ole hyvä mennä sinne yksin, sen minä olen nähnyt. Jos haluaa keskinäistä ymmärrystä, pitää tehdä heidän kanssaan sitä mitä he haluavat, eikä uskontomme salli sitä meille, joten emme voi rikkoa sääntöjä, riisuutua ja mennä saunaan oluttölkki kädessä. Jokaisessa talossa on yhtenä päivänä viikossa sauna auki kaikille, yhtenä päivänä naisille ja toisena miehille, ja kaikki talossa asuvat miehet käyvät siellä, kuka menee sinne heidän kanssaan? Ja siellä he juuri juttelevat.

Toinen osallistuja, nuori nainen, kertoi tapauksesta, jossa hänelle ei koulussa annettu oikeutta rukoilla:

Stressaavin asia meidän kannaltamme tapahtui, kun olimme koulussa. Menimme peseytymään rukousta varten, ja kun palasimme, meille sanottiin: ”Joka päivä te lähdette kesken tunnin ja hukkaatte 20 minuuttia, nyt riittää, ei

enää rukouksia.” Kun hän ei antanut meidän rukoilla siellä missä aiemmin rukoilimme, me vain otimme takkimme ja levitimme ne lattialle sen tilan eteen ja aloimme rukoilla. Pahinta syrjintää on se, kun syrjitään ihmisen uskontoa eikä anneta rukoilla, se on hyvin surullista.

Toinen esille otettu aihe oli suomalaisten sisäänpäinkääntyneisyys ja hiljaisuus, jotka olivat hyvin vieraita seuralliseen ja vilkkaaseen elämään tottuneille somaleille. Pidettiin sietämättömänä tai yllättävänä, että suomalaiset eivät aina tervehdi naapureitaan tai auta heitä arkisissa töissä tai että ihmiset eivät puhu toisilleen kadulla eivätkä katso toisiaan silmiin vaan pysyttelevät vain omissa oloissaan. Esitettiin myös, että tämä hankaloittaa somalien suomen kielen oppimista.

Vanhahko naispuolinen osallistuja kuvaili vuorovaikutusta suomalaisten kanssa näin:

Heitä voi tavata työpaikalla tai jossakin virastossa tai sellaisessa, mutta muuten he ovat hyvin hiljaisia ja sulkeutuneita eivätkä ole paljon tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Siksi vain muutamat ovat tekemisissä heidän kanssaan. Parhaimmillaan naapurit ehkä tervehtivät, kun näkevät meidät ulkona, ja sanovat ”hei”, ja toiset naapurit vain kävelevät ohi, vuorovaikutusta ei todellakaan ole.

Lisäksi osallistujia todella inhotti ja hämmästytti tapa pitää koiria lemmikkeinä ja osoittaa niille ystävällisyyttä ja varata niille omia paikkoja. Eräs nuori nainen valitti:

Koirat matkustavat samoissa busseissa ja metrossa ja niitä on kaikkialla, kun kävelemme kadulla, ne kakkaavat ja pissaavat ja niiden siivottomia jätöksiä on kaikkialla. Se häiritsee minua, se on yksi pahimmista asioista. Bussipysäkeillä ne tulevat lähelle aivan märkinä, tai bussissa, ja siinä täytyy yrittää pitää vaatteensa erossa niistä, se on kaikkein pahinta.

Puhuessaan vuorovaikutuksestaan suomalaisten kanssa osallistujat kuvailivat monia kaupoissa sattuneita rasistisia tapauksia: joitakuista syytettiin aiheettomasti varkaudesta tai katseltiin epäluuloisesti, ja kauppojen vartijat seurasivat heitä. He kuvailivat myös omia tapojaan selviytyä tästä, kuten esimerkiksi seuraava vanhahko mies:

Me olemme täällä ulkomaalaisia. Tämä vartijajuttu ei ole meille uutta. Nuorempina me huvittelimme sillä. Kutsuimme heidät seuraamaan meitä ja järjestimme heille tekemistä sillä tavalla. Joskus ainoa syyimme mennä kauppaan oli vaivata vartijaa ja sitten lähteä. Kaikki vain sen takia, että joku somali ehkä kerran varasti sieltä jotain.

Kuitenkin myös myönteisestä vuorovaikutuksesta suomalaisten kanssa puhuttiin paljon. Työpaikka ja koulu nimettiin parhaiksi paikoiksi puhua ja ystävystyä suomalaisten kanssa. Työpaikoilla kahvitaukokeskustelut ovat tavallinen vuorovaikutuksen muoto. Somalien keskinäisen vuorovaikutuksen paikat kuvailtiin hieman laajemmiksi. Nuoret somalimiehet selittivät, että he harrastavat paljon urheilua muiden asuinalueensa nuorten somalimiesten kanssa tai tapaavat esimerkiksi

moskeijassa. On myös tiettyjä kauppoja ja kahviloita, joissa somalit tapaavat töiden jälkeen. Eräs nuori mies kuvaili:

Ainoa mikä voi yhdistää suomalaisiin on työpaikka, jos siellä juo tauolla kahvia ja juttelee heidän kanssaan. Muissa paikoissa meillä ei ole vuorovaikutusta. Somaleita saatamme tavata eri paikoissa ja juomme yhdessä kahvia tai pelaamme jalkapalloa tai tapaamme moskeijassa, mutta suomalaisia tapaamme vain työpaikoilla ja koulussa.

Kaiken kaikkiaan Helsingissä asumisen voi tiivistää tämän naispuolisen osallistujan ajatuksiin:

Kun verrataan ongelmia ja hyviä puolia, hyvät puolet ovat suurempia, koska opettajat ovat hyviä, naapurit ovat kunnioittavia ja kaupassa käydessä saa kunnioittavaa kohtelua muutamaa ihmistä lukuun ottamatta. Ikäviäkin ihmisiä on, mutta heidän kanssaan en ole kohdannut suurempia ongelmia kuin haukkumiset.

Yksi haastateltu, yhdyskuntatyöntekijä, kertoi esimerkin myönteisestä kokemuksesta somalien ja suomalaisten välisten suhteiden kehityksessä. Vuonna 2012 somalien kattojärjestö Suomen Somaliliitto muutti toimistonsa vanhaan kaupunginosaan Itä-Helsinkiin, missä paikalliset suomalaiset asukkaat suhtautuivat siihen ennakkoluuloisesti ja varautuneesti. Tämä yhdyskuntatyöntekijä alkoi tehdä yhteistyötä Somaliliiton kanssa pannen alulle paikallisohjelmaa alueella ja järjestäen Somaliliiton tiloissa viikoittaisia avoimien ovien tapahtumia alueen asukkaille. Hän kannusti ihmisiä osallistumaan tapahtumiin ja tarjosi kahvia ja somalialaista pikkupurtavaa. Yhdyskuntatyöntekijä uskoo, että tämä vuorovaikutus oli hyvin positiivista ja asukkaille syntyi hyvät suhteet Somaliliittoon. Vuonna 2012 yhdyskuntatyöntekijä pyysi kahta Somaliliiton projektityöntekijää, joista toinen oli kantasomalainen ja toinen somalitaustainen, vierailemaan alueen eläkeläisnaisten kerhossa puhumassa kerholaisten kanssa ja antamassa tietoa Somaliliitosta. Yhdyskuntatyöntekijä otti itsekin yhteyttä kerhoon, ja hänen mukaansa naisten kerhon jäsenet suhtautuivat aluksi epäroiden Somaliliiton vierailuehdotukseen, mutta suostuivat kuitenkin kahden tunnin tapaamiseen, jonka aikana projektityöntekijät esittelivät järjestöään ja sen toimintaa. Tilaisuuden yleisön reaktiot olivat laimeita, mutta eivät kielteisiä. Vuonna 2013 samassa eläkeläisnaisten kerhossa järjestettiin toinen tapaaminen. Siinä oli tilaisuus keskustella maahanmuutosta. Kun kerhon jäseniltä kysyttiin heidän mielipiteitään maahanmuuttajista, vastaukset olivat myönteisiä. ”He ovat niin mukavia. Ei heissä ole mitään vikaa.” Yhdyskuntatyöntekijä päätteli: ”Voin siis huomata, että vanhatkin ihmiset voivat oppia ja muuttaa mieltään, jos he tapaavat ihmisiä ja puhuvat yhdessä. Näen todella, että heidän asenteensa oli muuttumassa.”⁵³

⁵³ Soile Atacocugu, Helsingin kaupungin yhdyskuntatyöntekijä, Helsinki, haastattelu 29.1.2013.

4.4 Syrjintä ja häirintä

EU:n 27 jäsenmaassa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan Suomen somalit kuuluivat kymmeneen eniten syrjintää kokeneeseen maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen ryhmään: 47 prosenttia heistä kertoi kokeneensa syrjintää viimeksi kuluneen vuoden aikana. Seuraavana ryhmänä Suomen somalien jälkeen olivat Tanskan somalit (46 %). Aikaisemmat Suomessa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että asenteet somaleita (samoin kuin venäläisiä ja arabeja) kohtaan ovat Suomessa pääosin kielteisiä, ja nämä asenteet näyttävät myös pysyvän varsin muuttumattomina.⁵⁴

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemässä tutkimuksessa⁵⁵ havaittiin, että kaikissa tutkituissa ryhmissä (somalaisissa, venäläisissä ja kurdeissa) joka viides vastaaja oli arkielämässään Suomessa kokenut nimittelyä ja solvauksia. Yleensä kokemukset syrjinnästä olivat tavallisempia pitempään Suomessa asuneilla ja nuorempina Suomeen muuttaneilla kuin ihmisillä, jotka olivat muuttaneet maahan äskettäin tai iäkkäämpinä. Kaikki ryhmät kokivat syrjintää ja epäoikeudenmukaista kohtelua enimmäkseen kadulla: somalinalaisista jopa 36 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää kadulla. Muita paikkoja ja tilanteita, joissa somalit kertoivat kokeneensa syrjintää, olivat poliisi (15,5 %), kaupat (11,8 %), oppilaitokset (11,3 %), terveydenhuolto (9,2 %), asunnon etsintä (8,2 %), sosiaalitoimisto (6,9 %) ja Kela (4,2 %). Kaiken kaikkiaan somalit valittivat syrjinnästä vähemmän kuin venäläiset ja kurdit, jotka myös olivat mukana tutkimuksessa⁵⁶ (ks. myös luku 9).

Fokusryhmissä nousi usein puheeksi erityisesti kaduilla koettu syrjintä. Eräs nuori nainen kertoi:

Minäkin olen kokenut syrjintää, nyt äidiksi tultuani työnän lastenvaunujani ja kuulen paljon enemmän kirosanoja kuin aikaisemmin. ”Katso, tuossa menee somali”, ihmiset sanovat. Kun nousen metrosta, minua tönitään. Kelassa pahimpia ovat vanhukset. Kun liikkuu vauvan kanssa, saa ikäviä katseita osakseen. ”Nuo osaavat vain tehdä lapsia”, kielteisyyttä on paljon, en voi luetella sitä kaikkea.

⁵⁴ Ks. esim. K. Pohjanpää, S. Paananen ja M. Nieminen: *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*, Tilastokeskus, Helsinki, 2003; R. Perhoniemi ja I. Jasinskaja-Lahti: *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 2006; Magdaleena Jaakkola: *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 2009.

⁵⁵ Anu Castaneda, S. Rask, P. Koponen, M. Mölsä ja S. Koskinen (toim.): *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, suomalais- ja kurditaustaisista Suomessa*, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki (jäljempänä Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*).

⁵⁶ Simo Mannila, Anu E. Castaneda ja Inga Jasinskaja-Lahti: ”Syrjintäkokemukset”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 229–238.

Toinen nuori nainen muisteli, miten hänen moskeijasta tullessaan eräs mies oli pysäyttänyt hänet ja sanonut: ”Riisu tuo niqab, se on kielletty Ranskassa, sinun pitää riisua se.” Solvausten ja vihamielisten katseiden lisäksi osallistujat kertoivat busseista, jotka eivät pysähtyneet vaikka kuljettajat näkivät somalit pysäkillä, ja muistelivat tapauksia, joissa ihmiset usuttivat koiria heidän kimppuunsa, soittivat ovikelloa yöllä heidän nukkuessaan tai kävivät heidän kimppuunsa fyysisesti.⁵⁷

Eräs mies oli huolissaan siitä, yleistyisikö syrjintä myös virastoissa ja laitoksissa:

Tässä maassa ollaan rasisteja. Aikaisemmin rasismi oli kaduilla, ja nyt minua huolettaa, onko se siirtymässä kouluihin, terveystieteisiin, lääkäreihin ja opettajiin. Rasismi on jo levinnyt joihinkin toimistoihin ja työpaikoille. Se rasismi, joka ennen oli kaduilla, on nyt työvoimatoimistoissa ja joissakin kouluissa, siitä on merkkejä. Minulla on kokemusta toimistotyöstä, olen työskennellyt työvoimatoimistossa ja tiedän mitä siellä tapahtuu. Joten olen huolissani: leviävätkö ne ongelmat kouluihin ja terveysasemille?

Syrjintä suretti ja suututti haastateltuja, aiheutti pelkoa ja turvattomuuden tunnetta ja sai heidät huolestumaan paitsi omasta puolestaan myös perheenjäsentensä puolesta, varsinkin lastensa tulevaisuuden puolesta. Työttömyys ja epäoikeudenmukainen kohtelu työmarkkinoilla mainittiin myös tekijöinä, jotka lisäävät mielenterveysongelmien riskiä.

Kaduilla koettu syrjintä ja häirintä lisäävät eristyneisyyden ja yksinäisyyden tunnetta. Perheenjäsenten hajaannus on tavallinen kokemus diasporassa eläville somaleille. Kotona sukulaiset ja naapurit olivat osa sosiaalista tukiverkostoa. Vanhahko mies vastasi kysymykseen siitä, mitä hän tunsi puuttuvan elämästään Suomessa:

Minusta tuntuu, että sen voi nähdä kun menee ulos: ihmiset ovat kiinni kännyköissään. Tässä on kyse katkenneista perhesiteistä. Ihmiset tarvitsevat jotakuta, jonka kanssa kestää sairaudet, jonka kanssa juhliä kun tapahtuu jotain hyvää, ja elämässä tapahtuu paljon asioita. Joten mukavat naapurini ja sukulaiset, heitä minä kaipaankin kovasti.

⁵⁷ Somaliäitien arkielämän rasismikokemuksista ks. Marja Tiilikainen: *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*, Vastapaino, Tampere, 2003.

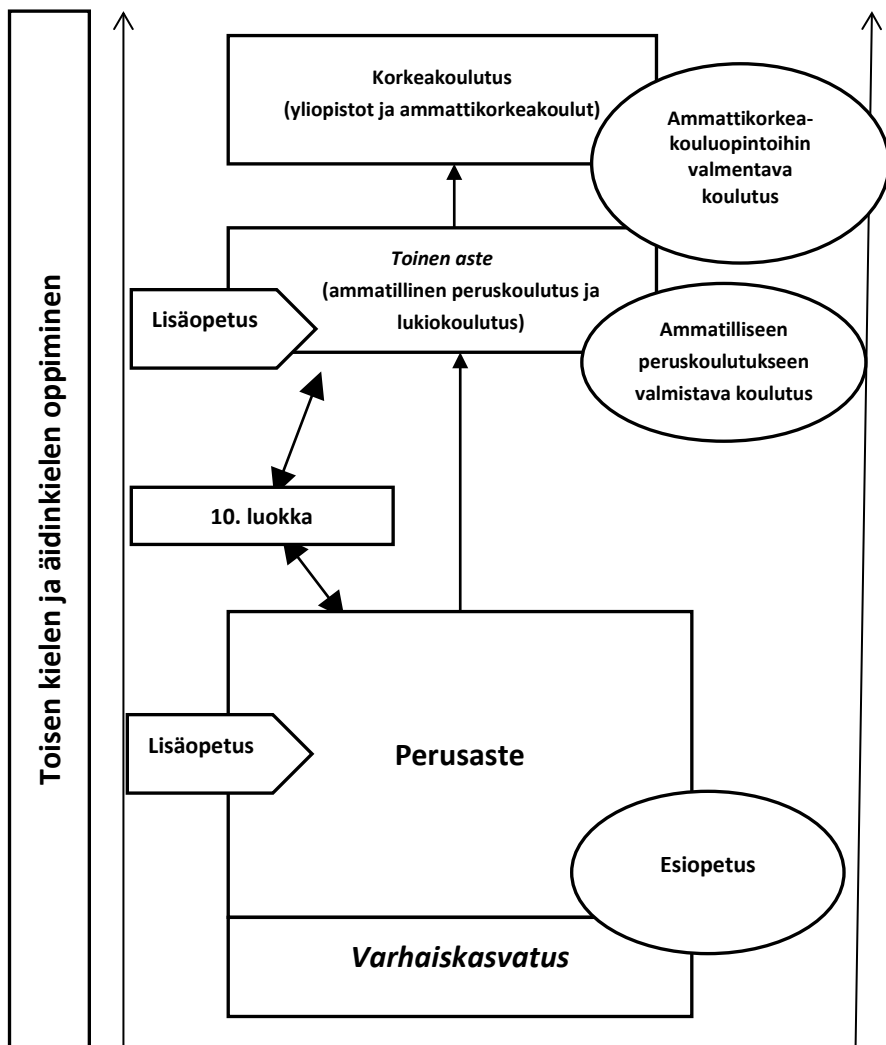
5. KOULUTUS

Koulutus on keskeisessä asemassa kotoutumisprosessissa, se edistää tervettä taloudellista kehitystä ja on kestävä vakauden ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edellytys. Suomessa maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteena on näin ollen tarjota heille mahdollisuudet toimia tasavertaisina suomalaisen yhteiskunnan jäseninä. Oppilaitosten odotetaan valmistelevan maahanmuuttajia kotoutumiseen. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten koulutusjärjestelmä tukee maahanmuuttajien kotoutumista, ja kuvaillaan somaliopiskelijoiden tämänhetkistä asemaa koko koulutusjärjestelmässä ja kouluissa. Erityisesti keskitytään lasten ja nuorten koulutukseen.

5.1 Koulutusjärjestelmä

Kuvassa 2 esitetään Suomen koulutusjärjestelmä. Se käsittää yhdeksänvuotisen pakollisen peruskoulun, toisen asteen koulutuksen sekä korkeakoulutuksen. Pakollisen peruskoulutuksen jälkeen oppilaat voivat tarvittaessa käydä peruskoulua vielä yhden vuoden eli kymppiluokan ennen kuin siirtyvät toisen asteen koulutukseen, johon kuuluvat lukiot ja ammattikoulut. Korkeakoulutusjärjestelmä kattaa yliopistot ja ammattikorkeakoulut.

Kuvio 2. Koulutusjärjestelmä

Lähde: Sari Pöyhönen, Mirja Tarnanen, Eeva-Maija Vehviläinen, Aija Virtanen ja Lenita Pihlaja: *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi, Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto ja Suomen Kulttuurirahasto, 2010*

Tehokas varhaiskasvatusjärjestelmä on osa sosiaalipalveluja ja tukee osaltaan maan koulutusjärjestelmän menestystä. Varhaiskasvatuksen pääasiallinen järjestäjä ja rahoittaja on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Koulu alkaa seitsemänvuotiaana, mutta kaikilla Suomessa pysyvästi asuvilla lapsilla on oikeus osallistua vapaaehtoiseen

esiopetukseen koulun aloitusta edeltävän vuoden aikana, ja lähes kaikki kuusivuotiaat osallistuvat tähän vuoden kestävään esiopetukseen. Esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen tarkoituksena on ”taata kaikille perusopetusturva riippumatta asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta”.⁵⁸

Koulutusjärjestelmää hallinnoi joukko viranomaisia, valtion elimiä ja itsenäisiä laitoksia, erityisesti opetusministeriö, Opetushallitus, paikallisviranomaiset ja itse koulut. Valtakunnallisten elimien tehtäviin kuuluu yleistavoitteiden, lainsäädännön, oppiainemäärittelyjen ja valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden laatiminen. Paikallisviranomaiset, pääosin kunnat, vastaavat opetuksen käytännön järjestelyistä ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimisesta valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Koulut voivat itse muokata oman opetussuunnitelmansa valtakunnallisten perusteiden ja kunnan opetussuunnitelman pohjalta. Sisäinen ja ulkoinen arviointi on pakollista, ja kaikkien opetuksen järjestäjien odotetaan osallistuvan näihin arviointimekanismeihin.⁵⁹

5.2 Maahanmuuttajat ja koulutusjärjestelmä

Opetushallitus laati sekä perusopetuslain (628/1998) että kotoutumislain mukaisesti erilaisia valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita, joilla maahanmuuttajia valmistellaan kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Vuoden 2009 maahanmuuttajien perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää maahanmuuttajalasten tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavia valmiuksia perusopetukseen siirtymistä varten. Ohjelman pääpainona on valmistella niitä maahanmuuttajataustaisia oppilaita, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ja/tai muut valmiudet eivät riitä esi- tai perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen.⁶⁰

Aikuisten maahanmuuttajien osalta vuoden 2012 aikuisten maahanmuuttajien luku- ja kirjoitustaidon koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa⁶¹ ja vuoden 2012

⁵⁸ Liisa Heinämäki: ”Early Childhood Education in Finland”, Occasional Paper no. 39, Friedfrich Naumann Foundation for Freedom, Potsdam, 2008, fnf.org.ph/downloadables/Childhood%20Education%20in%20Finland.pdf (luettu lokakuussa 2013).

⁵⁹ S. Kupiainen, T. Hautamäki ja T. Karjalainen: ”The Finnish Education System and PISA”, Helsinki University, 2009, www.pisa2006.helsinki.fi/files/The_Finnish_education_system_and_PISA.pdf (luettu 3.11.2013), jäljempänä Kupiainen ym.: ”The Finnish Education System and PISA”.

⁶⁰ Opetushallitus: ”National Core Curriculum for Instruction Preparing Immigrants for Basic Education 2009”, Helsinki, 2009, oph.fi/download/138886_national_core_curriculum_for_instruction_preparing_for_basic_education_2009.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.oph.fi/download/48802_valmistavaops_2009.pdf.

⁶¹ Opetushallitus: ”National Core Curriculum for Literacy Training for Adult Migrants 2012”, Helsinki, 2012, oph.fi/download/140756_national_core_curriculum_for_literacy_training_for_adult_immigrants_2012.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.oph.fi/download/139339_aikuisten_maahanmuuttajien_luku_ja_kirjoitustaidon_koulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf.

aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa⁶² linjataan, että lukutaidottomien aikuisten maahanmuuttajien olisi saavutettava suomen tai ruotsin suullisen ja kirjallisen kielitaidon perusteet ja että kaikkien maahanmuuttajien olisi saatava opetusta, joka edistää työmarkkinoille pääsyä. Lisäksi maahanmuuttajien olisi saatava tietoja oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla. Tätä aikuisten kotoutumiskoulutusta rahoittavat ja järjestävät työ- ja elinkeinotoimistot (TE-toimistot) osana työmarkkinakoulutusta. Normaalisti työ- ja elinkeinotoimisto ja kunta laativat maahanmuuttajille yksilölliset kotoutumissuunnitelmat. Kotoutumiskoulutuksessa keskitytään suomen kieleen ja suomalaiseen kulttuuriin, ja se voi olla osa yksilöllistä kotoutumissuunnitelmaa. Koulutuksen tarkoituksena on varmistaa, että Suomen maahanmuuttajat löytävät paikkansa yhteisössä, opinnoissa ja työelämässä.

Kaikki koulutus yliopistokoulutusta myöten tarjotaan ilmaiseksi kaikkien yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. Lisäksi perusopetuksessa myös kouluateriat, koulutarvikkeet, koulukuljetukset ja oppilashuolto tarjotaan ilmaiseksi. Lukioiden ja ammattioppilaitosten opiskelijat saavat ilmaisen päivittäisen aterian. On joitakin erikoiskouluja, kuten yksityisiä kansainvälisiä kouluja, joissa peritään lukukausimaksuja. Laadukkaana koulutuksen saatavuus taataan kaikille lapsille sosiaalisesta tai etnisestä taustasta riippumatta. Lisäksi Suomi on vuosien mittaan saavuttanut jatkuvasti hyviä tuloksia PISA-tutkimuksissa, ja kansainvälisesti maan koulutusjärjestelmää arvostetaan laadukkaana. Hallituksen tavoitteena on tehdä Suomesta maailman kilpailukykyisin maa vuoteen 2020 mennessä, ja tässä tarkoituksessa hallitus pyrkii sijoittamaan Suomen OECD-maiden kärkijoukkoon laajassa nuorten ja aikuisten oppimistulosten vertailussa, koulupudokkaiden pienessä määrässä sekä korkeakoulutettujen suhteellisessa osuudessa nuorista ja vanhemmista aikuisista.⁶³

Lisäksi maahanmuuttajaopiskelijat näyttävät saavan osuutensa menestyksestä; esimerkiksi vuoden 2006 PISA-tutkimuksessa maahanmuuttajalasten tulokset olivat jopa 50 pistettä korkeammat kuin OECD-maiden maahanmuuttajalapsilla keskimäärin.⁶⁴ On kuitenkin väitetty myös, että PISA-menestys johtuu suurelta osin

⁶² Opetushallitus: ”National Core Curriculum for Literacy Training for Adult Migrants 2012”, Helsinki, 2012, oph.fi/download/140756_national_core_curriculum_for_literacy_training_for_adult_immigrants_2012.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: http://www.oph.fi/download/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf.

⁶³ Kupiainen ym.: ”The Finnish Education System and PISA”.

⁶⁴ Niina Viitanen ja Mari Peltonen: ”Children with immigrant backgrounds do not explain PISA success”, helsinki.fi/news/archive/2-2008/15-16-16-06 (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Maahanmuuttajien osuus ei selitä PISA-menestystä”, www.helsinki.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/2-2008/11-16-30-10.

pienestä ja homogeenisesta väestöstä ja että tilanne tulee todennäköisesti muuttumaan muuttoliikkeiden lisätessä väestön moninaisuutta.⁶⁵

Koulut, joissa on tavallista suurempi määrä erityistarpeisia lapsia, voivat saada tukia; esimerkiksi alle neljä vuotta Suomessa asuneista maahanmuuttajaoppilaista koulut saavat jopa 1000 euron lisämäärärahan lasta kohti vuodessa. Erityistä tukea tarjotaan maahanmuuttajataustaisille oppilaille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ja/tai muut valmiudet eivät riitä esi- tai perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen. Oppivelvollisuus koskee Suomessa vakituisesti asuvia 7–17-vuotiaita lapsia riippumatta siitä, ovatko he maahanmuuttajia. Kaikki maahanmuuttajat saavat tilaisuuden opiskella kansalliskieltä, suomea tai ruotsia, ja samaan aikaan he saavat tukea oman äidinkielen opiskeluun ja kulttuuri-identiteettinsä ylläpitoon. Kouluilla on velvollisuus tarjota äidinkielen opetusta, kun sitä pyytää vähintään kolme oppilasta. Koulut järjestävät myös uskonnon, esimerkiksi islamin, opetuksen. Lisäksi järjestetään lukiopetusta sitä tarvitseville. Aikuisille maahanmuuttajille on saatavilla koulutusta työllistymisen edistämiseksi ja ennen Suomeen tuloa hankitun ammattitaidon ylläpitämiseksi.

Peruskoulun keskeyttäminen on harvinaista, ja lukioissakin tilanne on hyvä. Esimerkiksi vain 0,5 prosenttia koko väestöstä ja 1,5 prosenttia vieraskielisestä väestöstä jäi vaille peruskoulun päästötodistusta vuosina 1996–2006. Siirtyminen pakollisesta perusopetuksesta vapaaehtoiseen toisen asteen koulutukseen on kriittinen vaihe, mutta yleensä vain harvat peruskoulun päättävistä opiskelijoista eivät jatka opintojaan heti; tämä osuus on useimpina vuosina alle 10 prosenttia. Opintojaan jatkavista noin kolme prosenttia siirtyy vapaaehtoiselle 10. luokalle, yli 50 prosenttia lukioon ja noin 40 prosenttia ammattioppilaitoksiin.⁶⁶

Maahanmuuttajataustaisten lasten tilanne ei kuitenkaan ole sama kuin äidinkielisten. Opetusministeriö myöntää, että ”maahanmuuttajanuoria siirtyy lukiokoulutukseen vähän suhteessa kantaväestöön ja näin ollen myös korkeakouluihin”.⁶⁷ Kuten taulukko 5 osoittaa, Helsingissä niiden maahanmuuttajataustaisten peruskoulusta valmistuvien määrä, jotka eivät pääse jatko-opintoihin, on noin kolminkertainen verrattuna suomen- tai ruotsinkielisiin. Esimerkiksi vuonna 2010 alle 15 prosenttia äidinkielisistä opiskelijoista jäi ilman toisen asteen opiskelupaikkaa kevään yhteishaussa. Maahanmuuttajataustaisten lasten keskuudessa vastaava osuus oli noin 45 prosenttia.

⁶⁵ Johann C. Fuhrmann ja Norbert Beckmann-Dierkes: ”Finland’s PISA success: Myth and transferability”, KAS International Reports 7/2011, s. 6–21, kas.de/wf/doc/kas_23322-544-2-30.pdf (luettu 3.11.2013).

⁶⁶ Tilastokeskus: ”Oppilaitostilastot 2006”, Helsinki, Tilastokeskus, 2007, www.stat.fi/til/kjarj/2006/kjarj_2006_2007-02-23_tie_001.html (luettu 3.11.2013). Ks. myös E. Kilpi: ”The education of children of immigrants in Finland”, väitöskirja, Oxford University, UK, 2010 (jäljempänä Kilpi: ”The education of children of immigrants in Finland”).

⁶⁷ Opetus- ja kulttuuriministeriö: ”Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016, Kehittämissuunnitelma”, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, Suomi, 2012, www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm01.pdf?lang=fi (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Opetus- ja kulttuuriministeriö: ”Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016”).

Taulukko 5. Yhteishakujen varsinainen haku Helsingin alueella 2008–2010

	Haki	sai paikan	%
2010 yhteensä	9 352	7 700	82,3
2009 yhteensä	8 705	7 476	85,9
2008 yhteensä	7 975	7 158	89,8
2010 suomi + ruotsi	8 481	7 218	85,1
2009 suomi + ruotsi	7 967	7 063	88,7
2008 suomi + ruotsi	7 381	6 805	92,2
2010 muunkieliset	871	482	55,3
2009 muunkieliset	738	413	56,0
2008 muunkieliset	594	353	59,4

Lähde: Marianne Teräs, Emilia Niemi, David Stein ja Matleena Välinoro:
”Muunkieliset nuoret siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle Helsingissä”,
Helsingin kaupungin maahanmuutto-osasto, 2010

5.3 Somalilapset Helsingissä

Helsingin peruskouluissa oli lukuvuonna 2006–2007 noin 4 780 maahanmuuttajaoppilasta. Somalit olivat toiseksi suurin ryhmä venäläisten jälkeen. Kuitenkin sekä esiopetuksessa että peruskouluissa somalilapset olivat suurin maahanmuuttajaryhmä. Toisaalta somalien tilanne pakollisessa perusopetuksessa on huolestuttava, kuten taulukosta 6 ilmenee. Somaleita on noin 10 prosenttia peruskoulujen maahanmuuttajaoppilaista. Somalia äidinkielenään puhuvia on vain noin seitsemän prosenttia ammattioppilaitosten maahanmuuttajaoppilaista ja kaksi prosenttia ammattikorkeakoulujen maahanmuuttajaopiskelijoista, eikä alueen yliopistoista ilmoiteta ainuttakaan somalinkielistä opiskelijaa.⁶⁸ On kuitenkin syytä huomata, että somaliopiskelijoiden määrä lukioissa on viime aikoina kasvanut nopeasti.

⁶⁸ Helsingin yliopiston kontaktien mukaan yliopistossa opiskelee kuitenkin tällä hetkellä noin 10 somalinkielistä ja kuusi Somalian kansalaista.

Taulukko 6. Toisen asteen opiskelu pääkaupunkiseudulla opiskelijan äidinkielen mukaan

Koulutusala äidinkieli	opiskelijan asuinalue	
	pääkaupunkiseutu	Helsinki
lukio-opiskelijoita yhteensä	33 794	16 838
suomi	29 375	14 188
ruotsi	2 371	1 253
muu kieli kuin suomi tai ruotsi	2 048	1 397
somali	213	156
ammattiopiskelijoita yhteensä	63 310	32 614
suomi	55 363	27 779
ruotsi	2 305	1 557
muu kieli kuin suomi tai ruotsi	5 642	3 278
somali	403	253
ammattikorkeakouluopiskelijoita yhteensä	35 173	21 466
suomi	29 444	17 389
ruotsi	2 182	2 002
muu kieli kuin suomi tai ruotsi	3 547	2 075
somali	71	41
yliopisto-opiskelijoita yhteensä	59 070	45 900
suomi	50 315	39 158
ruotsi	4 477	3 732
muu kieli kuin suomi tai ruotsi	4 278	3 010
somali	0	0

Lähde: Helsingin kaupunki, Helsingin kaupungin tietokeskus, tiedot saatu sähköpostitse 14.3.2013

Toistaiseksi maahanmuuttajien koulutusta on tutkittu varsin vähän, mutta tähänastiset tutkimukset vahvistavat yleisistä tilastotiedoista syntyvän ensivaikutelman. Jotkin tutkimukset kertovat Helsingin somaliopiskelijoiden kohtaamista vaikeuksista, toisissa tutkimuksissa taas on ilmennyt, että Suomen somalilasten koulumenestys on kaikista

maahanmuuttajalapsista heikoimmalla tasolla. Tutkittaessa sitä, jatkavatko Helsingin maahanmuuttajakoululaiset toiselle asteelle vai keskeyttävätkö opintonsa, havaittiin, että somaliskoululaisilla opintojen keskeyttäminen oli kaikkein todennäköisintä muihin maahanmuuttajaryhmiin verrattuna ja että vain kolmannes somaliskoululaisista jatkoi lukioon.⁶⁹

5.4 Lasten koulunkäynti ja somaliyhteisön huolenaiheet

Sekä asiantuntijahaastattelussa että fokusryhmäkeskusteluissa nousi esille eräitä kysymyksiä. Ensinnäkin nuorten tilanne ja somalilasten tulevaisuus Suomessa on merkittävä huolenaihe yhteisölle; somaliasiain asiantuntijaryhmän sihteeri Sari Hammar totesi, että nuorten tilanne on ollut puheenaiheena yhteisössä yleensä ja erityisesti asiantuntijaryhmässä. ”Kaikissa aiheissa, joista keskustelemme, päädytään kysymykseen nuorista ja heidän tilanteestaan ja siitä, miten sitä voisi parantaa, joten se on mielestäni yleinen huolenaihe.”⁷⁰

Taulukko 7. Opiskelun ja työllisyyden ulkopuolella olevat 15–29-vuotiaat pääkaupunkiseudulla äidinkielen mukaan (%), 2010

Kieli	yhteensä	naisia	miehiä
suomi	3,7	2,5	4,9
venäjä	10,3	7,8	13,4
viro	15,6	11,6	19,7
kurdi	29,3	16,4	37,3
somali	31,2	24,1	37,9

Lähde: Pekka Myrskylä: ”Maahanmuutto ja nuorten syrjäytymisriskit pääkaupunkiseudulla”, *Kvartti*, Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu 2012:2, s. 14–22

Fokusryhmissä nousi esille kolme erityistä nuorempaan polveen liittyvää kysymystä, joissa keskeisenä huolenaiheena oli koulutus: Somalipoikien on ollut vaikea hyödyntää koulutusmahdollisuuksia, ja heidän on vaikea päästä työmarkkinoille. Taulukosta 7 ilmenee, että lähes 38 prosenttia pääkaupunkiseudun nuorista 15–29-vuotiaista somalimiehistä on ”ulkopuolisia”, koska he eivät opiskele eivätkä käy töissä. Nuorten somalinaisten keskuudessa vastaava osuus on tosin alhaisempi kuin nuorilla somalimiehillä, mutta korkeampi kuin muissa kieliryhmissä. Tämä osoittaa, miksi Helsingin somalien toisen sukupolven tilanne on erityisen huolestuttava. Kolmanneksi somaliyhteisö, etenkin vanhempien sukupolvi, ilmaisi kantavansa huolta nuorista ja

⁶⁹ Kilpi: ”The education of children of immigrants in Finland”.

⁷⁰ Sari Hammar, kehittämiskoordinaattori, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca), Helsinki, haastattelu 10.12.2013.

heidän yhteydestään somalin kieleen, somalikulttuuriin ja uskontoon sekä pelkoa, että nuoret saattavat menettää tämän identiteetin. Somaleille on ensisijaisen tärkeää, että nuorten pääsy mukaan sekä koulutukseen että työmarkkinoille parannettaisiin. Eräs isä selitti:

Muihin huolenaiheisiin kuuluu lasten tulevaisuus koulutuksessa ja työssä. Se on suurin huolestamme, koska näemme, että lapsemme eivät saa koulutusta sillä tavoin kuin tahtoisimme. Syynä voivat olla vaikeudet, joita he kohtaavat opiskelupaikassaan tai asuinpaikassaan, ja lähiympäristön nuorten suhtautuminen. Näyttää siltä kuin somalien suurimmat ongelmat, noin 80 prosenttia, liittyisivät koulutukseen.⁷¹

Somalien mukaan lasten suurimpana ongelmana koulutuksessa oli toisen asteen opiskelupaikkojen, erityisesti lukiopaikkojen, puute. Yksi fokusryhmän jäsen selitti tarkemmin:

Monet ovat käyneet koulua Helsingissä ja silti vain harvat ovat edenneet korkeampaan koulutukseen, missä on vika, onko se järjestelmässä vai vanhemmissa? – Syitä on monia; somalit eivät ehkä saa peruskoulussa tarpeeksi tukea koululta. Ongelma saattaa olla myös vanhemmissa, jotka eivät pysty tukemaan lastaan, suomen kielessä, joka on vaikea kieli, kouluissa, jotka eivät ole valmistautuneet ja joissa somalilapsi asetetaan eri asemaan kuin suomalaislapsi, vaikka lapsen pitäisi saada enemmän tukea, koska hän opiskelee kielellä, joka ei ole hänen äidinkiensä. Ketään ei kiinnosta, pääsevätkö he lukioon, jos (viranomaiset) haluaisivat somalilasten jatkavan lukioon, heitä tuettaisiin paljon enemmän koulussa ja kielessä, politiikassa ei ole linjausta, jonka mukaan somalilapsille pitäisi antaa valmiudet päästä lukioon. Tuntuu siltä kuin heidät haluttaisiin vain alemman tason töihin.”⁷²

Kysymys suomen opetuksesta toisena kielenä (S2) nousi useita kertoja esille. S2-opetus on periaatteessa tarkoitettu oppilaille, joiden suomen kielen taito ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla, olivatpa he sitten kantasuomalaisten vanhempien lapsia tai maahanmuuttajataustaisia. Lisäksi S2-opetus on kiinteä osa äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmaa. Näin ollen se ei ole tukiovetusta eikä erityisopetusta. Oppilaat, joiden äidinkieli ei ole suomi eikä ruotsi, sijoitetaan siis S2-opetukseen⁷³, jotta oppilas omaksuisi mahdollisimman laajat valmiudet suomen kielessä. Tällöin oppilaan odotetaan pystyvän opiskelemaan kaikkia perusopetuksen opetussuunnitelman aineita ja jatkamaan koulu-uraansa peruskoulun jälkeen. Opetushallituksen mukaan perusopetuslaissa ei ole kuitenkaan säädetty S2-opetusta pakolliseksi. Opetussuunnitelman perusteissa on kolme eri vaihtoehtoa. Oppilaat voivat osallistua pelkästään suomen äidinkielen opetukseen saamatta lainkaan S2-

⁷¹ Open Society Foundationsin asumisaiheinen fokusryhmä, 17.1.2013.

⁷² Open Society Foundationsin koulutusaiheinen fokusryhmä, 22.1.2013.

⁷³ Nämä oppilaat voivat vaihtoehtoisesti opiskella toisena kielenä ruotsia.

opetusta; 25 prosenttia maahanmuuttajataustaisista oppilaista kuuluu tähän ryhmään. Oppilaat voivat käydä sekä suomen äidinkielen tunneilla että S2-tunneilla; 63 prosenttia oppilaista kuuluu tähän ryhmään. Kolmantena mahdollisuutena on käydä ainoastaan S2-opetuksessa; vain noin 12 prosenttia oppilaista kuuluu tähän ryhmään.

Oppilaat, joiden suomen kielen taidot yltyvät äidinkielen tasolle kaikilla kielitaidon osa-alueilla, voidaan poistaa tai vapauttaa S2-opetuksesta. Arviointiprosessi on koulujen vastuulla. Todistuksissa S2-opetusta saavat oppilaat arvioidaan periaatteessa suomea toisena kielenä koskevien perusteiden mukaan, ja heidän todistuksiinsa merkitään äidinkielen ja kirjallisuuden tilalle S2. Koulut ovat yhteydessä vanhempiin ja tekevät yhteistyötä heidän kanssaan, jos oppilas vapautetaan tai poistetaan S2-opetuksesta. Kuitenkin lyhyessä kyselyssä, jonka tämän raportin tekijät toteuttivat vastaajien otettua puheeksi S2-tunnit, lähes kaikki vanhemmat, joihin oltiin yhteydessä, olivat tietämättömiä tästä vaihtoehdosta ja kertoivat, että heidän lapsillaan oli todistuksissa ensimmäisenä kielenä suomen sijaan S2, olivatpa he sitten S2-opetuksessa tai eivät.⁷⁴

Tämä aihe herätti somaleissa huolta, koska maahanmuuttajataustaisia lapsia neuvotaan osallistumaan tähän opetukseen, vaikka he olisivatkin syntyneet Suomessa. Tämä erottaa nämä lapset heidän ei-maahanmuuttajataustaisista tovereistaan, joiden kanssa he olivat olleet päiväkodissa, vaikka kielitaidossa ei olisi merkittävää eroakaan. On tuotu esiin, että tämän vuoksi lapset voivat jäädä vaille mahdollisuuksia, joissa virallisena vaatimuksena on äidinkielen tasoinen kielitaito. Lisäksi todettiin, että tämä saattaa edistää maahanmuuttajataustaisten lasten syrjintää, ja joidenkin mielestä S2 ”on hiljainen syrjintämekanismi”. Yksi fokusryhmän jäsen totesi, että hänen lapsensa otettiin S2-opetukseen, mutta hän sai tilaisuuden puhua opetuksesta koulun johdon kanssa ja kertoi, etteivät hänen lapsensa tarvitse sitä. Hän sanoi, että lopulta yksi hänen lapsistaan otettiin suomen äidinkielen opetukseen, mutta koulun johto sanoi hänelle: ”Kuulehan, sinulla näyttää olevan vaikutusvaltaa yhteisössä, joten älä puhu tästä.”⁷⁵

Tutkijoiden mukaan äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen jakaminen kouluissa suomeen äidinkielenä ja suomeen toisena kielenä on melkoinen ongelma, eikä aina ole selvää, kuka oppilaista kuuluu S2-opetukseen ja kuka taas suomen äidinkielen opetukseen. Heini Lehtonen Helsingin yliopistosta totesi, että vaikka monet maahanmuuttajataustaiset oppilaat tarvitsevat lisäopetusta suomen kielessä, enemmistö peruskoulujen maahanmuuttajataustaisista oppilaista on kaksikielisiä eivätkä kaikki heistä edes ymmärrä, miksi ovat S2-opetuksessa. Lehtonen kertoi kuulleensa täysin suomenkielisiä lapsista, jotka ovat S2-opetuksessa.⁷⁶

⁷⁴ Opetushallitus: ”Suomen sanoin – monin tavoin. Suomi toisena kielenä perusopetuksessa”, 2008, www.edu.fi/download/121984_S2_perusopetuksessa_esite_2008.pdf (luettu 3.11.2013).

⁷⁵ Open Society Foundationsin koulutusaiheinen fokusryhmä, 22.1.2013.

⁷⁶ Ann-Mari Huhtanen: ”V niin kuin vanhentunut”, *Yliopisto-lehti* 4 (2013), s. 18–25.

Monille Suomessa syntyneille somaleille suomi onkin tutuin ja helpoin kieli. Koulutusaiheisessa fokusryhmässä eräs somali-isä sanoi:

Ongelmana on kuitenkin se, että täällä syntyneet lapset, jotka menevät päiväkotiin kaksivuotiaina ja joiden vahvin kieli on tämän maan kieli, pannaan silti koulussa S2-opetukseen, miksi? Heistä sanotaan: ”Hän ei osaa kieltä kovin hyvin, hänen ensimmäinen kielensä oli somali.” Todellisuudessa useimmat lapsemme puhuvat tämän maan kieltä vahvimpana kielenään, he puhuvat suomea keskenään ja saattavat puhua sitä kotonaankin vanhempiensa kanssa, mutta sitä ei pidetä heidän äidinkielenään. Lapsen äidinkieli on somali, ja häntä kohdellaan samoin kuin jotakuta, joka on juuri saapunut Somaliasta.

Koulutusaiheisen fokusryhmän kymmenestä jäsenestä kahdeksan sanoi, että Suomessa syntyneet lapset eivät tarvitse S2-opetusta. Yksi osallistuja sanoi, että sitä tarvitsevat vain harvat ja että muille ”se on lisäoppitunti, josta on apua, mutta he eivät tarvitse sitä todistukseensa”.⁷⁷ Open Society Foundationsin järjestämässä pyöreän pöydän keskustelussa todettiin kuitenkin, että jotkut oppilaat osallistuvat mieluummin S2-opetukseen, vaikka heille annettaisiinkin tilaisuus osallistua suomen äidinkielen opetukseen, pelkästään siksi, että S2-opetus on helpompaa ja siitä voi saada suhteessa parempia arvosanoja.⁷⁸

Lopuksi otettiin esille somalioppilaisiin kohdistuva syrjintä tärkeänä tekijänä, joka vaikuttaa somalilasten epäonnistumiseen sekä koulumenestyksessä että korkeampaan koulutukseen jatkamisessa. Somalivanhemmat kokevat, että heidän lapsiaan syrjitään ja kiusataan kouluissa. Koulutusaiheisessa fokusryhmässä eräs isä huomautti:

Tässä maassa on paljon rasismia kouluissa, opettajat eivät ole kaikki samanlaisia. Jotkut syrjivät avoimemmin kuin toiset, he yrittävät nolata lapsia ja kiusaavat heitä. Kun opettaja esittää luokassa kysymyksen, hän ei anna maahanmuuttajalapsen vastata ennen kuin suomalaislapsi on vastannut, heidät sivuutetaan aina.

Eräs turvallisuusaiheiseen fokusryhmään osallistunut äiti oli samaa mieltä; hän oli nähnyt, kun opettaja moitti suomalaissyntyistä lasta, joka oli saanut huonompia arvosanoja kuin somalitaustainen luokkatoverinsa: ”Miten on mahdollista, että maahanmuuttajalapsikin saa tällaisia numeroita ja sinä et?” Äiti mietti: ”Miten tuo lapsi jatkaa opiskeluaan?”

Vanhemmat kokevat, että opettajilla on alhaiset odotukset ja tavoitteet lasten suhteen. Vanhempien miesten fokusryhmässä eräs somali-isä totesi:

Meillä on vaikeuksia eräässä koulussa Myllypurossa, kun lapset saavat 9 (pistettä kokeesta), he (opettajat) antavat heille numeroksi 2 tai 3, ja jos lapset valittavat, he joutuvat uusimaan kurssin. He estävät lapsia saamasta töitä, koska töitä saa

⁷⁷ Open Society Foundationsin koulutusaiheinen fokusfokusryhmä, 22.1.2013.

⁷⁸ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu, Helsinki, 16.11.2013.

vain hyvällä koulutodistuksella. Kukaan ei anna töitä lapselle, jolla ei ole hyvä todistus.

Sama somali-isä huomautti myös, että somalilapset kohtaavat koulussa uskontoon perustuvia stereotyyppioita:

Toinen juttu on niiden somalilasten koulunkäynti, jotka ovat näkyvästi muslimeja – Minun lapsilleni sanottiin: ”Pakottavatko teidän vanhempanne teidät paastoamaan ja rukoilemaan? Nuoret eivät paastoa.” ”Ei, me paastoamme omin päin, ei kukaan meitä pakota.” Koulunkäynti tehdään lapsille hyvin vaikeaksi, ja sitten he eivät pysty jatkamaan opintojaan tai löytämään töitä, ja heille tulee mielenterveysongelmia.

Vanhempien naisten fokusryhmässä eräs äiti totesi, että heidän somalilapsensa olivat jo koulussa saaneet ensimmäiset kokemuksensa työsyrynnästä:

Kun lapset ovat yläkoulussa tai lukiossa, he hakevat kesätöitä, he hakevat satoja työpaikkoja tuloksetta ja tuntevat, että heidät suljetaan ulkopuolelle heidän ihonväriensä tai nimensä takia. Jotkut nuoret sanovat, että kun he kertovat nimensä mahdollisille työnantajille, heitä ei valita. Ja kaikki heidän luokkatoverinsa saavat töitä.

Toinen äiti järjestys- ja turvallisuusaiheisessa fokusryhmässä pani merkille tämän asenteen vaikutuksen identiteettiin ja kuulumisen tunteeseen:

Sanoisin, että lapset tarvitsevat apua koulunkäynnin kaltaisissa asioissa, etteivät täällä syntyneet lapset kokisi niin paljon syrjintää, jotta he kokisivat kuuluvansa yhteiskuntaan. Me voimme hyväksyä sen, että olemme täällä maahanmuuttajia, mutta lastemme pitäisi saada tuntee, että he kuuluvat tähän maahan.

5.5 Uusi aloite: Lukioon valmistava koulutus maahanmuuttajille

Vuonna 2010 hallitus käynnisti kolmivuotisen Osallisen Suomessa -hankkeen, jonka tarkoituksena oli tutkia uusia kotoutumiskoulutuksen malleja. Hankkeen tavoitteena oli kehittää uusia kotoutumiskoulutuksen malleja kotoutumisen edellytysten parantamiseksi. Sen kohteena oli kolme tärkeintä kotoutumispolkua: työmarkkinoille suuntaavat aikuiset maahanmuuttajat, erityistä tukea tarvitsevat aikuiset maahanmuuttajat sekä lapset ja nuoret. Hankkeen tulokset julkistetaan myöhemmin vuonna 2013.⁷⁹ Yksi sen kokeiluhankkeista, lukioon valmistava koulutus maahanmuuttajille eli Luva, on toteutettu Vuosaaren koulussa Itä-Helsingissä, missä noin 12 prosenttia oppilaista on ei-syntyperäisiä suomalaisia. Projekti sijoittuu yhdeksänvuotisen peruskoulun jatkoksi ja sen kohteena ovat oppilaat, jotka ovat suorittaneet peruskoulun mutta jääneet ilman paikkaa lukiossa tai

⁷⁹ Tässä hankkeessa ovat mukana sisäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen Kulttuurirahasto, Svenska Kulturfonden ja Suomen Kuntaliitto. Ks. juu.fi/hum/laitokset/solki/ajankohtaista/osallisenasuomessa/osallisenasuomessa.pdf (luettu 3.11.2013).

ammattioppilaitoksessa. Tämä kaksi lukuvuotta⁸⁰ kestävä kokeiluhanke on kymppiluokasta muokattu kokeiluversio, jossa oppilailla on mahdollisuus parantaa arvosanojaan ja vahvistaa kirjallista suomen taitoaan varmistaakseen, että he pääsevät toisen asteen koulutukseen.

Luva-ryhmän ohjaajan Katja Mannerströmin mukaan ajatus lähti opetusministeri Henna Virkkuselta. Mannerström uskoo, että ehkä juuri niiden raporttien ja tilastotietojen perusteella, joiden mukaan lukioon jatkaa paljon harvempi maahanmuuttajaoppilaista kuin heidän suomen- ja ruotsinkielisistä tovereistaan ja maahanmuuttajat myös keskeyttävät lukion useammin, Virkkunen oivalsi, että tarvittiin strategiaa tämän puutteen korjaamiseksi.

Ohjelmaan otettiin 11 maahanmuuttajataustaista oppilasta lukuvuodeksi 2011–2012. Yhdeksän heistä pääsi lukioon.⁸¹ Yhden oppilaan todistus olisi riittänyt lukioon hakemiseen, mutta hän hakeutui mieluummin ammattioppilaitokseen. Yhdestoista oppilas ei saanut mitään opiskelupaikkaa. Toisella kierroksella ohjelmaan otettiin 15 oppilasta.⁸² Tästä ryhmästä 14 haki lukioon, ja kolmellatoista heistä oli hyvät mahdollisuudet saada lukiopaikka, joskaan yhden kohdalla se ei ollut yhtä todennäköistä. Viidestoista oppilas haki ammattioppilaitokseen.

Ohjelman oppilaat saavat ensimmäisellä lukukaudella opetusta suomen kielessä ja apua todistusnumeroidensa korottamisessa, ja myöhemmin he voivat suorittaa lukion kurseja. Mannerströmin mukaan ohjelman pääpaino on kuitenkin mentoroinnissa. Mannerström itse antaa oppilaille neuvontaa sosiaalipsykologina. Heille opetetaan opiskelutaitoja, suomalaisen yhteiskunnan ja politiikan toimintatapoja sekä taitoa selviytyä vaikeuksista, mukaan lukien rasismi ja tavat käsitellä sitä paremmin. Vanhemmilta puuttuu usein hiljaista tietoa, joka on suomalaisille vanhemmille itsestään selvää; useimmat suomalaiset vanhemmat pystyvät oitis vastaamaan moniin urapolkua pohtivien lastensa kysymyksiin esimerkiksi koulutusvaatimuksista. Maahanmuuttajavanhemmillä on toisenlaista sosiaalista pääomaa, mutta tällaiset tilanteet ovat useimmille heistä vaikeita. Mannerström sanoi: ”(Maahanmuuttaja)vanhemmat eivät tiedä tästä oikeastaan mitään... miten hakea, milloin hakea, minne pitäisi hakea, minne voi päästä. Vanhemmat kyselevät minulta paljon.”⁸³ Mannerström mainitsi esimerkkinä ensimmäisen oppilasryhmänsä jäsenen, joka oli ennen ohjelmaan tuloaan hakenut arvostettuun Sibelius-lukioon. Oppilaalla oli hyvä todistus, mutta hän ei tiennyt, että hakemuksessa olisi pitänyt ilmoittaa myös toissijaiset vaihtoehdot, joten hän ei saanut lainkaan lukiopaikkaa. Käytyään Luva-koulutuksen hän pyrki ja pääsi Sibelius-lukioon. Ohjelmiin otettiin neljä

⁸⁰ 2011–2012 ja 2012–2013.

⁸¹ Itse asiassa kaksi heistä pääsi arvostettuihin lukioihin.

⁸² Lisäksi yksi oppilas, joka on jo lukiossa, osallistuu osaan kurseista parantaakseen suomen taitoaan.

⁸³ Ks. Egan Richardson: ”Immigrant ’tenth grade’ helps kids make it to lukio”, *Yle*, 4.5.2012, yle.fi/uutiset/immigrant_tenth_grade_helps_kids_make_it_to_lukio/6082195 (luettu 4.11.2013).

somalioppilasta, kaksi ensimmäiseen Luva-ryhmään ja kaksi toiseen. Yksi heistä sai lukiopaikan, ja jälkimmäisistä kahdesta vain toisella oli hyvät mahdollisuudet päästä lukioon.⁸⁴

Mannerström uskoo, että hänen Luva-hankkeensa ja muu lobbauksensa vaikuttivat hallituksen päätökseen varmistaa, että maahanmuuttajaoppilaille olisi paremmat mahdollisuudet suorittaa toisen asteen koulutus. Hallitus sisällytti vuosien 2011–2016 suunnitelmaansa lukioon valmistavan ohjelman maahanmuuttajille tavoitteenaan, että ”maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset osallistuvat koulutukseen samassa suhteessa kuin kantaväestö” ja ”maahanmuuttajien edellytyksiä lukio-opiskeluun parannetaan sisällyttämällä lainsäädäntöön maahanmuuttajien valmistavaa koulutusta koskevat säännökset”. Tämä ohjelma on kestoltaan yksivuotinen ja käynnistyy vuoden 2014 alussa.⁸⁵

Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelussa tuli esille perusopetuksessa annettavan varhaisen neuvonnan merkitys maahanmuuttajaoppilaille, erityisesti somalioppilaille, ja heidän vanhemmilleen. Osallistujat kannustivat muita perheenjäseniä, kuten vanhempia sisarusia ja sukulaisia, osallistumaan vanhempien kanssa koulutapaamisiin, koska ”meidän täytyy ymmärtää, että kyse ei ole pelkästään isästä ja äidistä, vaan kouluissa järjestettäviin tapaamisiin ja keskusteluihin pitäisi päästää eri ihmisiä – tällä hetkellä se ei ole sallittua.”⁸⁶

⁸⁴ Katja Mannerström, Helsinki, haastattelu 17.4.2013.

⁸⁵ Opetus- ja kulttuuriministeriö: ”Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016”.

⁸⁶ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu, Helsinki, 16.11.2013.

6. TYÖELÄMÄ

Kotoutumisen ytimessä on työelämä. Työministeri Lauri Ihalaisen mukaan ”Työ on maahanmuuttajille yksi tärkeimmistä avaimista hyvään kotoutumiseen. Jos ovet työelämään eivät aukene, kotoutuminen jää usein puoliteiehen.”⁸⁷ Äskettäisessä raportissa *The Centrality of Employment in Immigrant Integration in Europe* painotetaan työtä kaikkein tärkeimpänä tekijänä kotoutumisprosessissa. Raportissa luodaan ensin katsaus nykyiseen keskusteluun maahanmuutosta ja kotoutumisesta Euroopassa ja hylätään sitten ajatus, että kulttuurierot ja viranomaisten suhtautuminen niihin olisivat tärkeimpiä syitä kotoutumisen epäonnistumisiin Euroopassa. ”Ongelma ei johdu kulttuurista, vaan sen juuret ovat työssä ja ansiotuloissa. Euroopan maat ovat epäonnistuneet maahanmuuttopolitiikassaan siinä, että ne eivät ole kyenneet varmistamaan, että maahanmuuttajat saavat töitä ja säilyttävät työpaikkansa.”⁸⁸ Annika Forsander on samoilla linjoilla kirjoittaessaan, että ”joukkoon kuulumisen, ’oikean suomalaisuuden’ ehdot määritellään työmarkkinoilla.”⁸⁹ Näin ollen maahanmuuttajien on päästävä tehokkaasti työmarkkinoille voidakseen osallistua täysipainoisesti yhteiskuntaan. Lisäksi työ vaikuttaa maahanmuuttajien ja heidän perheidensä hyvinvointiin, työllä on oma välinearvonsa ja se tuo sosiaalista arvostusta. Tässä luvussa esitetään ensin yhteenveto maahanmuuttajien tilanteesta Suomen työmarkkinoilla ja tarkastellaan sitten työn merkitystä somalien kotoutumisessa sekä somalien työmarkkinasyrjinnän syitä ja seurauksia.

6.1 Maahanmuuttajat työmarkkinoilla

Vuonna 2011 Suomen väkiluku oli yhteensä hiukan yli 5,4 miljoonaa, josta työvoimaan kuului noin 2,5 miljoonaa, ja työttömyysaste oli 7,8 prosenttia. Työmarkkinoita hallitsee palveluala, mukaan lukien terveys- ja sosiaaliala, ja sen jälkeen tulevat teollisuus sekä tukku- ja vähittäiskauppa. Yhdessä nämä alat työllistävät lähes 60 prosenttia koko työvoimasta. Lisäksi palveluala tuottaa enemmän työpaikkoja kuin muut alat, vaikka pitkän ajan taloudellinen epävarmuus jarruttaakin markkinoiden kasvua yleisesti.

Työmarkkinoiden tehokkuutta haittaavat erinäiset tekijät, kuten rakenteellinen työttömyys, määräaikaisten työntekijöiden suuri osuus sekä merkittävät alueelliset erot

⁸⁷ Ks. www.tem.fi/?89509_m=106918&l=en&cs=2467 (luettu helmikuussa 2013). Suomeksi: www.tem.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotearkisto/vuosi_2012/valtion_kotouttamishjelma_maa_hanmuuttaja_tarvitsee_kielitaitoa_koulutusta_ja_tyota.106916.news.

⁸⁸ R. Hansen: *The Centrality of Employment in Immigrant Integration in Europe*, Migration Policy Institute, Washington, DC, 2012.

⁸⁹ Annika Forsander: ”Integration through the Nordic welfare state – Does work make you into a real Finn?”, teoksessa H. Blomberg, A. Forsander, C. Kroll, P. Salmenhaara ja M. Similä (toim.): *Sameness and Diversity. The Nordic Welfare State Model and the Integration of Immigrants on the Labour Market*, Research Institute, Swedish School of Social Science, University of Helsinki, 2008, s. 71–81 (jäljempänä Forsander: ”Integration through the Nordic welfare state”).

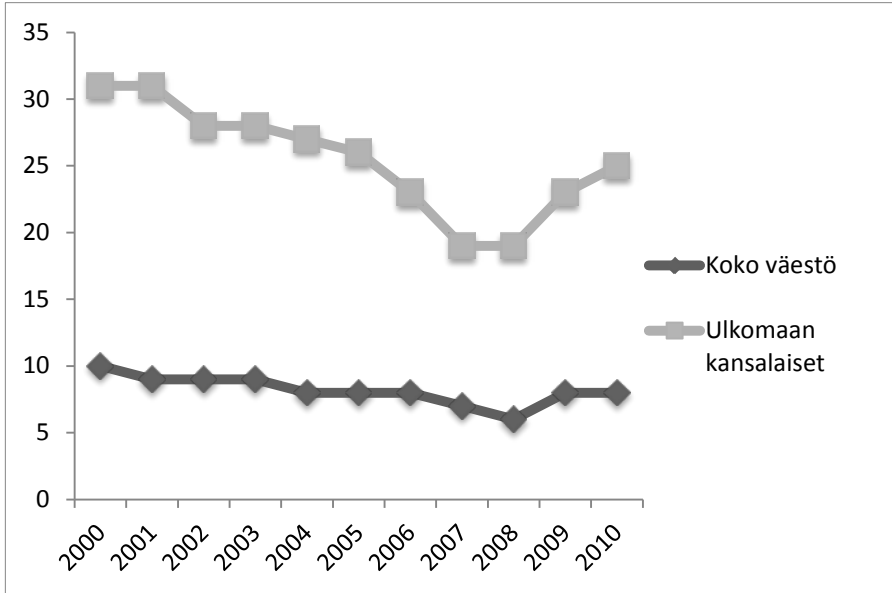
työvoiman tarjonnassa ja kysynnässä. Suomen väestö kuuluu kuitenkin Euroopan nopeimmin ikääntyviin, joten esiintyy huolta, että työvoima vähenee nopeasti. Hallitus on harkinnut erinäisiä toimenpiteitä työvoiman tarjonnan lisäämiseksi. Maahanmuutto nähdään merkittävänä tekijänä väestön ikääntymisen aiheuttaman työvoimapulan ratkaisemisessa; jotta maahanmuuton myönteiset tulokset toteutuisivat, nettomaahanmuuton on kuitenkin kasvettava huomattavasti ja maahanmuuttajien työmarkkinoille osallistumisen on parannuttava merkittävästi.⁹⁰

Tutkimusten perusteella tiedetään kuitenkin hyvin maahanmuuttajien hankala tilanne työmarkkinoilla etenkin 1990-luvulla. Esimerkiksi Annika Forsander tutki maahanmuuttajien tilannetta Suomen työmarkkinoilla ja tapaa, jolla maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla kehittyi 1990-luvulla, ja päätyi johtopäätökseen ”suomalaistumisen armottomasta logiikasta”.⁹¹

Kuten taulukosta 8 käy ilmi, maahanmuuttajien osallistuminen työmarkkinoille on epätasaista. Maahanmuuttajien työttömyysaste on merkittävästi suurempi kuin kantaväestön. Lisäksi pakolaistaustaisten siirtolaisten työttömyysaste on erityisen korkea. Kuten kuvasta 3 näkyy, vuotta 2003 lukuun ottamatta maahanmuuttajien työttömyysaste on aina ollut yli kolminkertainen verrattuna Suomen kansalaisten työttömyysasteeseen. Lisäksi eri ryhmien työttömyysasteessa on merkittäviä eroja. Somalien ja muiden pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työttömyysaste on kautta linjan korkea, kun taas länsimaista tulevien maahanmuuttajien työttömyysaste on suunnilleen samalla tasolla kuin syntyperäisten suomalaisten.

⁹⁰ Suvi Turja: ”Finland”, teoksessa Anna Platonova ja Giuliana Urso (toim.): *Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union, Part 1: Migration and the Labour Markets in the European Union (2000–2009)*, International Organisation for Migration (IOM), 2010, s. 105–115.

⁹¹ Forsander: ”Integration through the Nordic welfare state”.

Kuvio 3. Ulkomaan kansalaisten ja koko väestön työttömyysaste (%), 2000–2010

Lähde: Tilastokeskus, työ- ja elinkeinoministeriö⁹²

⁹² Sisäasiainministeriö: Annual Report on Immigration 2010, Finnish Immigration Services, 2011. http://www.migri.fi/download/16939_maahanmuuton_vuosikatsaus_eng_netti_1_.pdf.
Suomeksi: Maahanmuuton vuosikatsaus 2010, http://www.migri.fi/download/14582_Maahanmuuton_vuosikatsaus_2010_fi.pdf?fe32420a9ab4d088.

Taulukko 8. Kolmannen maan kansalaisten työttömyysaste alkuperämaan mukaan vuonna 2009

Maa	%
Irak	71,2
Afganistan	67,1
Sudan	63,1
Somalia	59,7
Iran	54,9
Yhdysvallat	13,7
Kiina	12,6
Intia	11,9
Japani	11,6
Kanada	7,6

Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriö 2009⁹³

Taulukko 9. Vieraskieliset asukkaat pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2009

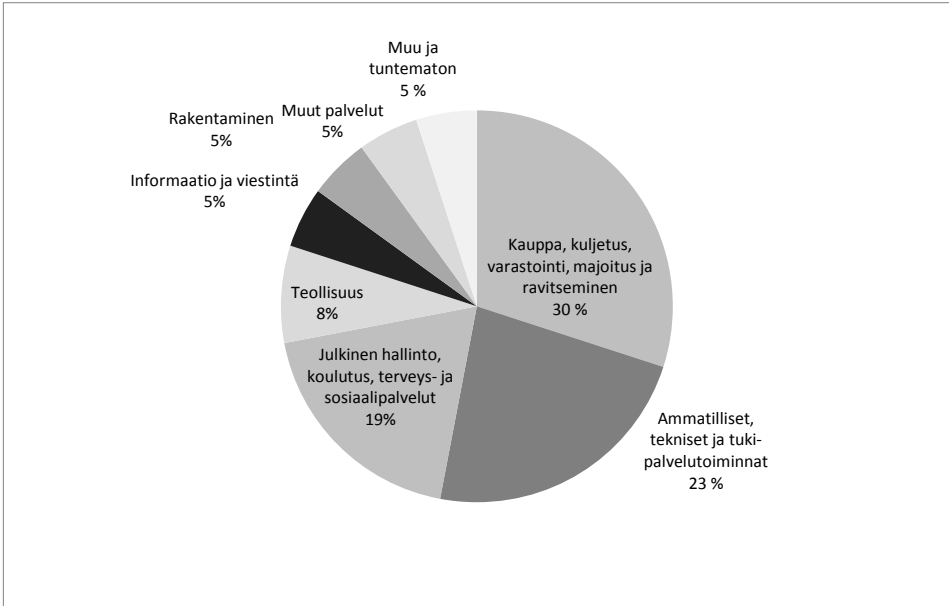
	Helsinki	pääkaupunkiseutu	Helsingin seutu	muu Suomi
työvoima	29 467	50 287	54 912	50 421
työlliset	23 407	40 316	44 116	36 659
työttömät	6 060	9 971	10 796	13 762
työllisyysaste (15–64-vuotiaista), %	51,9	54,8	55,1	49,3
työttömyysaste, %	20,6	19,8	19,7	27,3

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus (2012): Foreigners in Helsinki 2011, Statistics 6

⁹³ Ks. Suvi Turja: ”Finland”, teoksessa Anna Platonova ja Giuliana Urso (toim.): Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union, Part 1: Migration and the Labour Markets in the European Union (2000-2009), International Organisation for Migration (IOM), Geneva, 2010, s. 105–115.

Helsingissä suomen- ja ruotsinkielisten työttömyysaste oli 7 prosenttia vuonna 2009, kun taas vieraskielisten työttömyysaste oli lähes 21 prosenttia, kuten taulukosta 9 ilmenee. Lisäksi heidän työttömyysasteensa oli noussut lähes viisi prosenttiyksikköä edellisestä vuodesta. Toisaalta taulukko osoittaa myös, että vieraskielisten työllisyystilanne oli Helsingissä parempi kuin muussa Suomessa.⁹⁴

Kuvio 4. Helsingin ulkomaalaistaustainen työvoima toimialoittain vuonna 2008

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus (2012): Foreigners in Helsinki 2011, Statistics 6

Maahanmuuttajien työllisyydessä toimialajakaumaa hallitsee palveluala, kuten valtaväestönkin kohdalla. Vuonna 2008 työllisistä maahanmuuttajista 30 prosenttia oli töissä kaupan, kuljetusten, majoituksen ja ravitsemisen aloilla, kun taas 23 prosenttia työskenteli ammatillisissa, teknisissä ja tukipalvelutoiminnoissa ja 19 prosenttia julkisessa hallinnossa, koulutuksessa sekä terveys- ja sosiaalipalveluissa. Nämä kolme sektoria yhteensä työllistivät yli 70 prosenttia Suomen maahanmuuttajista.⁹⁵ Somalimiehet työskentelevät tyypillisesti kuljetus- ja varastointialoilla ja somalinaiset usein terveys- ja sosiaalipalveluissa. Sekä miehet että naiset työskentelevät myös teknisissä ja tukipalvelutoiminnoissa.

⁹⁴ Helsingin kaupungin tietokeskus: Foreigners in Helsinki 2011, www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/12_02_16_Tilasto_en_6_Selander.pdf (luettu 3.11.2013). Suomenkielinen lähde: Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2011, http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_12_15_Tilastoja_41_Ranto.pdf.

⁹⁵ Helsingin kaupungin tietokeskus: Foreigners in Helsinki 2011, Statistics 6, 2012.

Taulukossa 10 verrataan somalien työllisyystilannetta Suomen suurimpien siirtolaisryhmien, venäläisten ja virolaisten, tilanteeseen sekä toisen pakolaistaustaisen ryhmän, kurdinkielisten, tilanteeseen. Taulukosta ilmenee, että työllisten osuus erityisesti somalinaisista on hyvin alhainen. Itsensä työllistävien yrittäjien osuus somaleista on sekin äärimmäisen alhainen. Kuten edellä todettiin, suuri osa Suomen somaleista on lapsia ja opiskelijoita, jotka eivät kuulu työvoimaan. Suuri osa – noin 41 prosenttia somalinaisista ja 29 prosenttia somalimiehistä vuonna 2011 – on myös muista syistä työvoiman ulkopuolella. Naisilla tärkeimpänä syynä on luultavasti se, että he jäävät mieluummin kotiin hoitamaan lapsiaan, mutta miesten syyt työvoiman ulkopuolella oloon eivät ole aivan selvät, ja niitä pitäisi tutkia tarkemmin.

Taulukko 10. Tärkeimmät vieraskieliset toimialoittain (%) vuonna 2011

	Työlliset ⁹⁶		työttömyysaste		yrittäjät ⁹⁷		työvoiman ulkopuolella ⁹⁸		lapset ja opiskelijat	
	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	0–14-vuotiaat	opiskelijat
venäläiset	46,5	51,8	26,9	22,1	5,9	7,8	16,3	13,9	15,0	12,8
virolaiset	66,5	68,3	10,6	9,8	6,1	7,3	12,9	15,4	16,0	6,8
kurdit	26,4	35,3	44,9	41,2	2,2	11,0	26,9	18,6	22,6	18,4
somalit	13,0	24,7	60,5	46,0	0,0	0,5	41,2	29,0	37,4	22,2

Lähde: Tilastokeskus, koottu väestö- ja työllisyystilastojen tietokannoista 4.10.2013⁹⁹

Vuoden 2008 puolessavälissä maahanmuutto- ja eurooppaministeri Astrid Thors nimitti Pentti Arajärven johtaman työryhmän tutkimaan maahanmuuttajien työllistymisen esteitä ja kannustusloukkuja. Arajärvi nimesi raportissaan joukon esteitä, jotka hankaloittavat maahanmuuttajien pääsyä työmarkkinoille. Niistä on yhteenveto taulukossa 11.

Eri tutkimuksissa niistä tekijöistä, jotka korreloivat positiivisesti maahanmuuttajien työllisyyden kanssa, on todettu, että maahanmuuttajien työmahdollisuudet riippuvat

⁹⁶ Osuus työikäisistä prosentteina.

⁹⁷ Osuus työikäisistä prosentteina.

⁹⁸ Ne, jotka ovat työvoiman ulkopuolella muusta syystä kuin opiskelun, eläkkeellä olon, asepalveluksen tai alaikäisyyden takia.

⁹⁹ Tilastokeskus, taulukko: Population by language, main type of activity, occupational status, sex and year 2000–2011, 193.166.171.75/Database/StatFin/Vrm/tyokay/tyokay_en.asp (luettu 3.11.2013). Suomeksi: Väestö kielen, pääasiallisen toiminnan, ammattiaseman, sukupuolen ja vuoden mukaan 2000–2011, 193.166.171.75/Database/StatFin/Vrm/tyokay/tyokay_fi.asp.

vahvasti talouden vaihteluista: maahanmuuttajilla on paremmat mahdollisuudet löytää töitä nousukaudella ja päinvastoin.¹⁰⁰

Maahanmuuttajien voimavarat ja niiden puute näyttävät myös haittaavan työllistymistä. On korostettu, että riittävä suomen (tai ruotsin) taito on työllistymisen perusedellytys ja että työelämän vaatimusten täyttämiseksi keskeisiin vaatimuksiin kuuluu ajantasainen koulutus. Ammattitaitoa vastaavan työn löytämisessä keskeinen merkitys on suomalaisessa työelämässä tarvittavilla asenteilla ja kulttuurisilla ja sosiaalisilla valmiuksilla. Sosiaaliset siteet ja verkostot ovat nekin maahanmuuttajille tärkeitä välineitä työmarkkinoille pääsyyn.¹⁰¹

Tutkimuksissa on keskitytty myös työmarkkinoiden kysyntäpuoleen. Kielteiset tai epäsuosiolliset asenteet ulkomaalaisia kohtaan todettiin merkittäviksi maahanmuuttajien työllistymisen esteiksi. On esimerkiksi todettu, että työmarkkinoiden portinvartijat sulkevat tahallisesti maahanmuuttajat työmarkkinoiden ulkoreunalle jo alkukyselyvaiheessa, että työnantajat eivät luota maahanmuuttajiin, ja sekä suora että epäsuora syrjintä ovat keskeisiä tekijöitä prosessissa.¹⁰²

¹⁰⁰ A. Forsander ja A. Alitolppa-Niitamo: ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto. Keitä, miten ja minne?”, Työhallinnon julkaisu 242, Työministeriö, Helsinki, 2000 (jäljempänä Forsander ja Alitolppa-Niitamo: ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto”).

¹⁰¹ A. Forsander ja A. Alitolppa-Niitamo: ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto”; E. Heikkilä: ”Labour Market Participation of Immigrants in Finland and its Regions”, esitelmä, European Social Science History Conference, Glasgow, Skotlantti, Britannia, 11.–14.4.2012; A. Akhlaq: *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*, University of Helsinki, 2005.

¹⁰² M.-L. Trux: ”Diversity Under the Northern Star”, teoksessa A. Forsander (toim.): *Immigration and Economy in the Globalization Process: The Case of Finland*, Sitra Reports Series 20, Vantaa, Sitra, 2002, s. 175–226.; K. Valtonen: ”Cracking Monopoly: Immigrants and Employment in Finland”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (3) (2001) (jäljempänä Valtonen: ”Cracking Monopoly”); Forsander ja Alitolppa-Niitamo: ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto”; A. Forsander: *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*, Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto, Helsinki, 2002; S. Paananen: *Suomalaisuuden armoilla: Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*, Tilastokeskus, Helsinki, 1999; T. Joronen: ”Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia”, teoksessa Seppo Paananen (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, Tilastokeskus, Helsinki, 2005, s. 59–82 (jäljempänä Paananen: *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*).

Taulukko 11. Maahanmuuttajien työllistymisen esteet ja kannustinloukut Suomen työmarkkinoilla

Maahanmuuttajien työllistymisen esteet	taloudelliset tekijät	yhteiskunnalliset tekijät	kiellelliset tekijät	koulutuselliset tekijät	asenteelliset tekijät
yleiset esteet	työllisyystilanne (aloittain ja alueittain)	kannustin- ja byrokraatialoukut			
maahanmuuttajaseemasta johtuvat esteet	työttömyyden pitkäaikaisuus	tiedon puute suomalaisesta kulttuurista, yhteiskunnasta ja työelämästä	riittämätön kielitaito (suomi ja ruotsi)	puutteellinen peruskoulutus tai puutteellinen ammatillinen pätevyys	
työnantajista, työolosuhteista tai työyhteisöstä johtuvat esteet	työhön perehdyttämisen kustannukset		ylimitoitettut kielitaitovaatimukset	epäily osaamisen riittäväydestä	työnantajien asenteet ja pelko työtoverien tai asiakkaiden asenteista
palveluista johtuvat esteet	viranomaisten puutteelliset voimavarat	vastuunjaon epäselvyys	kielenopetuspalvelujen hajanaisuus	viranomaisten puutteelliset tiedot	viranomaisten asenteet

Lähde: Sisäasiainministeriö: Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut, Sisäasiainministeriön julkaisuja 2/2009

6.2 Somalit työmarkkinoilla: säännönmukaista syrjintää

Open Society Foundationsin aineisto viittaa siihen, että vaikka kaikki tutkimuksissa käsitellyt tekijät vaikuttavat somalien työllistymismahdollisuuksiin, määräävimpiä tekijöitä ovat somaleihin kohdistuvat kielteiset asenteet ja syrjintä. Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtajan Annika Forsanderin mukaan:

”Minusta somalit kärsivät Suomessa paljon syrjinnästä työmarkkinoilla verrattuna Englantiin ja Kanadaan, muista pohjoismaista en tiedä. Jos katsotaan koulutustasoa, ja olen tutkinut sitä tarkkaan aikaisemmissa tutkimuksissani, on paljon somaleita jotka ovat suorittaneet Suomessa toisen asteen tutkinnon tai jopa yliopistotutkinnon, heillä on erinomaiset kyvyt, nuoria tulee paljon työmarkkinoille, silti he etenevät hitaasti, tarkoitan että tässä on pakko olla mukana vieraspelkoa.”¹⁰³

¹⁰³ Annika Forsander, Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtaja, Helsinki, haastattelu 4.12.2012.

Tätä päätelmää tukevat erinäiset tutkimukset. Kuten taulukosta 12 ilmenee, vuonna 2001 julkaistussa tutkimuksessa havaittiin, että Suomessa työtä hakevista maahanmuuttajaryhmistä somalit kokivat eniten syrjintää etnisen taustansa vuoksi. 81 prosenttia haastatelluista somaleista kertoi tulleen syrjityiksi työhönottoprosessissa, kun keskimääräinen osuus kaikissa maahanmuuttajaryhmissä oli 50 prosenttia. Toisessa tutkimuksessa todettiin, että somalit olivat vuonna 2002 kaikkein syrjityin ryhmä työhönottoprosessissa työmarkkinoilla. Kyseisessä tutkimuksessa 72 prosenttia somaleista koki tulleen syrjityiksi työhönottotilanteissa. Vuoden 2009 Eurobarometri-kyselytutkimus osoitti, että 72 prosenttia vastaajista piti etnisyyteen perustuvaa syrjintää yleisenä Suomessa.¹⁰⁴ Somalit näyttävät jälleen kärsivän syrjinnästä muita etnisiä ryhmiä enemmän, vaikka osuus onkin paljon pienempi kuin aiempien tutkimusten tuloksissa; 41 prosenttia somaleista sanoo kokeneensa syrjintää työnhaussa viiden viime vuoden aikana.

Taulukko 12. Maahanmuuttajat, jotka kokivat tulleen syrjityiksi työssä ulkomaalaistaustansa vuoksi (%) vuosina 1997 ja 2001

	Kaikki ryhmät		venäläiset		virolaiset		inkeriläiset		somalit		vietnamilaiset	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
työhönotto	46	50	45	51	40	35	34	46	44	81	41	49
eteneminen	25	24	17	27	18	20	20	18	27	41	28	18
irtisanominen	9	6	5	4	6	5	10	3	12	21	1	5
kiusaaminen	33	31	26	30	22	27	33	29	23	43	28	27

Lähteet: I. Jasinskaja-Lahti, K. Liebkind ja T. Vesala: *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*, Gaudeamus, Helsinki, 2002; I. Jasinskaja-Lahti ja K. Liebkind: *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla: sosiaalipsykologinen näkökulma*, 7, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 1997

Eräs miespuolinen fokusryhmän jäsen ilmaisi kokemuksiaan seuraavasti:

Itse näin ilmoituksen työpaikasta ja soitin. (Työnantaja) käski minun soittaa ensin työvoimatoimistoon, niin sitten he voisivat palkata minut vuodeksi. Niin puhuin sen miehen kanssa ja sovin tapaamisen aamukahdeksaksi. Menin sinne tunnin etuajassa, ja mies saapui siellä ollessani. Hän otti paperit. Vähän ajan päästä sinne tuli suomalaismies, joka meni miehen toimistoon minun odottaessani. Jonkin ajan päästä he tulivat ulos, ja mies käski minun mennä

¹⁰⁴ Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus (EU-MIDIS). ”Main Results Report”, European Union Agency for Fundamental Rights (Euroopan unionin perusoikeusvirasto), 2009. fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (luettu 3.11.2013).

kotiin ja lupasi soittaa minulle. Hän ei soittanut. Myöhemmin otin häneen yhteyttä ja kysyin, mitä oli tapahtunut. Sihteeri kutsui minut pöytänsä ääreen ja kertoi, että paikka oli täytetty. Mietin, oliko se mies, joka sinä aamuna tuli minun jälkeeni, saanut paikan minun nenäni edestä (osallistujat nauroivat). En suuttunut, ajattelin vain, että suomalaisella oli suurempi oikeus työpaikkaan.¹⁰⁵

Eräs nuori nainen totesi suoraan:

Kun vertaan työnhakuprosessia, jos on kaksi hakijaa ja toisen nimi on Virtanen¹⁰⁶ ja toisen Mohamed, suomalaiset tietävät että palkkaavat Virtasen eivätkä Mohamedia, vaikka he eivät tunne kumpaakaan.¹⁰⁷

Eräs toinen mies meni vielä pitemmälle ja vertasi Suomen työmarkkinasyrjintää Somalian patrimonialisen järjestelmän klaaninpotismiin.

Minusta on väärin verrata itseäni suomalaisiin. Eikö meidän maassamme muka ollut syrjintää, kyllä siellä oli, työtkin annettiin klaanitaustan mukaan. Eri luokilla on nimet, ja ensimmäisenä kysytään ihmisen klaania, jos totta puhutaan, ja täällä on sama juttu, ei siinä ole mitään uutta.¹⁰⁸

Työhönottosyrjinnän lisäksi mainittiin myös työpaikkasyrjintä ilmiönä, joka toimii somalityöntekijöitä vastaan Suomessa.¹⁰⁹

Yksi syrjinnän alue on ylenemisprosessi. Eräs nuori mies kertoi:

Olin kaksi vuotta töissä –:ssa; sinne tuli suomalainen mies, joka oli töissä kolme kuukautta. Esimies oli nainen, ja hän kysyi minulta: ”Voitko jäädä ylitöihin?” Minä suostuin ja hoidin ylityöt hyvin. Se mies, joka oli siellä kolme kuukautta, vakainaistettiin, ja minun työsuhteeni päätettiin niiden kahden vuoden jälkeen. Kysyin esimieheltä, miksi hän vakainaisti toisen miehen, vaikka minä olin ollut siellä kauemmin. Hän vältti vastaamasta. Minä olin parempi työntekijä ja minulla oli elektroniikka-alan koulutus, toisella miehellä ei ollut tutkintoa, ja minulla oli pitempi työkokemus muistakin yrityksistä.

Nämä lausunnot tuovat esille työllisyyden ja osallisuuden välisen suhteen. Toinen vastaaja koki, että Suomessa koulutetuille somaleille, mukaan lukien maassa syntyneet nuoret, ei ole tarjolla heidän ammattitaitoaan vastaavia töitä ja että ainoita saatavilla olevia työmahdollisuuksia ovat palvelut, joissa ei vaadita ammattikoulutusta, kuten taksin ajaminen. Hänen mielestään tämä vaikuttaa heidän kokemukseensa yhteiskuntaan kuulumisesta, ”koska työ on tärkein merkki ihmisen asemasta yhteiskunnan jäsenenä”. Työllisyys saa ihmiset tuntemaan, että heillä on yhteyksiä ja

¹⁰⁵ Open Society Foundationsin työllisyysaiheinen fokusryhmä, 6.2.2013.

¹⁰⁶ Virtanen on tyypillinen suomalainen sukunimi.

¹⁰⁷ Open Society Foundationsin työllisyysaiheinen fokusryhmä, 6.2.2013.

¹⁰⁸ Open Society Foundationsin työllisyysaiheinen fokusryhmä, 6.2.2013.

¹⁰⁹ Open Society Foundationsin työllisyysaiheinen fokusryhmä, 6.2.2013.

että he kuuluvat maahan, koska se edistää ihmisten välistä yhteistyötä ja kotoutumista. Muutoin ihmiset tuntevat itsensä ulkopuolisiksi eivätkä yhteiskunnan jäseniksi.¹¹⁰

Tämä tukee päätelmää, jonka mukaan Suomessa yhteiskunnan jäsenyyden määrittää ihmisen rooli ansiotyöläisenä työmarkkinoilla. Työttömyys tuottaa kokemuksen sosiaalisesta ulkopuolisuudesta ja yhteiskunnasta vieraantumisesta. Kun nuorten naisten fokusryhmältä kysyttiin, tunsivatko he kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan, kaksi kuudesta vastaajasta vastasi kieltävästi. Yksi nuori nainen sanoi, että hän tunsi kuuluvansa yhteiskuntaan, koska hänellä on Suomen kansalaisuus ja passi, ”joten olen suomalainen”. Muut kolme olivat kaikki sitä mieltä, että he tunsivat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan, ja perustelivat sitä yhteisesti näin: ”Tunnen olevani yhteiskunnan jäsen, koska olen veronmaksaja, olen opiskellut tässä maassa ja työskentelen tässä maassa – se saa minut tuntemaan, että olen osa tätä yhteiskuntaa.”¹¹¹

Somalinaiset kohtaavat työmarkkinoilla enemmän haasteita kuin miehet. He kohtaavat miesten tavoin paljolti syrjintää työnhaussa, mutta heillä on miehiä suurempi todennäköisyys tulla irtisanotuksi sen jälkeen, kun heidät on palkattu. Koulutettu somalinainen ilmaisi huoltaan sanomalla:

Olen etsinyt kauan töitä ja aloitin työt vasta vähän aikaa sitten. Sain ravata eri paikoissa melkein vuoden. Kun nyt jälkepäin ajattelen tilannetta, tajuan, että johtui ennakkoluuloista, että minua juoksutettiin ympäriinsä, se johtui etnisyydestäni. Minulla on todistus aivan kuten niilläkin, jotka saivat töitä – Monet paikat ottivat minut töihin muutamaksi kuukaudeksi ja antoivat sitten potkut, mutta loppujen lopuksi ihmiset ovat erilaisia, ja nyt olen töissä. Uskon, että etnisyyttä aiheuttaa vaikeuksia eikä ihminen ole tasa-arvoinen niiden kanssa, jotka ovat olleet täällä kauemmin. Ja olitpa kuinka aktiivinen tahansa, voi olla että sinua silti vain katsotaan ja sitten sinut lähetetään pois... Uskon, että ihmiset saavat oikeutensa sen mukaan, miten heitä kunnioitetaan ja heihin luotetaan, olen nähnyt paljon maahanmuuttajatyöntekijöitä eri paikoissa, ja kun ajattelen omaa kokemustani, tajuan, että somaleilla on taakka.¹¹²

Naisten pukeutumista pidettiin yhtenä suurimmista esteistä heidän työmarkkinoille pääsylleen. Toinen saman fokusryhmän naisjäsen, joka käytti hijabia, sanoi:

He (työnantajat) eivät katsoe, mitä tämä ihminen tekee, kuinka aktiivinen hän on ja millainen todistus hänellä on, he katsovat vain omaa mielikuvaansa, (he ajattelevat, että) tästä ihmisestä saa irti sitä ja sitä ja tästä ihmisestä ei saa mitään. Se voi olla heille synnä palkata joku vakinaiseen työhön ja antaa sinulle vain määräaikainen paikka ja sitten pyytää sinua lähtemään, kun sopimus päättyy. Eivätkä naiset ole tässä tasa-arvoisia, jos he näkevät aktiivisia nuoria naisia jotka ovat kaikessa mukana heidän kanssaan, niin ne naiset palkataan. Jos

¹¹⁰ Abdinasir Mohamed, Suomen islamilaisen yhdyskunnan edustaja, Helsinki, haastattelu 8.2.2013.

¹¹¹ Open Society Foundationsin nuorten naisten fokusryhmä, 24.2.2013.

¹¹² Open Society Foundationsin kansalaisuus- ja osallisuusaiheinen fokusryhmä, 17.4.2013.

olet tämännäköinen (hän näytti hijabiaan), sinulla voi olla mikä tahansa todistus mutta et voi kilpailla heidän kanssaan, näin minä sen näen. Se on lannistavaa, vaikka tämä maa otti minut vastaan muslimina, miten täällä voi asua ilman työtä – aikaisemmin työtoverinani oli suomalainen nainen, joka sanoi: ”Työsi on hyvää, erinomaista, teet sen hyvin, ainoana ongelmana on se puku, jota jatkuvasti (käytät), vaikka voisit helposti vähentää vaatetustasi, olisit aktiivisempi ja löytäisit helposti töitä.”¹¹³

Somaliyhteisön aktivistit toivat esille, että somalinaiset sijoitetaan koulutusohjelmien ketjuun, joka ei koskaan tuota oikeita työpaikkoja. Tämä kysymys nousi esiin myös fokusryhmäkeskusteluissa. Naispuolinen osallistuja esitti toiveen, että:

Somaleita ei nähtäisi ihmisinä, jotka vain istuskelevat, että suomalainen yhteisö avautuisi, että me voisimme saada esimerkiksi töitä. Usein käy niin, että annetaan työharjoittelupaikka, suoritat harjoittelun loppuun ja sitten siellä aloittaa joku muu harjoittelija ja hän saa myöhemmin työpaikan, mutta sinua ei palkata. On siis hyvin vaikea löytää työpaikkaa, jossa omaa uskontoa kunnioitettaisiin ja hyväksyttäisiin se, että tiettyjä tehtäviä ei voi hoitaa, ja voisi työskennellä muiden ihmisten kanssa.¹¹⁴

6.3 Somaleihin kohdistuvan syrjinnän syyt ja vaikutus muihin tekijöihin

Ihönväriin ja uskontoon perustuva syrjintä on syrjinnän perustyyppisiä, ja useimmat kokemukset liittyvät näihin kahteen ominaisuuteen. Suomen somalien tapaus on kuitenkin varsin erityinen. Sen enempää muslimit kuin muut afrikkalaisetkaan Suomessa eivät koe vastaavanlaista syrjintää kuin somalit. On siis oltava jokin muu ominaisuus, jolla voi olla merkitystä Suomen somalien erityistapauksessa. Eräs haastateltu esitti seuraavan näkökulman:

Ja alussa, se oli ehkä aivan alussa, puhuttiin paljon tästä somališokista, koska somalit olivat ensimmäinen iso muslimiryhmä, ensimmäinen vähän isompi afrikkalaisryhmä ja ensimmäinen isompi pakolaisryhmä, joka Suomeen tuli. Ja se tapahtui taantuman ollessa syvimmillään, 1990-luvun alussa. Syntipukiksi tekeminen alkoi siis silloin, ja sitä on paljon vielä nytkin, käyn harvoin netissä, mutta sitä ei voi välttää, netti on sitä täynnä.¹¹⁵

Suomalaisen enemmistöväestön asenteet somaleita kohtaan heikentävät ammattikoulutuksen tehokkuutta maahanmuuttajien työllistymisessä. Vallitsee yksimielisyys siitä, että taustasta riippumatta koulutuksella on merkitystä työllistymisessä. Työntekijät arvostavat suomalaista koulutusta enemmän kuin minkään

¹¹³ Open Society Foundationsin kansalaisuus- ja osallistumisaiheinen fokusryhmä, 17.4.2013.

¹¹⁴ Open Society Foundationsin turvallisuusaiheinen fokusryhmä, 14.2.2013.

¹¹⁵ Annika Forsander, Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtaja, Helsinki, haastattelu 4.12.2012.

muun maan koulutusta, ja Suomessa suoritettu tutkinto tarjoaa parempia työllistymismahdollisuuksia kuin muualla suoritettu tutkinto. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että Suomessa opiskelleet somalit, varsinkaan somalimiehet, eivät ole olennaisesti parantaneet asemaansa työmarkkinoilla.¹¹⁶ Lisäksi Helsingin kaupungin tutkijan Tuula Jorosen mukaan esimerkiksi virolaisella, joka on käynyt Virossa pelkän peruskoulun, on mahdollisuudet saada Suomessa parempi työpaikka kuin somalilla, jolla on suomalainen ammattitutkinto tai lukiotodistus.¹¹⁷

Seuraava lainaus on Kathleen Valtosen tutkimuksesta, jossa somalilasten kouluavustajana työskennellyt nuori mies kertoi kokemuksistaan:

Valmistuin teknikoksi – ammattioppilaitoksesta –ssa. Sen jälkeen pääsin työharjoitteluvalmennuskurssille, kurssi kesti kaksi viikkoa. Kaikkien piti löytää itselleen harjoittelupaikka jostain yrityksestä. Meidän piti lähettää esittelykirjeitä, kertoa itsestämme, minkälaisia hakijoita olimme ja niin edelleen. Minä lähetin eri yrityksiin 25 kirjettä, joissa kerroin itsestäni, tutkinnoistani ja harrastuksistani. Kuukausi kirjeiden lähettämisen jälkeen otin yhteyttä yrityksiin. Soitin niihin ja pyysin pelkkää harjoittelupaikkaa, minulle ei olisi maksettu mitään, olin kiinnostunut työstä ja olisin siellä vain kolme kuukautta ilman palkkaa. Jos he sen jälkeen olisivat kiinnostuneita, voisin jatkaa töitä oppisopimuksella, jolloin suurimman osan palkastani maksaisi työvoimatoimisto. Näistä kaikista yrityksistä yksikään ei kutsunut minua haastatteluun. En päässyt edes haastatteluun asti. Syyksi ilmoitettiin riittämätön kielitaito. Miten he voivat tietää, ettei kielitaitoni ollut hyvä? He selittivät, että se näkyi kirjeestä, mutta suomenopettajani oli tarkistanut kirjeen ennen kuin lähetin sen. Sen jälkeen, no... minusta tuntui todella kamalalta... Monilla meistä somaleista ei ole mahdollisuuksia.¹¹⁸

Open Society Foundationsin aineistosta käy ilmi samanlaisia tarinoita ja huolia. Kuten edellinen lainaus osoittaa, koulutuksen lisäksi kielitaidon hankkiminenkaan ei ole juuri parantanut somalien asemaa.

Kaikilla maahanmuuttajilla on jossain määrin kieliongelmiä, mutta se ei ole mikään iso juttu. Luulen, että kieliongelmat ovat poliittisesti korrektimpi selitys. Jos ihmistä ei haluta palkata, sanotaan että hän ei osaa kieltä, ei sanota että hän on vääränvärimäinen, ymmärretään että niin ei voi sanoa, vaikka niin ajateltaisiinkin. Sanotaan, että hän ei puhu kieltä tarpeeksi sujuvasti. Joten jos katsotaan tietoja tai yritetään selvittää, mikä on suurin ongelma työmarkkinoille pääsyssä, se näyttää olevan kieli, ja siinä suhteessa olen hyvin skeptinen. En usko

¹¹⁶ Paananen: *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*.

¹¹⁷ Tuula Joronen: ”Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia”, teoksessa Seppo Paananen (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, s. 59–82.

¹¹⁸ Valtonen: ”Cracking Monopoly”, 2001, s. 431.

että syy on kielessä, uskon että kieli on poliittisesti korrekti vastaus haastattelijalle. Se ei ole todellinen syy.¹¹⁹

Työ- ja elinkeinoministeriön maahanmuuttojohtaja Kristina Stenman on samaa mieltä siitä, että muuta äidinkieltä kuin suomea käytetään työmarkkinoilla poissulkemisen mekanismina ja se toimii näin ollen somalien vahingoksi.¹²⁰

¹¹⁹ Georg Henrik Wrede, opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikön johtaja, Helsinki, haastattelu 3.1.2013.

¹²⁰ Open Society Foundationsin tapaaminen työ- ja elinkeinoministeriön maahanmuuttojohtajan Kristina Stenmanin kanssa, Helsinki, 21.3.2013.

7. ASUMINEN

Vanha oletus, jonka mukaan asuinpaikka vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin elämässä, pätee kenties aina. Yhtäältä yksilöiden asuinalue ja hyvinvointi korreloivat vahvasti. On myös ilmeistä, että ihmisen asuinalue voi vahvasti ennustaa yhteiskuntaluokkaa, terveydentilaa, perherakennetta, todennäköistä elinaikaa ja niin edelleen. Tuoreen tutkimuksen mukaan ”asuinpaikka voi rajoittaa tai parantaa ihmisen mahdollisuuksia elämässä kehdestä hautaan asti”.¹²¹ Toisaalta asumisella on keskeinen merkitys ihmisten jokapäiväisessä elämässä ja heille tarjolla olevissa elämäntapavalinnoissa. Maahanmuuttajille asuminen voi olla avainasemassa kotoutumisprosessissa ja toimia keskeisenä kotoutumistilanteen indikaattorina.

7.1 Asuinalueiden eriytyminen: etenevä epäkohta

Hallituspolitiikan tasolla on varsin selvää, että asumisen merkitys sosiaalisessa yhdyntymisessä on tunnustettu koko Suomen itsenäisyyden ajan, ja 1970-luvulta asti viranomaiset ovat käyttäneet asumisstrategioita keinona estää maahanmuuttajien tai muiden yksittäisten ryhmien eristyminen muusta yhteiskunnasta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion, täystyöllisyyspolitiikan ja onnistuneen progressiivisen verotuksen ansiosta eri asuinalueiden välille ei missään vaiheessa syntynyt merkittäviä eroja.¹²² Hallitukset ovat asuntopolitiikassaan pyrkineet sekoittamaan erityyppisiä asuntoja, ja tutkimusten mukaan Helsingissä ei ole slummeja eivätkä asuinalueet ole paljontaan eriytyneet etnisen alkuperän mukaan.¹²³ Lisäksi asumisen laatu on hyvää, ja asukkaat ovat pääosin tyytyväisiä asuinympäristöönsä.¹²⁴

Helsingin asuntopolitiikassa on toteutettu sosiaalisen sekoittamisen strategiaa, jolla pyritään välttämään sosiaalista eriytymistä sijoittamalla samoille alueille väestöryhmiä, jotka eroavat toisistaan sosioekonomiselta taustaltaan, etniseltä profiililtaan,

¹²¹ B. Thomas ja D. Dorling: *Identity in Britain: A Cradle-to-grave Atlas*, The Policy Press, Bristol, 2007.

¹²² Hyvä esitys Helsingin urbaanien piirteiden historiallisesta kehityksestä ja asumisen roolista kaupungin asukkaiden sosioekonomisessa yhdyntymisessä on M. Vaattovaara ja M. Kortteinen: ”Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki Region”, *Urban Studies* 40 (11) (2003), s. 2127–2145 (jäljempänä Vaattovaara ja Kortteinen: ”Beyond polarisation”).

¹²³ Simo Mannila: ”Nordic immigration policy and the new emphasis on labour immigration – the case of Finland as compared to Sweden and Norway”, teoksessa Simo Mannila, Vera Messing, Hans-Peter van den Broek ja Szusanna Vidra: *Immigrants and ethnic minorities: European country cases and debates*, THL Report 41/2010, s. 18–38; Vaattovaara ja Kortteinen: ”Beyond polarisation”.

¹²⁴ M. Kortteinen, M. Elovainio ja M. Vaattovaara: ”Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa”, *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006), s. 3–13; E. Korhonen ja J. Takala: *Asumisviihtyvyyden Helsingin kaupungin vuokra- ja asumisoikeustaloissa 2005*, Helsinki, Helsingin kaupungin tietokeskus, 2006.

tulotasoltaan, perhekooltaan ja muissa suhteissa. Päättäjät ovat määränneet uuteen asuntorakentamiseen alueelliset kiintiöt eri asuntotyypeille, ja myös joillakin kaupungin vanhemmilla asuinalueilla on toteutettu kunnostushankkeita yksipuolisen asuntokannan monipuolistamiseksi. Kaupungin vuokra-asuntoja myönnettäessä pienituloisempia talouksia on hajautettu vauraampien asukasryhmien keskuuteen. Poliitiikan päätarkoituksena on ollut estää eriytymiskehitys ja vahvistaa ja säilyttää heterogeenisiä ja sosiaalisesti ja taloudellisesti tasapainoisia kaupunginosia.

1990-luvun alun jälkeen tässä ei kuitenkaan ole onnistuttu aivan yhtä hyvin, ja talouden heilahtelujen myötä Helsingin eri osien välille on syntynyt eroja. 1990-luvulla kävi ilmeiseksi, että sekä maahanmuuton että alueen sisäisen muuttoliikkeen suuntauksien perusteella Helsingin itä- ja koillisosat eivät houkutelleet koulutettua väestöä, joka pyrki asettumaan alueen läntiseen osaan, ja itäpuoli köyhtyi vähitellen ja sen työttömyysaste nousi. Etenkin kaupungin itä- ja koillisiin on syntynyt pieniä köyhyyspesäkkeitä.¹²⁵

Vaattovaaran ja Kortteisen tutkimuksen mukaan seudulle on syntynyt kolme erillistä aluetta: seudun läntisen osan ”kuumat”, eliitin asuttamat alueet, ”harmaat alueet”, joille on keskittynyt enemmän työväenluokkaa, ja ”mustat aukot”, joiden asukkaat ovat valtaosin työttömiä.¹²⁶

2000-luvun alkupuolelta lähtien alkoi sosioekonomisen jakautumisen lisäksi näkyä asuinalueiden etnistä eriytymistä, joka pahensi edelleen jakoa Helsingin itä- ja koillisosien sekä pohjois-, luoteis- ja eteläosien välillä. Ensin mainituille alueille kerääntyi runsaasti maahanmuuttajia, koska niillä oli saatavilla pienituloisille tarkoitettuja vuokra-asuntoja. Valikoiva muuttodynamiikka on sekin pahentanut kasvavaa kuilua: välttääkseen monietnisiä kaupunginosia suomalaissyntyinen väestö alkoi muuttaa lähiöihin, joissa maahanmuuttajataustaisten asukkaiden osuus oli pienempi, ja maahanmuuttajaväestö taas siirtyi kohti kaupunginosia, joissa vieraskielisten asukkaiden osuus on suhteellisen suuri.¹²⁷

Kuten luvussa 2 todettiin, suurin osa maahanmuuttajista on keskittynyt pääkaupunkiseudulle, jonka asukkaista noin 11 prosenttia on vieraskielisiä. Helsingissä heitä keskittyi eniten kaupungin itä- ja koillisiin, ja niinpä uusi, sosioekonomisen syrjäytymisen linjoja mukaileva etninen eriytymismuoto on nyt nähtävissä. Toisin kuin muissa pohjoismaisissa kaupungeissa, joissa on kehittynyt täysin maahanmuutta-

¹²⁵ Köyhyyspesäkkeet määritellään tässä sellaisiksi alueiksi, joilla työttömyys ja perusturvan varassa eläminen ovat kasvaneet keskiarvoa nopeammin ja nousseet vähintään kaksinkertaisiksi keskiarvoon verrattuna.

¹²⁶ Vaattovaara ja Kortteinen: ”Beyond polarisation”.

¹²⁷ K. Vilka: ”Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla”, väitöskirja. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 2011.

javaltaisia lähiöitä, pääkaupunkiseutua on kuitenkin kuvailtu "monietnisten saarekkeiden hienojakoiseksi mosaiikiksi".¹²⁸

Helsingin vieraskielisten asukkaiden määrän odotetaan kaksinkertaistuvan vuoteen 2030 mennessä; toisin sanoen vieraskielisiä odotetaan olevan yli 19 prosenttia Helsingin asukkaista. Yli 15 prosenttia pääkaupunkiseudun asukkaista eli noin neljännesmiljoona ihmistä on muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä. Ellei nykyiseen maantieteelliseen jakautumissuuntaukseen Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla reagoida asianmukaisesti, se voi siis luoda kestämatöntä sosioekonomista eriarvoisuutta ja ongelmallista etnistä eriytymistä.

Toinen vakava ongelma on asunnottomuus. Kuten taulukosta 13 ilmenee, asunnottomien määrä kasvoi 3,6 prosenttia vuonna 2012. Yli 52 prosenttia Suomen asunnottomista asuu Helsingissä. Asunnottomiksi luokiteltavien maahanmuuttajien määrä on nopeassa kasvussa Suomessa ja erityisesti Helsingissä. Kuten taulukosta näkyy, nuorten, naisten ja perheiden tilanne on huolestuttava. Myös asunnottomien somalien osuus on kasvussa.¹²⁹

¹²⁸ S. Yousfi ja K. Vilkkama: "Regional settlement patterns and migration dynamics among immigrants in Finland", teoksessa R. Andersson, H. Dhalmann, E. Holmqvist, T.M. Kauppinen, L. Magnusson Turner, H. Skifter Andersen, S. Søholt, M. Vaattovaara, K. Vilkkama, T. Wessel ja S. Yousfi: *Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states*, Department of Geosciences and Geography C2, University of Helsinki, 2010, s. 240–262.

¹²⁹ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu, Helsinki, 16.11.2013.

Taulukko 13. Asunnottomien pääryhmät Suomessa ja Helsingissä vuosina 2011–2012

	2011	2012	Muutos (%)
yksinäiset asunnottomat Suomessa yhteensä	7 572	7 847	3,6
naisia	1 578	1 893	20,0
alle 25-vuotiaita	1 409	2 049	45,4
maahanmuuttajia	1 020	1 550	52,0
asunnottomat perheet Suomessa yhteensä	423	446	5,4
maahanmuuttajia	166	211	27,1
yksinäiset asunnottomat Helsingissä yhteensä	3 400	4 100	20,6
naisia	850	1 150	35,3
alle 25-vuotiaita	570	1 100	93,0
maahanmuuttajia	750	1 150	53,3
asunnottomat perheet Helsingissä yhteensä	220	300	36,4
maahanmuuttajia	140	175	25,0

Lähde: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA: ”Asunnottomat 2012”, selvitys 1/2013¹³⁰

7.2 Kaupungin politiikka

Vaikka maahanmuuttajat voivat vapaasti valita asuinpaikkansa, valtion politiikassa pyritään nimenomaisesti estämään etnisten vähemmistöjen asuinalueiden eriytyminen ja edistämään maantieteellistä yhtäläistymistä. Hallitus laati vuonna 1997 maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman, jossa se kehotti kuntia estämään asuinalueiden eriytymistä ja määräsi, että sosiaalisia asuntoja myöntäessään kuntien tulisi välttää etnisten lokeroiden muodostumista ja edistää kaupunginosien etnistä monimuotoisuutta.¹³¹ Kaikki suurimmat kaupungit ovat ottaneet nämä hallituksen ohjeet osaksi paikallisia kotouttamisohjelmiaan pääosin kaupungin asuntopolitiikan kautta.

Helsingissä käytettiin vuosikymmenten ajan kahta politiikan päästrategiaa, asumismuotojen sekoittamista ja sosiaalista sekoittamista, sopusointuisen yhteiskunnan luomiseksi ja sosiaalisen koheesion ylläpitämiseksi, ja 1990-luvun alussa maahan-

¹³⁰ Ks. ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAN_selvitykset (luettu 3.11.2013).

¹³¹ Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi, hyväksytty valtioneuvoston yleisistunnossa 16.10.1997.

muuttajien asumiskysymykset otettiin osaksi tätä monimuotoisuuspolitiikkaa. Kaupunginvaltuuston kotouttamispoliittisessa muistiossa todetaan, että ”maahanmuuttajille osoitettavat kaupungin vuokra-asunnot pyritään mahdollisuuksien mukaan antamaan tasaisesti eri kaupunginosista, jotta Helsinkiin ei muodostuisi alueita, joilla asuu poikkeuksellisen paljon maahanmuuttajia”.¹³² Käytännön vaikeuksia voi kuitenkin syntyä pääosin kahden tekijän vuoksi. Ensinnäkin, kuten itse muistiossakin päätellään, ”kunnan vuokra-asuntojen jakoperusteella ei voida riittävästi vaikuttaa segregoitumisen estämiseen, koska vuokra-asunnot sijaitsevat alueellisesti epätasaisesti ja koska asuntoja vapautuu eniten juuri niiltä alueilta, joilla jo asuu keskimääräistä enemmän maahanmuuttajia”, joten vuokra-asuntojen saatavuus tietyillä kaupungin alueilla oli esteenä eriytymisen tehokkaalle estämiselle. Toiseksi maahanmuuttajat ovat jossain määrin taipuvaisia suosimaan etnisesti monimuotoisia asuinalueita, joiden hyviin puoliin kuuluu esimerkiksi vähäisempi rasistinen häirintä.¹³³

7.3 Näkemykset asunnoista

Maahanmuuttajataloudet ovat yleensä suurempia kuin syntyperäisten suomalaisten taloudet keskimäärin. Yksin asuvien osuus oli vuonna 2008 syntyperäisten suomalaisten väestöryhmässä 51 prosenttia ja maahanmuuttajissa 34 prosenttia. Somalien keskuudessa osuus oli vielä pienempi. Kuten taulukko 14 osoittaa, somaleja asui Helsingissä 1 139 asunnossa yhteensä 4 855 henkeä eli keskimäärin 4,26 henkeä asuntoa kohti, kun kaikkien maahanmuuttajaryhmien keskiarvo oli 2,44 henkeä asuntoa kohti ja kantaväestön keskiarvo 1,81 henkeä asuntoa kohti. Suurempi perhekoko vaikuttaa somalien asuntotilanteeseen. Pääkaupunkiseudulla vain kolmessa prosentissa kaikista vuokra-asunnoista on vähintään viisi huonetta, kun taas 61 prosenttia somaleista elää vähintään viisihenkisessä taloudessa ja 29 prosenttia vähintään kuusihenkisessä taloudessa. Tästä seuraa, että noin 80 prosenttia Helsingin somaleista asuu ahtaasti, kun taas suomalaisista vain 9 prosenttia ja maahanmuuttajaväestöstä 25 prosenttia asuu ahtaasti.

¹³² H. Dhalmann ja K. Vilkkama: ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: perceptions of city officials and Somali immigrants”, *Journal of Housing and the Built Environment* 24 (4) (2009), s. 423–439 (jäljempänä Dhalmann ja Vilkkama: ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki”).

¹³³ Dhalmann ja Vilkkama: ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki”. Ks. myös Helsingin ulkomaalaispolitiikka – Perusteet ja käytäntö, Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja, A12, 1991. Helsinki; Helsingin ulkomaalaispolitiikka. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 10/1995. Helsinki.

Taulukko 14. Asuntokunnat äidinkielen mukaan Helsingissä vuonna 2008

Äidinkieli	asuntokuntia	henkilöitä
suomen- tai ruotsinkieliset	278 351	503 207
vieraskieliset yhteensä	20 239	49 312
venäjä	5 406	11 563
viro	2 782	5 666
somali	1 139	4 855

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus: Foreigners in Helsinki 2011, Statistics 6, 2012

Helsingin asuntosektoria hallitsee kaksi asuntotyyppiä. Noin puolet koko asuntokannasta on vuokra-asuntoja, 23 prosenttia on yksityisiä vuokra-asuntoja ja 22 prosenttia sosiaalisia vuokra-asuntoja; suurin osa sosiaalisista vuokra-asunnoista on Helsingin kaupungin omistuksessa, ja lopun omistavat yleishyödylliset asuntoyhtiöt.

Somalit ovat poikkeuksellisen riippuvaisia sosiaalisesta vuokra-asuntosektorista sen edullisuuden ja luotettavuuden vuoksi. Esimerkiksi vuonna 2003 noin 70 prosenttia Helsingin somaleista asui sosiaalisissa vuokra-asunnoissa, pääosin kerrostaloissa; vain yksi prosentti asui omistusasunnoissa. Myös asuntoa etsiessään somalit luottavat kaupungin vuokra-asuntosektoriin suuren perhekokonsa ja alhaisen tulotasonsa vuoksi sekä mahdollisesti siksi, ettei heillä ole tietoa muista vaihtoehdoista.¹³⁴

Suomessa asumisen laatu on hyvää, sosiaalinen asuntotuotanto mukaan lukien, ja useimmat somalit ovat siihen tyytyväisiä. Erään aiemman tutkimuksen mukaan somalien suurin asumiseen liittyvä ongelma on se, että saatavilla olevat asunnot eivät vastaa heidän suurperheidensä tarpeita. Yksi haastatelluista asiantuntijoista selitti:

Kerron esimerkkinä oman perheeni tapauksen, me olemme yhdeksänhenkinen perhe ja olemme asuneet kymmenen viime vuotta kolmiossa, ja niiden kymmenen vuoden ajan hakemukseni on ollut kaupungin asuntotoimistossa. Minä nukun olohuoneessa ja toiset kahdessa makuuhuoneessa. Mitä järkeä on siinä tilanteessa odottaa, että kasvavat lapset, jotka eivät löydä paikkaa läksyjensä tekemiseen, kotoutuisivat kunnolla yhteiskuntaan! Mutta tiedän myös, että on paljon pahempiakin tapauksia kuin meidän.¹³⁵

¹³⁴ M. Lankinen: Sosiaalisen vuokra-asumisen asema kaupunkikentässä, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 2006. Ks. myös Dhalman ja Vilka: "Housing policy and the ethnic mix in Helsinki".

¹³⁵ Abdulkadir Mohamed, imaami, The Islamic Rahma Center in Finland, Helsinki, haastattelu 19.12.2013.

Tämä kysymys nousi esiin myös fokusryhmissä. Yksi vanhempien miesten ryhmän jäsen esimerkiksi kuvaili erään somaliperheen tilannetta asuinalueellaan Myllypurossa: 11-henkinen perhe asuu kaksiossa, jossa on yksi kylpyhuone, ja sen vuoksi lapset myöhästyvät yleensä koulusta.¹³⁶

Syrjintä on kiellettyä asuntomarkkinoilla. Kielto koskee myös syrjintää vuokralaisten valinnassa kunnalliseen tai yksityiseen¹³⁷ vuokra-asuntoon. Kunnilla on velvollisuus valvoa vuokralaisten valintaa valtion tukemiin vuokra-asuntoihin sen varmistamiseksi, että laitonta syrjintää ei tapahdu. Kuntien ja vuokranantajien odotetaan yhdessä hoitavan asunnonsaantiin liittyvät ongelmat. Lisäksi Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA käsittelee valitukset vuokranantajien ja kuntien virkavirheistä, mukaan lukien valitukset syrjinnästä asukasvalinnoissa. Vähemmistövaltuutettu neuvoo etnisiä vähemmistöjä asuntoasioissa ja saattaa myös pyytää syrjintälautakuntaa puuttumaan tapauksiin, joissa esiintyy etniseen taustaan perustuvaa syrjintää.¹³⁸

Helsingissä somalit pitävät syrjintää asuntomarkkinoilla suurena ongelmana erityisesti asunnonhakuprosessissa. Eräs asumisaiheisen fokusryhmän nuori jäsen ilmaisi tunteitaan seuraavasti:

1990-luvulla, kun ensimmäiset somalit tulivat, ihmiset tapasivat tulla haukkumaan sinua tai tappelemaan kanssasi, mutta nyt sama on siirtynyt toimistoihin, olipa sitten kyse koulutuksesta, asunnosta tai työstä, ne ottavat hakemuksesi, hymyilevät ja heittävät sitten paperisi roskikseen.¹³⁹

Lisäksi fokusryhmäkeskustelujen osallistujat valittivat siitä, miten asuntotoimistot, sekä sosiaalisen asuntotuotannon että yksityisten yhtiöiden toimistot, suhtautuivat kaluston korjauksiin. Eräs naisjäsen kuvaili kokemuksiaan:

Jos asunnossa on jotain korjattavaa ja me soitamme (asuntotoimistoon) ja sanomme, että jotain pitää korjata, kukaan ei kuuntele eikä välitä. Kerran otin sinne yhteyttä, kun vessassa oli ongelma joka piti korjata, sieltä tultiin katsomaan, minä näytin niille kaiken, ne sanoivat lähettävänsä jonkun, se oli viime kesänä ja nyt on kohta taas kesä eikä asialle ole tehty mitään. Lopulta lapset soittivat sinne ja huusivat niille, sanoivat että vessassa ei ole lukkoa ja sinne mennään, kun se on varattu, ja me maksamme vuokraa, joten miksi te ette korjaa sitä? Joten suurin ongelmamme on asuntotoimisto.¹⁴⁰

¹³⁶ Open Society Foundationsin vanhempien miesten fokusryhmä, 19.2.2013.

¹³⁷ Tämä koskee asuntoyhtiöitä ja asunnonvälitystoimistoja; yhdenvertaisuuslakia sovelletaan kuitenkin tietystä määrin myös yksityisten vuokranantajien asunnonvuokraukseen.

¹³⁸ Ks. vähemmistövaltuutettu.fi/en/ethnic_discrimination/questions_and_answers/housing (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.ofm.fi/fi/etninen_syrjinta/kysymyksiä_ja_vastauksia/asuminen.

¹³⁹ Open Society Foundationsin asumisaiheinen fokusryhmä, 17.1.2013.

¹⁴⁰ Open Society Foundationsin vanhempien naisten fokusryhmä, 21.2.2013.

Lisäksi pyöreän pöydän keskustelun osallistajat toivat esille, että Helsingin asuntojen jakojärjestelmä ei ole läpinäkyvä, jonoissa ei ole järjestysnumeroita eivätkä hakijat tiedä, kuka saa asunnon ja millä perusteella. Lisäksi todettiin, että joissakin muissa Pohjoismaissa maahanmuuttajat tuntevat ja ymmärtävät järjestelmän, kun taas Helsingissä on vaikeampaa: hakijoilla on vain puhelinnumero, eivätkä he saa vastauksia.¹⁴¹

7.4 Näkemykset asuinalueesta

Maahanmuuttajien asumista ei kotoutumislaissa käsitelty merkittävänä kysymyksenä, vaikka lain perusteluissa oli korostettu kahta tärkeää kotoutumisen osa-aluetta. Yhtäältä asuinalueiden suunnittelussa pitäisi varmistaa ”alueellisen eriytymisen ja eriarvoisuuden ehkäiseminen”, ja toisaalta eri kunnissa pitäisi muodostua riittävän suuria etnisiä ryhmiä. Perusteluissa todettiin myös, että kunnat voisivat ”sisällyttää kotouttamisohjelmiinsa asumista koskevia kohtia”.¹⁴²

Tämän politiikan perusteella valtio hajautti maahanmuuttajat eri alueille; esimerkiksi vuosina 1991–2001 Suomi vastaanotti 20 000 pakolaista ja jakoi heidät 135:een eri kuntaan. Helsinki oli näiden pakolaisten suurin vastaanottaja. Vapaaehtoinen sisäinen muuttoliike on kuitenkin tehnyt tyhjäksi päätavoitteen, joka oli ”muodostaa kuntiin riittävän suuria ja toimintakykyisiä etnisiä ryhmiä”.

Vaikka somaleita lähetettiin alun perin eri kuntiin ympäri maata, mukaan lukien Helsinki, myöhempi vapaaehtoinen sisäinen muuttoliike on tuonut useimmat somalit pääkaupunkiseudulle ja erityisesti Helsinkiin. Vuonna 2011 Suomessa asuneista 14 045 somalinkielisestä yli 75 prosenttia asui pääkaupunkiseudulla ja yli 46 prosenttia Helsingissä.¹⁴³ Lisäksi kolmannes Helsingin somaliasukkaista asui itäisissä kaupunginosissa. Somalit muuttivat näille alueille useista syistä, joihin kuuluivat työ- ja koulutusmahdollisuudet, halu asua sukulaisten ja ystävien lähellä sekä yhteisö- ja kulttuuritilojen ja -palvelujen saatavuus. Niissä kaupunginosissa, joissa asuu paljon somaleita, on myös saatavilla isompia vuokra-asuntoja. Fokusryhmien osallistajat luettelivat nämä Helsingin etuina muihin Suomen kaupunkeihin nähden, ja he mainitsivat, miten tärkeä Helsinki on heille maahanmuuttajina. Eräs miespuolinen fokusryhmän osallistuja totesi:

Muissa kaupungeissa maahanmuuttajilla ei ehkä ole turvallista, he eivät ehkä löydä töitä, meidät tuo tänne halu olla lähempänä muita somaleita ja työnsaantimahdollisuuksia, siksi tänne tullaan.¹⁴⁴

¹⁴¹ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu, Helsinki, 16.11.2013.

¹⁴² Ministry of Labour (Työministeriö): Government Report on Implementation of the Integration Act, Government Report 5/2002, Publication of Labour Administration 317.

¹⁴³ Helsingin kaupungin tietokeskus (2012): Foreigners in Helsinki 2011, Statistics 6.

¹⁴⁴ Open Society Foundationsin asumisasiheinen fokusryhmä, 17.1.2013.

Tutkimuksessaan somalien asuntotilanteesta Hanna Dhalmann havaitsi, että toisin kuin yleisesti oletetaan, somalit eivät ole missään vaiheessa pyrkinet muodostamaan etnistä lokeroa; he ilmaisivat huolta nykytilanteesta ja pelkäsivät suuntauksen jatkumisen tuottavan kielteisiä seurauksia. He halusivat myös asua kantasuomalaisten keskuudessa. Dhalmannin somalivastaajat korostivat integroitujen asuinalueiden useita etuja.¹⁴⁵ Valtioneuvoston selonteon mukaan kuitenkin:

Maahanmuuttajan ja suomalaisen kohtaaminen asuinalueilla ei aina suju ongelmitta. Varsin monet maahanmuuttajat ovat kohdanneet naapureiden taholta häirintää ja väkivaltaisia hyökkäyksiä. Kotirauhan rikkominen on kolmanneksi yleisin rasistisen rikollisuuden muoto Suomessa.¹⁴⁶

Kuten edellä todettiin, somalit ovat jyrkästi lisääntyvien rasististen tekojen kohteena, ja siksi he yrittävät asuinpaikkaansa valitessaan maksimoida perheensä turvallisuuden. Dhalmann haastatteli tutkimuksessaan helsinkiläisiä somaleita, ja yksi hänen vastaajistaan, somali-isä, sanoi:

Sielläkin [nykyisessä asuinpaikassa] on rasismia. Nyt mä vähän ihmettelin, koska mun lapset olivat eilen pihalla. Joku porukka suomalaisia, pieniä lapsia, alle 10-vuotiaita tulivat, ja ne lausuvat neekeri-sanaa. Ja aikaisemminkin jotkut sanoivat ja heittivät, kun me muutimme sinne, heittivät jotain kiviä parvekkeelle. Tuntuu, että se ei ole niin hyvä paikka. – Jos jatkuu tällaiset rasistiset asiat, ehkä voim ajatella muuttoa.¹⁴⁷

Asumista käsitelleessä fokusryhmässä rasistinen häirintä tuli puheeksi kerran toisensa jälkeen. Yksi osallistujista mainitsi, että hänen tyttärensä tuli kerran hänen luokseen käymään ja jätti lapsensa rattaat pohjakerroksen sisäänkäynnille, koska aikoi lähteä pian. Rattaat peitettiin ulosteella ja oksennuksella.¹⁴⁸

Toisessa tutkimuksessa¹⁴⁹ todettiin, että toisin kuin kaupungin virkailijat olettivat¹⁵⁰, monet somalit uskovat, että heitä syrjitään asukasvalinnassa ja että virkailijat sijoittavat heitä vain tietyille alueille ja tiettyihin taloihin, jotka eivät miellytä suomalaisia yhtä paljon. Ja erään sosiaalityöntekijän kerrottiin sanoneen:

¹⁴⁵ Hanna Dhalmann: ”Yhden uhka, toisen toive? Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregaatiokehityksen valossa”, Geotieteiden ja maantieteen laitos A10. Kaupunkimaantieteen väitöskirja, 2011, helda.helsinki.fi/handle/10138/25901 (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Dhalmann: ”Yhden uhka, toisen toive?”).

¹⁴⁶ Ministry of Labour (Työministeriö): Government Report on Implementation of the Integration Act, Government Report 5/2002, Publication of Labour Administration 317.

¹⁴⁷ Dhalmann: ”Yhden uhka, toisen toive?”.

¹⁴⁸ Open Society Foundationsin asumisasiheinen fokusryhmä, 17.1.2013.

¹⁴⁹ Dhalmann ja Vilkkama: ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki”.

¹⁵⁰ Kaupungin virkailijat olettavat, että somalit eristäytyvät kantasuomalaisista tai pyrkivät muodostamaan etnisiä keskittyimiä.

Monissa taloissa, joissa asuu meidän asiakkaitamme (somaliperheitä), ei ole monta normaalia suomalaisperhettä: työssäkäyviä, kiltit lapset, äiti ja isä perheessä. On moniongelmaisia suomalaisperheitä, joiden aggressiivisuus ja paha olo kohdistuvat maahanmuuttajaperheisiin – Lasten kimppuun käydään – Yhtä lasta tähdättiin aseella. Parvekkeille heitellään huumeruiskuja.¹⁵¹

Kukaan ei kuitenkaan ole sanonut, että on parempi keskittää ihmiset tietyille kaupungin alueille. Jotkut haastatellut kuitenkin mieltävät tietyt alueet, kuten Myllypuron ja Kontulan, ongelma-alueiksi. Eräs nuori nainen kertoi: ”Helsingissä on paljon hyviä puolia, tällä hetkellä asun Kontulassa, minusta se on Helsingin pahin kaupunginosa.” Toinen nuori nainen kertoi, miten hän oli kokenut fyysistä väkivaltaa omalla asuinalueellaan Myllypurossa. Seitsemän miestä kävi hänen sekä hänen isoäitinsä ja tätinsä kimppuun, ”he usuttivat koiran kimppuumme ja sylkivät meitä ja kaatoivat alkoholia päällemme, he hakkasivat meidät”, ja hän lisäsi, että hänen isoäitinsä oli vanha ja oli ollut äskettäin leikkauksessa. Näiden alueiden asukkaat huomauttivat myös, että heillä on ongelmia julkisissa palveluissa, etenkin terveyspalveluissa ja lääkäreiden kanssa.¹⁵² Toiset toivat esiin muitakin ongelmia: ”Minun kaupunginossani Kontulassa on paljon huonoja puolia, kuten nuoret, se on täynnä pahoja nuoria – Kontulassa riittää kaikkea pahaa.”¹⁵³

Jotkut muut taas olivat varsin tyytyväisiä asuinalueeseensa: ”Malmilla on moskeijakin. – Sen alueen asukkailla ei ole mitään ongelmia asua siellä, se on rauhallista aluetta. Esimerkiksi moskeijan vieressä on baari, jossa soitetaan iltaisin musiikkia. Muistan kun kerran ramadanin aikana baarissa soitettiin musiikkia ja sen edessä juotiin alkoholia, mutta ne ihmiset eivät aiheuttaneet meille mitään harmia. Sen alueen asukkaat eivät häiritse maahanmuuttajia.”¹⁵⁴

7.5 Uusia aloitteita

Vuonna 2009 kaupunginvaltuusto hyväksyi strategiaohjelman vuosille 2009–2012. Ohjelmassa esitetään kaupungin keskeiset tavoitteet ja kehittämiskohteet sekä tärkeimmät toimenpiteet, ja sillä on tarkoitus parantaa palveluja, asukastiedotusta ja kansalaistoimintaa sekä lisätä maahanmuuttajataustaisten asukkaiden osallisuutta alueilla, joilla maahanmuuttajien osuus asukkaista on suuri. Lisäksi ohjelmaan kuului toimintasuunnitelman laatiminen maahanmuuttajataustaisten asukkaiden jakamiseksi tasaisemmin eri kaupunginosaan ja eri asuntotyyppiin.

Ohjelmaan sisältyi useita hankkeita maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Yhden huippuhankkeen tavoitteena oli ”vahvistaa osallistumista ja yhteisöllisyyttä lähiöissä” ja toisen ”maahanmuuttaja-asukkaiden yhdenvertaisuus asumisessa”. Tämän

¹⁵¹ Dhalmann ja Vilkkama: ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki”.

¹⁵² Open Society Foundationsin asumisasiheinen fokusryhmä, 17.1.2013.

¹⁵³ Open Society Foundationsin nuorten naisten fokusryhmä, 24.2.2013.

¹⁵⁴ Open Society Foundationsin nuorten miesten fokusryhmä, 14.2.2013.

ohjelman osana toteutettiin eri kaupunginosissa erinäisiä toimia koulutuksen, työllisyyden sekä lähiöiden yhteisöllisyyden parantamiseksi. Näiden toimien vaikutuksia ei kuitenkaan vielä ole arvioitu.

8. TERVEYS JA SOSIAALINEN SUOJELU

Tässä luvussa käsitellään Helsingin somalien terveydentilaa ja hyvinvointia ja heidän kokemuksiaan terveydenhuoltopalvelujen käytöstä.

8.1 Terveydentila ja hyvinvointi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki äskettäin laajan tutkimuksen kolmen maahanmuuttajaryhmän, venäläisten, somalien ja kurdien, terveydestä ja hyvinvoinnista. Tiedot kerättiin sekä haastatteluin että terveystarkastuksin, ja mukaan kutsuttiin kustakin maahanmuuttajaryhmästä 1 000 ihmistä, jotka olivat 18–64-vuotiaita ja asuivat joko Helsingissä tai jossakin viidestä muusta kunnasta. Tutkimukseen osallistui 510 somalia, joista 169 oli Helsingistä.¹⁵⁵ Tämä tutkimus on toistaiseksi laajin Suomessa tehty tutkimus maahanmuuttajien terveydestä, ja se tarjoaa siis ajantasaisen ja hyödyllisen näkymän maahanmuuttajien terveyteen ja heidän kokemuksiinsa terveydenhuollosta.

Tutkimuksen mukaan somalitaustaiset vastaajat olivat tyytyväisimpiä elämänlaatuunsa ja arjen toimista suoriutumiseensa. Etenkin somalimiehet arvioivat terveytensä erinomaiseksi.¹⁵⁶ Fyysisissä suoritustesteissä somalien tulokset olivat kuitenkin huonoimmat. 39 prosentilla somalinalaisista ja 11 prosentilla miehistä oli esimerkiksi vaikeuksia portaiden nousemisessa ja laskeutumisessa (useita kerroksia).¹⁵⁷ Tutkimukseen osallistuneista ryhmistä somaleilla oli eniten diabetesta; erityisesti somalinalaiset kärsivät diabeteksestä ja ylipainosta. Hyvin harvat somalit ilmoittivat syövänsä päivittäin tuoreita hedelmiä tai kasviksia. Lisäksi tutkittujen kuntien valtaväestöön verrattuna sekä somali- että kurdimaahanmuuttajat harrastivat vähemmän liikuntaa. Tutkimukseen osallistuneet somalit eivät tupakoineet juuri lainkaan. Yleisesti ottaen sukupuolten tulokset eroavat toisistaan terveydentilan ja hyvinvoinnin osalta, sillä somalinalaisten terveys näyttää olevan huonompi kuin somalimiesten. Lisäksi somalivastaajien terveydentila ja terveyspalvelujen käyttö korreloivat voimakkaasti koulutustason kanssa: koulutetuimmat kokivat oman terveydentilansa parhaimmaksi.¹⁵⁸

Tutkimukseen osallistuneet somalinalaiset olivat synnyttäneet keskimäärin 4,5 lasta. Somalinalaisten vastauksissa abortit olivat harvinaisia, koska niitä ei pidetä uskonnollisesti hyväksyttävänä, mutta keskenmenot olivat heillä yleisimpiä.

¹⁵⁵ Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*.

¹⁵⁶ Seppo Koskinen, Anu E. Castaneda, Natalia Solovieva ja Tiina Laatikainen: ”Koettu terveys” teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 64–66.

¹⁵⁷ Shadia Rask, Päivi Sainio, Sari Stenholm, Mariitta Vaara ja Tuula Hurnasti: ”Fyysinen toimintakyky ja liikkumisen apuvälineet”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 183–190.

¹⁵⁸ Seppo Koskinen, Anu E. Castaneda, Päivikki Koponen ja Sadia Rask: ”Koulutustaso ja asuinalue”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 286.

Tutkimuksen mukaan luotettavien ehkäisykeinojen käyttö oli vähäisintä somalinoisilla: alle 12 prosenttia alle 55-vuotiaista somalinoisista käytti ehkäisyä.¹⁵⁹ Sekä somalainien että -miesten haluttomuus käyttää ehkäisyä on todettu muissakin tutkimuksissa.¹⁶⁰

Noin 70 prosenttia tutkimukseen osallistuneista somalinoisista oli ympärileikattu, ja yli 16 prosenttia ympärileikatuista naisista ilmoitti toimenpiteen aiheuttaneen ongelmia.¹⁶¹ Tutkimuksessa ei kuitenkaan kysytty leikkauksen laatua ja sen tekopaikkaa. Suomessa ei ole nostettu syytteitä naisten ympärileikkauksista. Suomen vanhin naisten ympärileikkauksen vastainen kampanja, KokoNainen-hanke, on ollut käynnissä Ihmisoikeusliitossa vuodesta 2002 asti.¹⁶² Vuonna 2012 sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi valtakunnallisen toimintaohjelman tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämiseksi.¹⁶³

Yllättävää kyllä miesten ympärileikkaus on ollut paljon kiistellympi kysymys kuin naisten. Suomen juutalaisyhteisö ja tataariyhteisö pystyvät omassa keskuudessaan rahoittamaan poikien ympärileikkauksia yksityisesti, mutta laajempi muslimimaahanmuuttajien yhteisö, jolla ei ole varoja omiin yksityisiin järjestelyihin, on pyytänyt tätä palvelua julkiselta terveydenhuollolta. Vuonna 2004 sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi työryhmäraportin, jossa suositeltiin, että poikien ja miesten ympärileikkaukset, joihin ei ole lääketieteellistä syytä, tehtäisiin julkisessa terveydenhuollossa. Raportissa ehdotettiin myös erillistä lainsäädäntöä aiheesta.¹⁶⁴ Tilannetta ei kuitenkaan ole ratkaistu, ja kymmenen viime vuoden aikana Suomessa on ollut hyvin vaikea tehdä poikien ja miesten ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia, koska yksityislääkäritkin vastustavat niitä yleisesti ja vetoavat lapsen oikeuksiin. Ne perheet, joilla on siihen varaa, matkustavat teettämään toimenpiteen ulkomailla, usein

¹⁵⁹ Päivikki Koponen, Reija Klemetti, Heljä-Marja Surcel, Mulki Mölsä, Mika Gissler ja Anneli Weiste-Paakkanen: ”Raskauden ehkäisy, raskaudet, synnytykset ja imetys”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 134–137.

¹⁶⁰ Ks. esim. Filio Degni, L. Koivusilta ja A. Ojanlatva: ”Attitudes towards and perceptions about contraceptive use among married refugee women of Somali descent living in Finland”, *European Journal of Contraceptive Reproductive Health Care* 11 (2006), s. 190–196; Filio Degni, C. Mazengo, T. Vaskilampi ja B. Essén: ”Religious beliefs prevailing among Somali men living in Finland regarding the use of the condom by men and that of other forms of contraception by women”, *European Journal of Contraceptive Reproductive Health Care* 13 (2008), s. 298–303.

¹⁶¹ Päivikki Koponen ja Mulki Mölsä: ”Naisten ympärileikkaus”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 142–143.

¹⁶² Ks. ihmisoikeusliitto.fi/index.php/toiminta/kokonainen (luettu helmikuussa 2013).

¹⁶³ Sosiaali- ja terveysministeriö: ”Action Plan for the prevention of circumcision of girls and women 2012–2016 (FGM)”, stm.fi/en/publications/publication/-/_julkaisu/1822114#en (luettu helmikuussa 2013). Suomeksi: ”Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 (FGM)”, www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1822114.

¹⁶⁴ Kristina Stenman: ”Poikien ympärileikkaus. Selvitys kansainvälisistä ja kotimaisista käytännöistä”, Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2004:3, Helsinki, stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLEF-3699.pdf (luettu lokakuussa 2013).

muslimimaassa, ja kotioloissakin leikkauksia on tehty, joskus ikävin jälkikomplikaatioin ja oikeudellisin seuraamuksin.

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen mukaan 57 prosenttia somaleista on ennen Suomeen tuloaan kokenut traumaattisen tapahtuman (usein kyseessä on ollut sota tai väkivaltaisen kuoleman tai loukkaantumisen näkeminen). Somalinaiset ilmoittivat traumaattisista kokemuksista useammin kuin miehet.¹⁶⁵ Kahteen muuhun tutkittuun maahanmuuttajaryhmään verrattuna somaleilla oli kuitenkin myönteisempi näkemys terveydestään, ja he pitivät myös elämänlaatuaan parempana. Lisäksi vakavien depressio- ja ahdistusoireiden ja -häiriöiden esiintyvyydessä ei ollut eroa valtaväestöön nähden. Näitä tuloksia on osittain selitetty laajalla sosiaalisella yhteisöllä, joka antaa tukea.¹⁶⁶

Suomen ilmastokin on haaste erityisesti vanhahkoille somaleille, joita usein inhottaa ja pelottaa mennä talvella ulos kylmän sään ja jäisten teiden vuoksi. Eräs vanhempien naisten fokusryhmän jäsen kuvaili tilannetta:

Tässä iässä me emme (Somaliassa) olisi suljettuna kotiin, me liikkuisimme ulkomaailmassa, tekisimme töitä ja saisimme jotain aikaan. Mutta nyt (Suomessa) me olemme kodin ja lumen välissä – Täällä olen menettänyt fyysisen toimintakykyni, ruumistani särkee enkä kestä tätä kaikkea lunta. Minua järkyttää joka kerta kun näen lunta. Jos Allah suo, muutan pois Suomesta sitten kun kotimaassani on taas turvallista.

Edellisen puhujan tavoin monet somalinaiset valittavat epämääräisistä kivuista ja muista oireista, joita suomalaislääkärit eivät heidän mielestään kykene diagnosoimaan.¹⁶⁷ Erityisesti vanhempien naisten fokusryhmässä tuli esille puhelimen merkitys "suojana yksinäisyydeltä" ja sukulaisuussuhteiden ylläpitövälineenä. Eräs nainen selitti:

Me pidämme tiiviisti yhteyttä heihin, käytän jokaisen ansaitsemani euron puhelinsaldooni voidakseni soittaa sukulaisille ja tervehtiä heitä. Meillä ei ole sukulaisia lähellä, joten tämäkin osoittaa miten paljon kaipaamme heitä elämässämme. Miten paljon kaipaamme maata, sillä ajattelemme jatkuvasti sukulaisiamme. Olen puhunut heidän kaikkien kanssa eilen ja tänäänkin, he suojaavat minua yksinäisyydeltä.

Toinen nainen jatkoi:

¹⁶⁵ Anu E. Castaneda, Carla Schubert, Riikka Lehtisalo, Antti Pakaslahti, Tapio Halla, Mulki Mölsä ja Jaana Suvisaari: "Traumakokemukset", teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 151–155.

¹⁶⁶ Simo Mannila, Anu E. Castaneda ja Inga Jasinskaja-Lahti: "Syrjintäkokemukset", teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 229–238.

¹⁶⁷ Ks. esim. M. Tiilikainen: *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*, Vastapaino, Tampere, 2003 (jäljempänä Tiilikainen: *Arjen islam*).

Me pidämme yhteyttä heihin, koska tässä maassa ei oikeastaan ole ketään muuta johon pitää yhteyttä. Perheemme sijaan meillä on ympärillämme suomalaisia, jotka sanovat ”vittu” nähdessään meidät.

Toinen nainen samassa fokusryhmässä kertoi, että hänellä ”ei ole mielenrauhaa”, ellei hän pitänyt yhteyttä sukulaisiinsa joko puhelimitse tai sähköpostitse. Toinen nainen taas selitti, miksi puhelin oli hänelle ja hänen perheelleen niin elintärkeä:

Puhelin tuo läheisyyttä, jota meillä ei täällä ole. Pidämme yhteyttä toisiimme riippumatta siitä, olemmeko Afrikassa, Aasiassa vai Euroopassa. Jos en tänä iltana puhu puhelimesta, puhun huomenna, paljon muuta me emme teekään. Me emme voi kävellä heidän luokseen tai nähdä heitä.

8.2 Kokemukset terveys- ja sosiaalipalveluista

Suomi on hyvinvointivaltio, joka tarjoaa asukkaalleen laajoja julkisia palveluja, mukaan lukien laadukkaan julkisen terveydenhuollon. Terveystieteiden tutkimuskeskukset ja kunnallinen terveydenhuolto, yksityinen terveydenhuolto ja työterveyshuolto – ja niiden tarjoamissa palveluissa, käyttäjämaksuissa ja odotusajoissa on eroja. Eri terveydenhuoltojärjestelmien julkiset rahoitusmekanismit eroavat nekin toisistaan. Eniten käytetään verovaroin rahoitettua kunnallista terveydenhuoltojärjestelmää. Toinen julkinen rahoitusjärjestelmä on sairausvakuutus, joka perustuu pakollisiin sairausvakuutusmaksuihin. Esimerkiksi lääkkeiden, yksityisen terveydenhuollon ja työterveyshuollon kulut korvataan osittain sairausvakuutuksesta.¹⁶⁸

Kunnalliset terveystieteiden tutkimuskeskukset ja sairaalat tarjoavat kaikille tutkimuksia ja hoitoa, mutta asiakkaan on maksettava itse osa kuluista. Potilasmaksut kattavat noin 7 prosenttia kunnallisen terveydenhuollon kustannuksista. Lisäksi asiakkaat maksavat noin kolmanneksen reseptilääkkeiden kustannuksista. Sekä kunnallisella terveydenhuollolla että lääkekuluilla on vuotuinen korvauskatto, mutta ne ovat korkeammat kuin muissa Pohjoismaissa. Sosiaalitukea on kuitenkin saatavilla, jos yksilön tai perheen tulot eivät riitä potilasmaksuihin.¹⁶⁹

Luvallisesti maassa oleskelevat maahanmuuttajat ovat oikeutettuja samoihin terveyspalveluihin kuin kantasuomalaiset ja heidän odotetaan käyttävän niitä; fyysiseen ja psyykkiseen hoitoon hakeudutaan pääasiallisesti kunnan perusterveydenhuoltojärjestelmän kautta. Monikulttuurisuus tunnustetaan yhä laajemmin terveydenhuoltojärjestelmässä sekä terveydenhuollon ammattilaisten koulutuksessa, mutta maahanmuuttajien yleisten terveydenhuoltopalvelujen parantamiseksi ei ole laadittu erityisiä toimia tai poliittisia linjauksia.

¹⁶⁸ Lauri Vuorenkoski, Philipa Mladovsky ja Elias Mossialos: ”Finland: Health system review”, *Health Systems in Transition* 10 (4) (2008), s. 1–168, euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/80692/E91937.pdf (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Vuorenkoski ym.: ”Finland: Health system review”).

¹⁶⁹ Vuorenkoski ym.: ”Finland: Health system review”.

Yleisesti ottaen fokusryhmien jäsenet olivat tyytyväisiä Suomen ja erityisesti Helsingin terveydenhuoltopalveluihin. Terveydenhuolto mainitaankin usein yhtenä Suomessa asumisen arvostetuimmista puolista, kuten eräs mies selitti:

Sanoisin, että kun olen nähnyt muitakin maita, niin kulttuurin kuin uskonnonkin osalta, Suomea parempaa paikkaa ei ole. Terveydenhuolto, tiet, puhtaus, vesi – muualla asunnoissa voi olla jopa hiiriä.

Osallistujilla oli mielestään yhtäläinen mahdollisuus käyttää palveluja kuin kantasuomalaisilla. Apteekkien yleinen käytäntö, jonka mukaan asiakkaalle ehdotetaan lääkärin määräämän lääkkeen sijasta halvempaa rinnakkaislääkettä, herätti kuitenkin epäilyjä. Yhtäältä ymmärrettiin, että käytäntö ei koske ainoastaan maahanmuuttajia, mutta koska monet Suomen somaleista ovat työttömiä, he toisaalta kokivat, että heidän oli pakko tyytyä halvempiin lääkkeisiin taloudellisista syistä. Eräs mies selitti:

Kun ajattelen suomalaisia ja somaleja, minusta terveydenhuollossa ei ole eroa. Työttömillä on ongelma, niin suomalaisilla kuin maahanmuuttajillakin, lääkärit ovat varovaisia määrätessään heille lääkkeitä, koska lasku menee kunnalle ja kunta haluaa säästää rahaa. Siksi suomalaiset käyttävät yksityislääkäreitä.

Toinen mies sanoi, että toimeentulotuen varassa elävät ihmiset joutuvat pakosta tyytymään halvempiin lääkevaihtoehtoihin. Tämä aiheuttaa ongelmia, jos potilas ei usko, että lääke vaikuttaa: ”Osa sairaudesta on sitä, että ei usko saavansa apua siitä lääkkeestä, jota käyttää.”

Kuitenkin uskottiin myös, että yksittäisellä lääkärillä oli valtaa vaikuttaa päätöksiin. Eräs nainen kertoi:

Tämän maan terveydenhuolto on hyvää, *mashallah*. Olen tässä maassa käynyt leikkauksessa ja saan yhä jälkihoitoa. Tällä hetkellä käytän ravintoainetta, joka maksaa 1 200 euroa kuussa, ja sosiaalitoimisto maksaa sen – Jos sosiaalitoimiston paperissa vaaditaan, että reseptilääke on vaihdettava halvempaan, niin se vaihdetaan, mutta jos lääkäri kirjoittaa reseptiin, ettei lääkettä saa vaihtaa, niin sitä ei vaihdeta. Terveydenhuolto on täällä todella erinomaista.¹⁷⁰

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen mukaan Suomen somalit ovat taipuvaisia käyttämään terveyskeskuslääkärien palveluja, ja merkittävä osuus käynneistä on kiireellisiä. Yksityislääkärien käyttö on maahanmuuttajien keskuudessa yleensä paljon vähäisempää kuin suomalaisen valtaväestön keskuudessa. Sekä somali- että kurdinaiset kävivät lääkärissä useammin kuin valtaväestö.¹⁷¹ Molemmat ryhmät osallistuivat kuitenkin yleisiin terveystarkastuksiin harvemmin kuin venäläiset tai suomalainen valtaväestö. Esimerkiksi vain kolmannes kaikista somalinlaisista kävi papakokeessa, 23 prosenttia kävi mammografiassa ja 26 prosenttia oli viiden viime vuoden

¹⁷⁰ Open Society Foundationsin terveyttä ja sosiaalista suojelua käsitellyt fokusryhmä, 7.2.2013.

¹⁷¹ Päivikki Koponen, Hannamaria Kuusio, Ilmo Keskimäki ja Mulki Mölsä: ”Avosairaanhoidon palvelujen käyttö”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 254.

aikana käynyt gynekologisessa tutkimuksessa. Valtaväestöllä vastaavat osuudet ovat papa-kokeen osalta 88,5 prosenttia, mammografian osalta 45 prosenttia ja gynekologisten tutkimusten osalta 87 prosenttia.¹⁷² Joitakin syitä somalinaisten alhaiseen osallistumisasteeseen voivat olla tällaisten tutkimusten huono tuntemus sekä ehkäisevän terveydenhuollon yleinen puute Somaliassa.

Jotkut fokusryhmän jäsenistä uskoivat, että parasta hoitoa sai suurimmissa julkisissa sairaaloissa, ja mainitsivat sellaisia sairaaloita kuin Helsingin yliopistollinen keskussairaala. Osallistujat ilmaisivat sellaisia terveydenhuoltoon liittyviä huolia kuin pitkät odotusajat lääkäriin tai hammaslääkäriin, yleislääkärien haluttomuus antaa lähetettä jatkotutkimuksiin tai sairaalaan sekä viestintäongelmat. Eräs mies sanoi:

On ihmisiä jotka eivät osaa kieltä, he sairastuvat ja saavat ajan lääkärille, ja he saattavat olla hyvinkin sairaita ja lääkäriaika on 20 päivää myöhemmin tai jotain, eivätkä he voi odottaa niin kauan. Ihminen ei selviä siitä eikä hänellä ehkä ole ketään auttamassa. Sellaisten ihmisten olisi hyvä saada lääkäriaika nopeammin, esimerkiksi viiden päivän kuluttua tai viikon kuluttua. Minä sanoisin: armahtakaa niitä ihmisiä älkääkä viivyttäkö heidän hoitoonpääsyään kuukaudella, koska he tulevat vain sairaammiksi.

Eräs mies vanhempien miesten fokusryhmässä kertoi, miten hänellä oli ollut kipuja ja itsepintaista yskää ja hänet oli toistuvasti lähetetty laboratoriotutkimuksiin:

Menin lääkäriin ja sanoin, että minulla on ollut tämä sairaus seitsemän kuukautta, ja täällä voitte nyt nähdä mikä sen aiheuttaa. Vasta silloin hän lähetti minut ultraäänitutkimukseen; eikö hän aikaisemmin tiennyt ultraäänitutkimuksista? Se oli yksi kokemani vaikeus. Ultraäänikuvassa näkyi, että minulla oli rauhasessa massiivinen kasvain ylävartalosta kurkkuun asti, joten minut lähetettiin Marian sairaalaan (leikattavaksi).

Myös Marja Tiilikainen ja Mulki Mölsä ovat kuvanneet diagnoosin viivästyistä joillakin somalipotilailla: lähete jatkotutkimuksiin voi viivästyä, jos (somali-)potilailla on kieliongelmiensa vuoksi vaikeuksia kuvailla oireitaan tai jos heidät on jo luokiteltu psykosomaattisiksi tapauksiksi. Lisäksi epämääräiset oireet voivat kätkeä taakseen vakavia sairauksia, kuten tuberkuloosin tai trooppisia tauteja, jotka ovat Suomessa harvinaisia. Joskus pitkittyneiden oireiden syy saattaa olla pelkästään D-vitamiinin puute, joka on helppo hoitaa.¹⁷³

Fokusryhmien osallistujien kuvaamat viestintäongelmat liittyivät osittain suomalaista järjestelmää ja yhteiskuntaa koskevan tiedon puutteeseen, yhteisen kielen puutteeseen

¹⁷² Päivikki Koponen, Hannamaria Kuusio, Mulki Mölsä ja Ilmo Keskimäki: ”Terveystarkastukset ja seulontatutkimukset”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 247–248.

¹⁷³ Marja Tiilikainen ja Mulki Mölsä: ”Potilaana somalialainen maahanmuuttaja”, teoksessa Antti Pakaslahti ja Matti Huttunen (toim.): *Kulttuurit ja lääketiede*, Helsinki, Duodecim, 2010, s. 305–320.

terveydenhuoltohenkilöstön kanssa sekä kulttuurisiin tapoihin ilmaista ja ymmärtää sairauksia. Suomessa somalien ensimmäinen sukupolvi on myös ottanut käyttöön uusia sairausnimikkeitä, kuten allergiat ja laktoosi-intoleranssin, selittämään oireita, jotka olisi aiemmin voitu yhdistää esimerkiksi pahaan silmään.¹⁷⁴ Eräs mies kommentoi sitä, mitkä tekijät saattavat aiheuttaa ongelmia terveydenhuollon kohtaamisissa Helsingissä:

Luullakseni syy on siinä, että ihmiset eivät ymmärrä järjestelmää, somalipotilaan aika on lyhyt eivätkä he tiedä missä kipu on. Lääkäriaika voi olla 20 tai 30 minuuttia, eikä se riitä somaleille, jotka eivät tiedä miten kuvailla kipuaan. He saattavat mennä lääkäriin ja sanoa: ”Koko viime yön minussa oli nuolenkärki, joka meni lävitseni”, eikä lääkäri tiedä mitä ajatella siitä.

Toinen mies selitti:

Ongelmana voi olla, että ihminen ei ymmärrä kieltä eikä tulkkia ole, joten miten hän voi ilmaista tilansa lääkärille. Jos kipu tuntuu maksassa, mutta hän ei tiedä mitä maksa on (suomeksi), niin ongelma on ymmärryksen puutteessa.¹⁷⁵

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen havainnot somalien kohtaamista viestintäongelmista suomalaisessa palvelujärjestelmässä ovat valaisevia. Tutkimukseen osallistuneista somaleista 6,8 prosenttia ei osannut lukea sujuvasti tai ei lainkaan, ja 19,2 prosenttia ei ymmärtänyt Suomen virallisia kieliä, suomea tai ruotsia, riittävän hyvin. Somalinaisten asema oli erityisen huono, sillä 11,8 prosentilla heistä oli lukuvaiveuksia ja 29 prosentilla kielimuuriongelmia. Lisäksi 24,5 prosenttia somalinalaisista kertoi kokeneensa vaikeuksia joutuessaan käymään virastoissa ja hoitamaan jokapäiväisiä asioitaan. 28,3 prosenttia somalinalaisista ilmoitti myös, ettei osannut käyttää internetiä; miesten keskuudessa vastaava osuus oli 2,5 prosenttia.¹⁷⁶ Lukutaidon ja kielitaidon lisäksi on siis syytä ottaa huomioon tietokone- ja lukutaidon taso, sillä viestintä virastojen ja viranomaisten kanssa tapahtuu yhä enemmän verkon kautta.

Erinäisissä kansainvälisissä tutkimuksissa somalipakolaisilla on todettu runsaasti mielen- ja terveysongelmia ja vähän palvelujen käyttöä.¹⁷⁷ Mielen sairauksista kärsivien somalien on myös todettu hakeutuvan mieluummin fyysisiin hoitoihin kuin

¹⁷⁴ Mulki Mölsä, Karin. H. Hjelde ja Marja Tiilikainen: ”Changing mental distress conceptions and practices among Somalis in Finland”, teoksessa *Transcult Psychiatry* 47:290 (2010).

¹⁷⁵ Kiinnostavaa kyllä lainaus paljastaa, että suora käänнос ei välttämättä ratkaisisi viestintäongelmaa: somalialaisen kulttuurin anatomiakäsityksessä sydäntä ja vatsan aluetta, erityisesti maksaa (somaliksi *beer*), pidetään tunteiden työssijana. Esimerkiksi *beer xanuun* ei siis tarkoita kirjaimellisesti maksakipua vaan tunneperäistä ahdistusta.

¹⁷⁶ Seppo Koskinen, Päivi Sainio ja Shadia Rask: ”Sosiaalinen toimintakyky”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 201–205.

¹⁷⁷ Ks. esim. E. Silveira ja S. Ebrahim: ”Social determinants of psychiatric morbidity and wellbeing in immigrant elders and whites in East London”, *International Journal of Geriatric Psychiatry* 13 (11) (1998), s. 801–812; P. McCrone, K. Bhui, T. Craig, S. Mohamud, N. Warfa, S. Stansfeld, G. Thornicroft ja S. Curtis: ”Mental Health Needs, Service Use and Costs among Somali Refugees in the UK”, *Acta Psychiatrica Scandinavica* 111 (5) (2005), s. 351–357.

psykiatriisiin palveluihin.¹⁷⁸ Erään tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että Suomen maahanmuuttajat yleensä käyttävät mielenterveyspalveluja paljon kantaväestöä harvemmin.¹⁷⁹

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa havaittiin, että tutkituissa ryhmissä mielenterveyspalvelujen tosiasiallinen käyttö ei vastannut palvelujen tarvetta. Somalielien kannalta tämä merkitsi, että vaikka mielenterveysongelmien esiintyvyys oli sama kuin valtaväestössä, he käyttivät mielenterveyspalveluja huomattavasti vähemmän: edeltävien 12 kuukauden aikana alle 2 prosenttia somaliväestöstä oli käyttänyt mielenterveyspalveluja, kun taas valtaväestöstä lähes 10 prosenttia oli käyttänyt niitä.¹⁸⁰

Mielenterveyspalvelujen alikäyttöön on erilaisia syitä: kulttuuriset ja uskonnolliset sairauksikäsitteet, jotka poikkeavat sovinnaisista länsimaisista lääkehoidoista ja terapioidista; epäluulo ja tiedon puute uusissa asuinmaissa saatavilla olevista terveyspalveluista; sekä terveydenhuoltohenkilöstön kulttuurisen ymmärryksen ja tiedon puute. Joissakin tapauksissa mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset hakeutuvat tuttuun, luotettuun hoitoon Afrikan sarveen.¹⁸¹

¹⁷⁸ K. Bhui, A. Abdi, M. Abdi, S. Pereira, M. Dualeh, D. Robertson ym.: ”Traumatic events, migration characteristics and psychiatric symptoms among Somali refugees: Preliminary communication”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 38 (2003), s. 35–43.; Tiilikainen: *Arjen islam*.

¹⁷⁹ M. Gissler, M. Malin ja P. Matveinen: *Terveydenhuollon palvelut ja sosiaalihuollon laitospalvelut*, Stakes, Helsinki, 2006.

¹⁸⁰ Anu E Castaneda, Riikka Lehtisalo, Carla Schubert, Tapio Halla, Antti Pakaslahti, Mulki Mölsä ja Jaana Suvisaari: ”Mielenterveyspalvelut”, teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 157–160.

¹⁸¹ M. Mölsä ja M. Tiilikainen: *Potilaana somali – auttaako kulttuurinen tieto lääkärin työssä?*, *Duodecim* 123 (2007), s. 451–456; M. Mölsä, K. H. Hjelde ja M. Tiilikainen: ”Changing mental distress conceptions and practices among Somalis in Finland”, *Transcult Psychiatry* 47 (2010), s. 276–300; Marja Tiilikainen: ”Failed diaspora: Experiences of Dhaqan Celis and mentally ill returnees in Somaliland”, *Nordic Journal of African Studies* 20 (1) (2011), s. 71–89; M. Tiilikainen ja P. H. Koehn: ”Transforming the boundaries of health care: Insights from Somali migrants”, *Medical Anthropology* 30 (5) (2011), s. 1–27.

9. JÄRJESTYKSENPIDO JA TURVALLISUUS

Tässä luvussa käsitellään somalien kokemuksia turvallisuudesta, laista, rikosoikeudesta ja järjestyksenpidosta. Siinä tarkastellaan myös viimeaikaista valtakunnallista politiikkaa tällä alalla.

9.1 Turvallisuudentunne

Suomi kuuluu maailman turvallisimpiin maihin. Esimerkiksi tuoreen raportin mukaan Suomi on yksi kymmenestä maailman turvallisimmasta maasta, vielä turvallisempi kuin Ruotsi ja Norja.¹⁸² Hallituksen turvallisuustavoitteena on tehdä Suomesta Euroopan turvallisimman maan.¹⁸³ Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa, joka on valtioneuvoston periaatepäätös, sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan ”sellaista yhteiskunnan olotilaa, jossa väestö voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja kansallisista tai kansainvälisistä ilmiöistä johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta”.¹⁸⁴

Yleensä fokusryhmien osallistajat kokivat Helsingin turvalliseksi kaupungiksi, jossa rikollisuutta on vähän. Ensimmäisellä sukupolvella on usein omakohtaista kokemusta sodasta Somaliassa, ja tämä sukupolvi arvosti yhteiskunnan rauhaa ja vakautta. Eräs vanhempien miesten fokusryhmän jäsen sanoi:

Se, mitä olen täällä kokenut ja minkä he osaavat hyvin, on turvallisuus. Tämä on turvallinen maa, ja poliisi on hyvin aktiivinen. Luulen että tällaisia paikkoja on maailmassa vähän jos ollenkaan. Meidän pitää kertoa mitä olemme nähneet. Kun opiskelin, kävi kahdesti niin, että lompakkoni putosi tuolille jolla istuin, ja molemmilla kerroilla hain lompakkoni jälkepäin ja siinä oli kaikki tallella, mitään ei ollut viety. Tämä ei ole maailmassa kovin tavallista, ja siitä haluan kiittää.

Toinen vanhempi mies selitti:

Turvallisuus on täällä oikein hyvää. Kerran odotin bussia asuinalueellani, ja odottaessani laskin seitsemän poliisiautoa, jotka ajoivat ohi eri suunnista, eivätkä

¹⁸² Ks. www.riskmap.aon.co.uk/Terrorism_Risk_Map.aspx (luettu kesäkuussa 2013).

¹⁸³ Ministry of the Interior (Sisäasiainministeriö): ”*A Safer Tomorrow. Internal Security Programme*”, Ministry of the Interior publications 40/2012, Helsinki, 2012, intermin.fi/download/37324_STOeng_64s_web_eng.pdf (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Ministry of the Interior: ”*A Safer Tomorrow*”), suomeksi: ”Turvallisempi huominen”, http://www.intermin.fi/download/35099_262012_STO_III_fi.pdf; Ministry of the Interior: *Safety first – Internal Security Programme*, Government plenary session 8 May 2008, Ministry of the Interior publications, 25/2008, Helsinki, 2008 (jäljempänä Ministry of the Interior: *Safety first*), suomeksi: Turvallinen elämä jokaiselle – sisäisen turvallisuuden ohjelma, Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008, Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008.

¹⁸⁴ Ministry of the Interior: ”*A Safer Tomorrow*”, s. 8.

ne ajaneet ketään takaa, se oli merkki, että aluetta valvotaan ja suojellaan. Poliisiauto ajaa ohi viiden minuutin välein, turvallisuus ei ole mikään sattuma, se on organisoitu asia. Jos joku haluaa tehdä rikoksen, hän tietää jäävänsä kiinni itse teossa. Toinen juttu on se, että kansalaiset ottavat vastuuta ja heitä kannustetaan ilmoittamaan näkemistään rikkeistä – Asuinalue on myös hyvin siisti.

Edellisessä lainauksessa poliisiin näkyvä läsnäolo nähtiin tekijänä, joka lisäsi asuinalueen turvallisuutta. Yleensä fokusryhmien jäsenet näyttivät luottavan poliisiin eivätkä maininneet esimerkiksi, että poliisi olisi usein pysäyttänyt heidät ja kysynyt henkilöllisyystodistusta. Kuitenkin Petri Hautaniemen 10 vuotta sitten tutkimat nuoret somalipojat kertoivat Hautaniemen mukaan, että poliisi oli usein pysäyttänyt heidät päärautatieaseman alueella tai heidän juostessaan viimeiseen bussiin. Tämän esitettiin johtuvan etnisestä profiloinnista ja kriminalisoinnista, jota kokevat erityisesti nuoret värilliset miehet.¹⁸⁵

Suurin turvallisuuteen liittyvä huoli oli pelko kaduilla tapahtuvasta häirinnästä, jota harjoittavat pääasiallisesti juopuneet tai avoimen rasistiset ihmiset. Eräs nuorten naisten fokusryhmän jäsen kertoi kokemuksistaan: ”Kun illalla lähdin töistä, minua pelotti kotimatalla, koska siellä oli paljon humalaisia ja ihmisiä, jotka huutavat perääsi kun näkevät sinut huiviin pukeutuneena.”

Toinen nuori nainen sanoi:

Helsinki ei ole turvallinen paikka, ja pian siellä on samanlaista kuin meidän maassamme, saa pelätä koko ajan – Pitää varoa alkoholia ja pulloja ja humalaisia, jotka kaatuvat päälle, on todella paha pelätä niiden ihmisten kaatuvan päälle, ja kun odottaa bussia, kuljettajat, varsinkin suomalaiset, kohtelevat huonosti.

Kaikki osallistujat eivät kuitenkaan olleet samaa mieltä. Järjestyksenpito- ja turvallisuusaiheisessa fokusryhmässä eräs mies selitti:

Turvallisuus tuntuu olevan paras puoli. Käyn töissä ja lähdän usein kotoa viideltä tai hyvin myöhään, joten turvallisuus on paras juttu. Kun ajattelee oikeutta tässä maassa, turvallisuuden kanssa on samoin. Suomi on parempi kuin muut Euroopan maat siinä mielessä, että jos joku tekee sinulle pahaa, hän jää kiinni itse teossa. Ei tarvitse pelätä että joku hyökkää kimppuun, Suomi on oikein hyvä turvallisuusasioissa, voi mennä ulos milloin haluaa.

Turvallisuudentunne näyttää olevan sukupuolisidonnainen kokemus, sillä naisilla ja miehillä näyttää olevan jossain määrin erilaisia kokemuksia liikkumisesta kodin ulkopuolella, julkisissa tiloissa. Erityisesti äidit ilmaisivat myös huolta lapsistaan, jotka viettävät aikaa ikätovereidensa kanssa kodin ulkopuolella. Eräs äiti valitti:

¹⁸⁵ Petri Hautaniemi: *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*, Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 2004.

Minun asuinalueessani, Kontulassa, on paljon huonoja puolia.¹⁸⁶ Kuten nuoriso, se paikka on täynnä huonoa nuorisoa – Vaikka oma lapsi on hyvä, kun hän menee metrolla yhden asemanvälin suuntaan tai toiseen, hän näkee heitä ja he ovat ryhmissä. Syrjintää en ole nähnyt. Minua on haukuttu vain kerran tai pari, mutta Kontulasta löytyy yllin kyllin kaikkea huonoa.

9.2 Kokemukset laista, rikosoikeudesta ja järjestyksenpidosta

Hallintoviranomaisten rooli ja suhde maahanmuuttajiin ovat keskeisessä asemassa kotoutumisprosessissa. Erään aiemman tutkimuksen mukaan 1990-luvun puolessavälissä Helsingin seudun suurimmissa maahanmuuttajaryhmissä tunnettiin merkittävästi epäluuloa ja tyytymättömyyttä viranomaisia kohtaan.¹⁸⁷ Toisessa tutkimuksessa todettiin, että turvallisuusviranomaisten, etenkin poliisien ja rajavartioiden, asenteet maahanmuuttajiin olivat hyvin kielteisiä verrattuna muihin hallintoviranomaisiin. Esimerkiksi noin kolmannes haastatelluista poliiseista luonnehti suhdettaan maahanmuuttaja-asiakkaisiin kielteiseksi.¹⁸⁸

Kansainvälisissä tutkimuksissa on yksilöity neljä poliisin menettelytapaa, jotka loukkaavat vähemmistöyhteisöjä: valikoiva lainvalvonta, kohteliaisuuden puute rutiinikontakteissa, valikoiva tai liiallinen voimankäyttö sekä heikko palvelujen tarjonta vähemmistöyhteisölle.¹⁸⁹ Joukko Stephen Egharevban¹⁹⁰ Turussa tekemiä tutkimuksia osoittaa, että kaikkia näitä käyttäytymistyyppäjä voidaan havaita poliisin ja

¹⁸⁶ Itähelsinkiläinen lähio.

¹⁸⁷ I. Jasinskaja-Lahden ja K. Liebkindin kyselytutkimus: *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla*, Helsingin kaupunki, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, Helsinki, 1997.

¹⁸⁸ P. Pitkänen ja S. Kouki: "Meeting foreign culture: A survey of the attitude of Finnish authorities towards immigrants and immigration", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (1) (2002), s. 103–118.

¹⁸⁹ R. Sigler ja I. Johnson: "Reporting violent acts to the police: A difference by race", *Policing, An International Journal of Police Strategies and Management* 25 (2) (2002), s. 274–293.

¹⁹⁰ Ks. esim. S. Egharevba: "Rethinking the concept of prejudice: immigrants' knowledge-based analysis in Finland", *Journal of the Sociology of Law* 32 (2004), s. 191–221; S. Egharevba: "An investigation into the experiences of African immigrant relations with the police in Finland", *International Journal of Police Science and Management* 7 (1) (2005), s. 44–46; S. Egharevba ja L. Hannikainen: "Exploring police relations with the immigrants minority in the context of racism and discrimination: A view from Turku, Finland", *African Journal of Criminology and Justice Studies* 1 (2) (2005), s. 93–136; S. Egharevba: "Do African immigrants in Turku experience more racist harassment in Finland? A victim-oriented-approach", *International Review of Victimology* 13 (2006), s. 71–79; S. Egharevba: "African immigrants' perception of police in Finland: Is it based on the discourse of race or culture?", *International Journal of the Sociology of Law* 34 (2006), s. 42–46; S. Egharevba ja J. White: "Are Finnish Police Racists? A Critical Analysis of Police Cadets' Attitudes towards African Immigrants in Finland", *Journal of Police Science and Management* 9 (1) (2007), s. 14–35 (jäljempänä Egharevba ja White: "Are Finnish Police Racists?").

maahanmuuttajien, erityisesti afrikkalaisten, välisessä suhteessa.¹⁹¹ Tutkimuksissa pääteltiin, että:

poliisilla on Suomessa taipumusta esittää käyttäytymisessään maahanmuuttajat suomalaisen kulttuuriin tulvineina muukalaisina sillä tavoin, että nämä käyttötavat saavat vahvistusta stereotyyppisestä asennoitumisesta, jossa maahanmuuttajien jokaista liikettä pidetään epäilyttävänä poliisivalvonnan kohteena tai heitä jopa ylenkatsotaan.¹⁹²

Yksi mahdollinen syy on se, että poliisityön ammatillinen kulttuuri saattaa synnyttää poliiseissa rasismia ja ennakkoluuloja. Egharevban mukaan

Tämä johtuu siitä, että poliisi näkee yleisesti etnisten vähemmistöjen edustajat yhtenä uhkaavimmista ryhmistä yhteiskunnan lain ja järjestyksen kannalta. Tämän näkemyksen mukaan etnisiä vähemmistöjä on näistä syistä valvottava tiukemmin tämän uhkan tai vaaran torjumiseksi tai nujertamiseksi. – Nämä ovat tuttuja ilmiöitä ja käytäntöjä, jotka ovat varsin näkyviä Suomenkin poliiseissa.¹⁹³

Poliisien asenne saattaa myös olla joiltakin osin osoitus valtayhteiskunnan asenteesta vähemmistöryhmiä kohtaan.¹⁹⁴ Tällainen yhteiskunnallinen vaikutus ei rajoitu yksin poliisiin vaan ulottuu myös muihin viranomaisiin ja aloihin.

Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelussa¹⁹⁵ tuotiin kuitenkin esille, että poliisi on myös kehittänyt käytäntöjään saavuttaakseen maahanmuuttajayhteisöt paremmin ja päästäkseen niiden kanssa ruohonjuuritason vuoropuheluun. Moniammatilliset ryhmät, joissa poliisi työskentelee yhdessä sosiaalityöntekijöiden ja sairaanhoitajien kanssa maahanmuuttajaperheiden auttamiseksi, ovat saavuttaneet hyviä tuloksia. Toistaiseksi vähemmistöjen edustus poliiseissa on Suomessa vähäistä. Somaliyhteisössä poliisia ei välttämättä nähdä mahdollisena uravaihtoehtona.¹⁹⁶

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen mukaan 15,3 prosenttia Suomen somaleista (10,6 prosenttia naisista ja 19,6 prosenttia miehistä) on kokenut syrjintää poliisin taholta. Osuus on alhaisempi kuin kurdien ryhmässä (25,1 %) mutta korkeampi kuin kolmannessa tutkitussa ryhmässä, venäläisillä (7,3 %).¹⁹⁷

¹⁹¹ Somalit ovat kaikilla kriteereillä mitaten Turun suurin afrikkalaistaustainen maahanmuuttajaryhmä. Ks. K. Salminen: ”Turun maahanmuuton kuva”, Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö, Turun kaupunki, Tutkimuskatsauksia 5/2012.

¹⁹² S. Egharevba: ”Understanding the Racial Nature of Police and Immigrant Relations in Finland: The Case of Africans in Turku”, University of Turku Publications, Turku, 2011.

¹⁹³ Egharevba ja White: ”Are Finnish Police Racists?”

¹⁹⁴ Egharevba ja White: ”Are Finnish Police Racists?”

¹⁹⁵ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu Helsingissä 16.9.2013.

¹⁹⁶ Suomessa on tietävästi yksi somalitaustainen poliisi, mutta tätä tietoa ei pystytty vahvistamaan.

¹⁹⁷ Anu Castaneda ym.: Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi, s. 234.

Aiempien tutkimusten mukaan Suomen somalit eivät useinkaan tee ilmoitusta rikoksen uhriksi joutumisesta. Tälle havainnolle on erilaisia selittäviä tekijöitä: ensimmäisen sukupolven somalit sietävät syrjintää hiljaisuudessa, koska heidän mielestään se on pientä verrattuna Somaliassa koettuun väkivaltaan; he eivät tiedä miten ja minne ilmoittaa siitä; tai he eivät luota poliisiin ja oikeusjärjestelmään, mikä toisinaan johtuu kokemuksista, joita on aiemmin saatu Somalian korruptoituneista viranomaisista.¹⁹⁸ Suomen rikoslainsäädännössä ei mainita rasistisia rikoksia vaan pelkästään rasistiset motiivit rikokselle. Näin ollen syytteen muotoilussa on yksilöitävä rikoksen motiivi.

Open Society Foundationsin havaintojen mukaan Helsingin somalien ja poliisin välinen suhde ei ole pelkkää epäluuloa ja väärinymmärryksiä. Lisäksi fokusryhmien jäsenten kokemukset poliisista ja rikosoikeudesta olivat vaihtelevia. Yleisesti ottaen osallistujat näyttivät olevan yhtä mieltä siitä, että laki ja oikeus suojelevat myös Suomessa asuvia maahanmuuttajia, mutta yksilötasolla ongelmia esiintyy. Järjestyksenpitoa ja turvallisuutta käsitelleessä fokusryhmässä eräs mies sanoi:

Tämän maan yleinen laki, joka ohjaa poliisia, on hyvä laki, mutta lain tulkinta riippuu usein siitä, kenen kanssa on tekemisissä ja miten hän käyttäytyy. Jotkut heistä valvovat lakia hyvällä tavalla ja jotkut antavat henkilökohtaisten näkemystensä, esimerkiksi rasmin, ohjata itseään, ja se vaikuttaa heidän tapaansa kohdella ihmistä.

Fokusryhmien jäsenet kertoivat sekä myönteisistä että kielteisistä kokemuksista; yhden myönteisemmän esimerkin Suomen oikeusjärjestelmästä antoi nainen, joka jäi lastenvaunujen kanssa bussin ovien väliin, kun kuljettaja sulki tahallaan ovet hänen ollessaan poistumassa kyydistä:

Kirjoitin rekisterinumeron muistiin ja ilmoitin tapauksesta poliisille, ja he sanoivat ottavansa minuun yhteyttä. Totta puhuen he toimivat hyvin sinä päivänä, he panivat miehen syyteeseen oikeudenmukaisella tavalla. – He kysyivät, mitä vaatimuksia minulla on hänelle, minä sanoin, että haluan miehen oikeuteen ja selittämään miksi hän teki niin kuin teki, he sanoivat: OK. Niin menimme oikeuteen ja häneltä kysyttiin – Minä voitin riidan. He sanoivat: hän väittää että sinä et painanut nappia, ja minä kerroin oikeudelle, että painoin kyllä nappia. Jos en olisi painanut nappia ja se olisi ollut erehdys, niin miksi hän ei sitten suoraan pyytänyt anteeksi, kun menin kysymään häneltä? Ja kun se tapaus sattui, hän ei tullut auttamaan. Niin hän sitten sai sakkoja ja hänet erotettiin työstään määrääjäksi.

Kielteinen esimerkki, joka ilmensi poliisin heikkoa palveluntarjontaa somaleille, koski äitiä, joka lähetti 14-vuotiaan tyttärensä kauppaan odottaessaan itse autossa pienen lapsen kanssa. Kun tytär palasi, äiti huomasi, että hän oli saanut liian vähän

¹⁹⁸ M. Tiilikainen ja M. M. Abdi: ”Somalialaisväestö ja poliisi yhteistyössä”, teoksessa Arno Tanner (toim.): *Poliisi ja maahanmuuttajat – kohbi kotoutumista edistävää vuorovaikutusta*, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere, 2008, s. 101–118.

vaihtorahaa. Äiti lähetti tytön takaisin pyytämään oikeaa vaihtorahaa. Kaupassa kieltäytyttiin oikaisemasta tilannetta, ja työntekijöiden esimies alkoi huutaa tytölle: ”Painukaa te apinat ulos täältä.” Äiti jatkoi kertomustaan:

Poliisit tulivat, ja me odotimme että he toimisivat oikein, katsoisivat kuittia ja hoitaisivat asian, mutta sen sijaan he sanoivat: ”Emme voi tehdä mitään, teidän pitää tehdä rikosilmoitus.” Kaupan mies oli uhkaillut: ”Minun veljeni on poliisi.” Me menimme poliisiasemalle ja teimme rikosilmoituksen. Kun poliisilta tuli kirje, me menimme paikalliseen kohtauspaikkaamme, jonka työntekijät auttavat meitä eri asioissa. He ottivat yhteyttä poliisiin kysyäksesi asiasta, ja poliisi sanoi: ”Koska tässä on kyse alaikäisestä ja myös hänen äidistään eikä asia ole kovin yksinkertainen, asiaa hoitavaan mieheen ei voi ottaa yhteyttä puhelimitse, mutta voitte kirjoittaa hänelle.” Niin me kirjoitimme hänelle, ja hän vastasi heti: ”Tutkinta on lopetettu.” – Mitä se sitten on? Se on rasismia. Kohtaamispaikan nainen sanoi: ”Me emme voi tehdä asialle mitään, koska se on rasistista.” Kaupan mies tiesi ennestään, että hänellä on tukea, ja siksi hän tuuppii ihmisiä ja tekee heille pahaa. Joten kukaan ei voi väittää, ettei tämä maa ole rasistinen.

Eräs nuori nainen kertoi tapauksesta, jossa hän ja kaksi hänen naispuolista sukulaistaan olivat kokeneet kadulla fyysistä väkivaltaa miesjoukon taholta. Hän valitti: ”Poliisi ei ole tehnyt mitään, tuomioistuin ei ole tehnyt mitään, emmekä ole saaneet heiltä vastausta.”

Fokusryhmien jäsenet ilmaisivat myös huolta valikoivan lainvalvonnan käytännöstä. Eräs mies kertoi:

Minulle kerrottiin, että vähän aikaa sitten (suomalainen) mies kävi naapurini kimppuun iso puunkappale aseenaan – Kun poliisit olivat tulossa, ihmiset sanoivat miehelle, että poliisi on soitettu ja hänen pitäisi hankkiutua eroon aseestaan. Niin hän piilotti aseensa autoonsa. Sitten poliisit tulivat, ja naapurit vakuuttelivat heille, että suomalaismies oli joutunut hyökkäyksen kohteeksi, vaikka hän itse oli hyökkääjä. Poliisit yrittivät pidättää somalimiehen, mutta erästä asunnosta huusi mies heille: ”Ei se niin mennyt, suomalaismies tuli haastamaan riitaa ja hän hyökkäsi ensin ja hänellä oli ase, tutkikaa hänen autonsa niin löydätte aseensa.” Poliisit tutkivat auton, ja kun he löysivät aseensa, he ymmärsivät, että syyllinen oli suomalaismies. He käskivät miehen mennä kotiinsa ja käskivät toisenkin miehen mennä kotiinsa, he eivät tehneet mitään. Se riippuu siis lainvalvojien asenteesta, siitä ovatko he kunnan ihmisiä, jos eivät, he eivät auta sinua vaikka sinulle tehtäisiin väärästä, sen sijaan he yrittävät peitellä sitä. Ja jos he löytävät sinusta hitusenkin syyllisyyttä, he pidättävät sinut.

Haastatteluissa mainittiin myös poliisin kohtuuton voimankäyttö. Eräs yhteisöaktivisti totesi, että kerran heidän järjestönsä toimiston lähellä seitsemän skinheadnuorta kävi neljän heidän jäsenensä kimppuun, ja jonkin ajan päästä poliisit tulivat rikospaikalle hyökkääjien ollessa vielä siellä ja joidenkin uhrien vuotaessa verta. Poliisi ei pidättänyt syyllisiä, vaan katsoi vain sivusta mitään tekemättä. Myöhemmin yksi uhreista meni

poliisiasemalle tekemään rikosilmoituksen. Yhteisöaktivistin mukaan hän joutui kuitenkin jälleen poliisin syntipukiksi: häneltä otettiin sormenjäljet ja hänet valokuvattiin ikään kuin hän olisi ollut syyllinen. Mies uskoi, että hänen sormenjälkiensä kirjaaminen poliisin tietokantaan aiheutti hänen kansalaisuushakemuksensa käsittelyn viivästymisen. ”Se oli ikävä tilanne.”

9.3 Kansallinen turvallisuuspolitiikka

22.6.2011 hyväksytyssä valtioneuvoston ohjelmassa asetettu sisäisen turvallisuuden tavoite oli, että ”Suomi on Euroopan turvallisin maa, jossa ihmiset ja eri väestöryhmät kokevat yhteiskunnan yhdenvertaisena ja oikeudenmukaisena”.¹⁹⁹

Tavoitteen saavuttamisen varmistamiseksi julkaistiin vuonna 2012 kolmas Sisäisen turvallisuuden ohjelma, ”Turvallisempi huominen”. Aiemmat sisäisen turvallisuuden ohjelmat oli julkaistu vuosina 2004 ja 2008. Sisäisen turvallisuuden ohjelma on valtioneuvoston periaatepäätös, josta pannaan täytäntöön oma versionsa kullakin hallituskaudella. Nykyisessä Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa kuvataan arjen turvallisuuden tilanne ja haasteet ja esitetään 64 toimenpidettä, joista pääosa on ennaltaehkäiseviä toimia. Ohjelmassa on päätetty toimenpiteistä muun muassa turvallisuuden tunteen lisäämiseksi, oppilaitosten ja julkisten tilojen turvallisuuden parantamiseksi, työssä kohdatun väkivallan ja vakavan väkivallan ja sen uhkan vähentämiseksi, nuorten turvallisuuden parantamiseksi sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaalisen häirinnän vähentämiseksi, yritystoiminnan turvallisuuden lisäämiseksi ja rikoksen uhrin palvelujen parantamiseksi.²⁰⁰

Yhtenä ohjelmassa määriteltynä päämääränä on parantaa maahanmuuttajataustaisen väestön turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta ja lisätä heidän luottamustaan viranomaisiin toimenpitein, joihin kuuluu kampanja rasististen rikosten ilmoittamiskynnyksen madaltamiseksi yhteistyössä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa, maahanmuuttajataustaiselle väestölle kohdistettava kysely, jolla saadaan tietoa heidän turvallisuudentunteensa kehityksestä ja niistä heihin kohdistuneista rikoksista, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille, sekä turvallisuusviestinnän kehittäminen selkokieliseksi turvallisuuspalveluiden saatavuuden varmistamiseksi. Heikosti suomen tai ruotsin kieltä osaavien henkilöiden asema tulee huomioida paremmin kansalaisten turvallisuuteen liittyvässä viranomaisviestinnässä.²⁰¹

Nykyisen Sisäisen turvallisuuden ohjelman lopussa mainitaan lyhyesti tarve ehkäistä ennalta ääriajatteluun perustuvat väkivaltaiset teot, mukaan lukien kouluampumiset, joiden motiivina nähdään ihmisviha.²⁰² EU:n terrorisminvastaisen politiikan mukaisesti Suomikin on ryhtynyt kehittämään strategioita väkivaltaisen

¹⁹⁹ Ministry of the Interior: ”A Safer Tomorrow”, s. 10.

²⁰⁰ Ministry of the Interior: ”A Safer Tomorrow”.

²⁰¹ Ministry of the Interior: ”A Safer Tomorrow”, s. 29–30.

²⁰² Ministry of the Interior: ”A Safer Tomorrow”, s. 55–56.

radikaloitumisen ja ekstremismin torjumiseksi, vaikka Suomessa ei ole toisen maailmansodan jälkeen esiintynyt juuri lainkaan sen enempää kansainvälistä kuin kotimaistakaan poliittista väkivaltaa.

Vuonna 2012 julkaistiin erillinen Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma, jonka tavoitteena on tunnistaa ja ennalta ehkäistä väkivaltaisia tekoja, joiden tavoitteena on edistää ekstremistisiä aatteita tai ideologioita. Suomen muslimien osalta toimenpideohjelmassa todetaan:

Suomen muslimiyhteisö on heterogeeninen ja pääasiassa maltillinen. Väkivaltaiset, radikaali-islamistiset näkemykset eivät liity Suomessa yhteisöihin vaan ne ovat yksilötason ongelmia. On olemassa vahvoja viitteitä siitä, että Suomesta on pyritty tukemaan islamistisesti motivoitunutta terroristista toimintaa lähtömaissa tai konfliktialueella. Suomessa oleskelevien yksittäisten radikaali-islamististen henkilöiden epäillään myös osallistuneen terroristiryhmien taisteluihin tai aseelliseen koulutukseen kriisialueella. Taisteluihin osallistuneilla ja taistelukoulutuksen saaneilla henkilöillä voidaan yleisesti katsoa olevan kohonnut alttius toteuttaa väkivaltaisia tekoja.

Ruotsin ja Tanskan esimerkit osoittavat, että tilanne voi muuttua ratkaisevasti huonommaksi yksittäisen laukaisevan tapahtuman seurauksena. Tanska ja Ruotsi ovat olleet useiden vuosien ajan islamistisen vihapropagandan kohteena maiden lehtien julkaistua loukkaaviksi koettuja pilakuvia. Väkivaltaisen ekstremismin ja terrorismin uhkan kannalta on huolestuttavaa, jos Suomi profiloituu kansainvälisessä, väkivaltaan yllyttävässä, radikaali-islamistisessa propagandassa niin sanotuksi vihollismaaksi. Tämä saattaisi myös radikalisoida yksittäisiä henkilöitä ja nostaa heidän valmiuttaan väkivaltaiseen tai jopa terroristiseen toimintaan.²⁰³

Toimintaohjelmassa väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi todetaan, että Suomen ensimmäinen terrorismirikokseen liittyvä esitutkinta käynnistettiin syyskuussa 2011.²⁰⁴ Epäiltyjen kansallisuutta ei mainita. Tiedotusvälineissä on kuitenkin kerrottu, että epäillyt ovat suomensomaleita, jotka ovat saattaneet olla mukana al-Shabaabin rahoituksessa ja värväystoiminnassa. Suojelupoliisi (Supo) on äskettäin laajentanut terrorismintorjuntatoimintaansa lähettämällä yhteysmiehen Kenian Nairobiin. Supo

²⁰³ Ministry of the Interior (Sisäasiainministeriö): "Towards a Cohesive Society. Action Plan to Prevent Violent Extremism", Ministry of the Interior Publications, Helsinki, 28/2012, s. 17, intermin.fi/download/36330_332012.pdf (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Ministry of the Interior: "Towards a Cohesive Society"). Suomeksi: "Tavoitteena eheä yhteiskunta. Kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi", www.intermin.fi/download/34402_282012.pdf

²⁰⁴ Ministry of the Interior: "Towards a Cohesive Society", s. 17.

pitää Somaliaa yhtenä niistä konfliktialueista, jotka saattavat aiheuttaa huolta myös Suomen turvallisuudesta esimerkiksi Suomeen palaavien taistelijoiden kautta.²⁰⁵

Tarja Mankkinen, joka toimi toimenpideohjelman laatineen asiantuntijaryhmän puheenjohtajana, sanoi haastattelussa:

Maahanmuuttopolitiikan kanssa tekemisissä olevat ihmiset eivät halua keskustella turvallisuuskysymyksestä. Ne ovat kuitenkin paljolti yhteydessä toisiinsa. *Security* ja *safety* ovat molemmat suomeksi turvallisuus. Monet haluavat puhua myönteisistä puolista, mutta eivät rasismista, syrjinnästä, maahanmuuttajiin kohdistuvasta väkivallasta, todellisista turvallisuuskysymyksistä. Mutta jos näitä kysymyksiä ei ratkaista, ei kotouttamispolitiikassa saada hyviä tuloksia.²⁰⁶

Fokusryhmäkeskusteluissa kansallisen turvallisuuspolitiikan mahdollisesta vaikutuksesta ei puhuttu. Vain yksi nuorten miesten fokusryhmän jäsen mainitsi tämän viitaten luultavasti rajatarkastuksiin:

Etnistä profilointia tapahtuu paljon, olipa sinulla sitten Suomen passi tai ei, sinulta kysytään aina: ”Missä olet syntynyt”, virkailija ei kysy: ”Oletko suomalainen?” Hän ei halua tunnustaa sinua suomalaiseksi, hän tuo esille, että olet somali.

Voidaan päätellä, että Suomessa väkivaltainen ekstremismi ja siihen liittyvät turvallisuustoimenpiteet ovat toistaiseksi olleet vähäpätöisiä huolenaiheita verrattuna monien maahanmuuttajaryhmien kokemaan ulkopuolelle jättämiseen ja syrjintään. Turvallisempi huominen -toimenpideohjelmassa somalit on erityisesti mainittu ryhmänä, joka kaikkein todennäköisimmin kohtaa rasistisia rikoksia ja väkivaltaa.²⁰⁷

Euroopan rasimin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) äskettäin julkaisemassa raportissa esitetään Suomen viranomaisille kolme suositusta, jotka edellyttävät ensisijaista toimeenpanoa: vähemmistövaltuutetun toimialan laajentaminen ja resurssien lisääminen ihonväriin, kieleen, uskontoon tai ”rotuun” liittyvän syrjinnän torjumiseksi, syrjintälautakunnan toimivallan laajentaminen maahanmuuttoasioissa ja moniperusteista syrjintää koskevissa tapauksissa sekä rasististen toimien valvonnan tehostaminen etenkin siltä osin, miten oikeuslaitos ja poliisi seuraavat näitä tapauksia. ECRI tekee jatkoselvityksen suositusten toimeenpanosta vuonna 2015.²⁰⁸

²⁰⁵ Finnish Security Intelligence Service (SUPO): ”Annual Report 2012”, poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/3A8F83D40BFB6A3FC2257B1D00480FB0/\$file/2012_Supo-ENG_web.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/CBC606E685686634C2257B1D0047E7CD/\$file/2012_Supo-FIN_web.pdf

²⁰⁶ Tarja Mankkinen, sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden sihteeristön päällikkö, haastattelu 15.1.2013.

²⁰⁷ Ministry of the Interior: ”A Safer Tomorrow”, s. 25.

²⁰⁸ Euroopan rasimin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI): ”Report on Finland (fourth monitoring cycle)”, Council of Europe, Strasbourg, 9.7.2013, coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Finland/FIN-CbC-IV-2013-019-ENG.pdf (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Suomea koskeva raportti (neljäs raportointikierrös)”, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Finland/FIN-CbC-IV-2013-019-FIN.pdf>.

10. OSALLISTUMINEN JA KANSALAISSUUS

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, mitä kansalaisuus merkitsee Suomessa ja miten somalit määrittelevät kansalaisuuden merkityksen. Siinä tarkastellaan myös somalien paikallista ja valtakunnallista osallistumista kansalaisyhteiskuntaan ja päätöksentekoon sekä somalijärjestöjen roolia. Lopuksi käsitellään somalien poliittista osallistumista ja äänestämistä.

10.1 Kansalaisuus

Kuten edellä on selostettu (ks. osa 2.3), aikuiset voivat saada kansalaisuuden asuttuaan Suomessa yhtäjaksoisesti riittävän pitkään, jos he pystyvät elättämään itsensä ja täyttävät nuhteettomuus- ja kielitaitovaatimukset.²⁰⁹ Vuosina 1990–2011 kansalaisuuden sai yhteensä 5 278 somalia²¹⁰ eli noin 40 prosenttia Suomen koko somaliväestöstä (13 930) vuonna 2011.

Kun fokusryhmien jäseniä pyydettiin kuvailemaan somalialaissyntyinen henkilö, joka on saanut Suomen kansalaisuuden, he keskustelivat niistä monista vaikeuksista, joita somaleilla oli koulutuksessa ja työelämässä riippumatta heidän kansalaisuudestaan. Suomen kansalaisina somaleilla on teoriassa samat oikeudet kuin syntyperäisillä suomalaisilla, mutta näiden oikeuksien toteutumisessa näytti olevan eroa. Osallistujista tuntui, että Suomen kansalaisuuden saaminen ei merkittävästi muuttanut somalien mahdollisuuksia osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan. Eräs miespuolinen fokusryhmän jäsen totesi:

Minusta somalilla, jolla on Suomen kansalaisuus, on oikeus kaikkiin samoihin asioihin kuin suomalaisellakin joitakin pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Se riippuu ihmisestä, esimerkiksi koulutuksessa heidät hyväksytään, opiskelivatpa he sitten täällä tai muualla, ja työssäkin he ovat tasa-arvoisia. Voi olla, että taustansa vuoksi heihin ei luoteta samalla tavoin kuin ihmiseen, joka on syntynyt täällä.

Toinen osallistuja lisäsi: ”Kansalaisuus ei useinkaan muuta mitään, alkuperä on se mihin kiinnitetään huomiota.”

Vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet toi esille, että ihmiset, joilla on ulkomaan passi, kohtaavat paljon vaikeuksia arjen byrokraattisissa tilanteissa, joissa pitää todistaa henkilöllisyys.²¹¹ Vaikka kansalaisuus poistaakin nämä ongelmat ja tuo tiettyä tasa-arvoa matkustamiseen ja pankkitilin avaamiseen, se ei fokusryhmän mukaan toisaalta muuttanut sitä, että maahanmuuttajat ovat epäedullisessa asemassa verrattuna

²⁰⁹ Finlex 359/2003 Kansalaisuuslaki, finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20030359 (luettu 3.11.2013).

²¹⁰ Tilastokeskus: ”Citizenships granted”, stat.fi/til/kans/index_en.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: ”Suomen kansalaisuuden saamiset”, stat.fi/til/kans/index.html.

²¹¹ Eva Biaudet, vähemmistövaltuutettu, Helsinki, haastattelu 8.1.2013.

syntyperäisiin suomalaisiin, jotka tuntevat yhteiskunnan. Kansalaisuus ei fokusryhmän jäsenten mukaan lisännyt työnsaantimahdollisuuksia. Eräs vanhahko nainen selvensi:

En näe oikeusasioissa suurta eroa suomalaisen ja sellaisen ihmisen välillä, jolla on kansalaisuus, mutta työnsaannissa ongelmana ovat meidän kielivaikeutemme. Me tulimme tähän maahan aikuisina, ja voi olla että meidän edellemme asetetaan suomalainen. Se johtuu siitä, että suomalaisella on aina parempi kielitaito ja parempi yhteiskunnan tuntemus. Syynä on se, ettei ole syntynyt tässä maassa, mutta muilta osin näyttää siltä että ihmiset saavat yhtä lailla oikeudenmukaista kohtelua.

Osallistujat esittivät kuitenkin myös, että maahanmuuttajien pitäisi itse ottaa aktiivisempi rooli oikeuksiensa puolustamisessa. Eräs mies sanoi:

Mutta kun puhutaan heidän oikeuksistaan, he eivät ehkä ymmärrä niitä tai näe vaivaa niiden saamiseksi. Ihmisen pitäisi ymmärtää, että hänelläkin on oikeuksia kansalaisena, eikä jättäytyä maahanmuuttajalaatikkoon. Hänen pitäisi nostaa itsensä, vaikka yhteiskunta ei olisikaan organisoitunut ja kannustava.

Kysyttäessä, mitkä arvot tekisivät somalista Suomen kansalaisen, osallistujat luettelivat tärkeimpinä käytännön asioina kielen oppimisen, ammattiin kouluttautumisen ja työpaikan löytämisen. Hyvin tärkeänä pidettiin osallistumista yhteiskuntaan eri tavoin. Lisäksi osallistujat korostivat tärkeänä suomalaisen yhteiskuntaan perehtymistä, jota pidettiin loppujen lopuksi merkittävämpänä osallistumisen osatekijänä kuin varsinaista kansalaisuutta. Erään miespuolisen fokusryhmän jäsenen mukaan:

Ihmisen pitäisi yrittää sopeutua yhteiskunnan myönteisiin puoliin, myönteistä ei ole se mihin uskonto estää osallistumasta vaan pikemminkin työ, koulutus ja muut asiat, jotka edistävät ihmisen osallistumista maan elämään. Jos esimerkiksi saa tilaisuuden osallistua politiikkaan, olla yksilö ja itsenäinen eikä mikään loinen. Tulla veronmaksajaksi osallistuakseen kaikkiin niihin asioihin, sillä tavoin voi tuntea olevansa kansalainen.

Yksittäisen ihmisen pitäisi hankkia tietoa ja päästä sillä avaimella sisälle maan tapoihin ja mukautua, se on ainoa tapa jolla hän voi tuntea sen ja tuntea olevansa tervetullut, mutta jos hän pysyy aloillaan, hän ei tule suomalaiseksi pelkästään olemalla Suomessa.

10.2 Paikalliset osallistumismekanismit ja päätöksentekoon osallistuminen

Sekä sidosryhmiltä että fokusryhmien jäseniltä kysyttiin paikallisista ja valtakunnallisista mekanismeista, jotka tuovat somalit mukaan päätöksentekoon. Suomenruotsalaisilla ja saamelaisilla on omat edustusjärjestelmänsä, käräjät, jotka antavat heille sananvaltaa päätöksentekoprosesseissa. Myös romaneilla ja venäjänkielisillä on suhteellisen vahvat järjestöt. Somaleille ei kuitenkaan toistaiseksi ole vakiintunutta järjestelmää. Näin ollen viranomaiset turvautuvat yleisiin mekanismeihin kuullakseen

somaliyhteisön äänen. Opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikön johtaja Georg Henrik Wrede selitti asiaa seuraavasti:

Meillä on kaikessa päätöksenteossa se yleinen periaate, että pyrimme hallinnon avoimuuteen. Jos esimerkiksi katsotaan ministeriötämme, kun teemme muutoksia lakeihin tai laadimme uutta politiikkaa, nuorisopoliittisia ohjelmia tai mitä milloinkin, meillä on avoin suunnittelumenetelmä ja yritämme saada mahdollisimman paljon näkemyksiä eri ryhmittä.²¹²

Opetus- ja kulttuuriministeriön erikoissuunnittelija Mikko Cortés Téllez lisäsi: ”Meillä on hyvin usein tapaamisia somalijärjestöjen kanssa osana valtioneuvoston prosessia. Kuuntelemme heidän näkemyksiään ja ensisijaisia huolenaiheitaan ja yritämme parhaamme mukaan vastata heidän itse ilmaisemiinsa tarpeisiin.”²¹³

On olemassa asiantuntijaelimiä ja neuvottelukuntia, kuten Etnisten suhteiden neuvottelukunta (Etno). Etno on valtioneuvoston asettama laajapohjainen asiantuntijaelin, jonka tarkoituksena on kehittää vuorovaikutusta Suomen etnisten vähemmistöjen ja viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja eduskuntapuolueiden välillä niin valtakunnallisella, alueellisella kuin paikallisellakin tasolla ja tarjota ministeriöille maahanmuuttopolitiikan asiantuntemusta etnisesti tasa-arvoisen ja monimuotoisen yhteiskunnan edistämiseksi.²¹⁴ Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtajan Annika Forsanderin mukaan somaleita kuullaan myös paikallistasolla heidän edustajiansa ja järjestöjensä kautta, kuten muitakin maahanmuuttajaryhmiä:

Me järjestämme kolme kertaa vuodessa maahanmuuttajajärjestöille foorumeita, joissa keskustellaan aina erilaisista kaupungin politiikkaan liittyvistä kysymyksistä. Ne pidetään hyvin varhaisessa vaiheessa päätöksentekoprosessia, joten voimme keskustella esimerkiksi asumisesta, turvallisuudesta tai kirjastojen kokoelmista. Eritysalojen politiikan valmistelussa päättäjät tulevat hyvin varhaisessa vaiheessa keskustelemaan kansalaisjärjestöjen kanssa, ja me tallennamme järjestöjen keräämät mielipiteet hyvin huolellisesti.²¹⁵

Somaliyhteisön aktivisti ja Suomen Somalia-verkoston puheenjohtaja Saido Mohamed kertoi kokemuksista, joita hänellä on paikallisista osallistumismekanismeista:

On olemassa mekanismeja, mutta yhteisön jäsenten aktiivisuudesta riippuu, voidaanko näistä mekanismeista tehdä hedelmällisempiä. Henkilökohtaisesti minua kuullaan erinäisissä asioissa, enkä ole silloin esittänyt henkilökohtaista

²¹² Georg Henrik Wrede, opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikön johtaja, Helsinki, haastattelu 3.1.2013.

²¹³ Mikko Cortés Téllez, erikoissuunnittelija, opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto, haastattelu 3.1.2013.

²¹⁴ Ks. www.intermin.fi/en/etno (luettu 3.11.2013). Suomeksi: www.intermin.fi/etno.

²¹⁵ Annika Forsander, Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtaja, Helsinki, haastattelu 4.12.2012.

mielipidettäni, vaan yleensä kuulen yhteisön jäseniä ennen kuin esitän kantani. Minua kuultiin esimerkiksi kotoutumislain valmistelussa. Joten yhteisöjärjestöiltä ja viranomaisten ja poliitikkojen käyttämiltä asiantuntijoilta kysytään mielipiteitä.²¹⁶

Kun fokusryhmän jäseniltä kysyttiin tilaisuuksista ilmaista mielipiteitä, he kertoivat, että joskus postissa tuli lomakkeita, joissa kysyttiin heidän mielipiteitään, mutta he eivät tienneet, oliko vastauksia käytetty, ja suhtautuivat niiden vaikuttavuuteen siis varsin epäilevästi. Eräs vanhahko nainen sanoi:

Ennen meille lähetettiin esimerkiksi asuntotoimistosta lomakkeita kotiin täytettäväksi, jotta kertoisimme mielipiteemme ja antaisimme arviomme, ja terveydenhuoltopalveluista myös. Mutta emme ole tavanneet ketään, joka olisi tullut erikseen luoksemme kysymään mielipiteitämme. Lomakkeitaakaan en ole nähnyt muutama vuoteen, aiemmin eräs somalimies käänsi ne ja allekirjoitti ne.

Kun osallistujilta kysyttiin, pyrkivätkö Helsingin päättäjät heidän mielestään ottamaan somalit mukaan päätöksentekoon, he vaativat somaleille tehokkaampia tapoja osallistua. Tämä myötäilee sisäministeriön sisäisen turvallisuuden sihteeristön päällikön Tarja Mankkisen toteamusta:

Kotoutumisasioita käsitellään useissa ryhmissä, esimerkiksi Etnossa, mutta vaikka jotkut somalit osallistuvat keskusteluihin, heidän tarpeistaan ei välttämättä keskustella. Ei myöskään ole helppo löytää päätöksentekokeelimeen neutraalia, hyvää edustusta somaliyhteisöstä.

Fokusryhmien jäsenet ehdottivat, että päättäjien pitäisi järjestää tapaamisia niihin paikkoihin, joissa useimmat somalit käyvät, esimerkiksi moskejiin, jotta somaleja kuultaisiin ja he vaikuttaisivat politiikan kehittämiseen. Oltiin yhtä mieltä siitä, että olisi kiinnitettävä enemmän huomiota erityisesti niihin, jotka haluavat työskennellä paremman tulevaisuuden hyväksi. Eräs naispuolinen fokusryhmän jäsen totesi:

Nykyään on paremmin, koska ennen tapahtui paljon sellaista, mistä somalit eivät tienneet. Hallinto-organisaatioiden, kuten Helsingin kaupungin, pitäisi auttaa ihmisiä, jotka haluavat päästä eteenpäin ja olla samanlaisia kuin kaikki muut, heitä pitäisi auttaa ja tukea, se olisi esimerkkinä muille ja he seuraisivat perässä. Näyttää siltä, että jos muutama ihminen tekee jotain väärin, he päätyvät lehtiin, eikä se ole hyvä juttu. Kaikki suomalaisetkaan eivät täällä Suomessa ole samanlaisia, ja sama pätee somaleihin.

Suomen Somaliliiton puheenjohtaja Arshe Said sanoi:

Tilaisuuksia on, mutta nämä tilaisuudet menetetään pääosin siksi, että somalijärjestöt, joiden odotetaan hyödyntävän niitä, ovat tehottomia. Siksi somaleilla on hyvin vähän vaikutusta päätöksentekoprosessiin, ja päätökset

²¹⁶ Saido Mohamed, Suomen Somalia-verkoston puheenjohtaja, haastattelu 6.12.2013.

perustuvat pääosin virheellisiin tietoihin. Pitäisi olla menetelmä, jolla voitaisiin sovittaa yhteen somaliyhteisön todelliset tarpeet, päättäjien tavoitteet ja käytettävissä olevat resurssit.²¹⁷

Yhdellä naispuolisella fokusryhmän jäsenellä oli myös kokemusta paikallisista päättäjistä ja työhön saatavilla olevista voimavaroista:

Vuosi sitten meillä oli kaupungintalossa tapaaminen, jossa oli mukana kaupunginjohtaja. Me tapasimme hänet, kaupunginjohtajan, ja hän vaikutti mukavalta ihmiseltä, joka on aktiivinen ja pitää maahanmuuttajista. Puhuimme siellä työskentelevien ihmisten kanssa, ja he kertoivat, mitä tekevät ja miksi ovat siellä. Siellä oli paljon maahanmuuttajia, somaleja, arabeja ja muita ryhmiä. Kun kysyimme, mitä he tekevät, sain käsityksen, että heidän tehtävänä on auttaa kaupungin ihmisiä eri asioissa, kuten poliisin kanssa asioimisessa; mitään sen isompaa he eivät tee. Siellä oli koulutettuja nuoria ihmisiä, tulkkeja, mutta he tekivät aivan samaa kuin me teemme lähiöissä, mitään muuta emme nähneet, vaikka odotin heiltä isompia asioita.

Ensimmäisen Somaliasiain asiantuntijaryhmän²¹⁸ sihteeri Sari Hammar²¹⁹ sanoi, että somaliyhteisön tulevaisuutena olisi ”jatkaa keskusteluja, joita asiantuntijaryhmässä on käyty, ja ottaa tähän kysymykseen mukaan lisää ihmisiä ja laajentaa sitä. Levittää tietoa somaleille ja suomalaisen yhteiskuntaan ja tutustuttaa meidät paremmin toisiimme.”

Fokusryhmässä keskusteltiin asukasneuvostoista yhtenä paikallisyhteisöön osallistumisen tapana, jota somalien pitäisi paremmin hyödyntää. Asukasneuvostoja pidettiin kuitenkin somaleille vaikeasti saavutettavina, koska he eivät tunteneet olevansa tervetulleita neuvoston suomalaisten keskuuteen. Eräs miespuolinen fokusryhmän jäsen kommentoi:

Me saamme kyllä tilaisuuksia, mutta mielestäni emme hyödynnä niitä niin kuin pitäisi. Sinulla on samat oikeudet kuin samassa talossa asuvalla suomalaisella. Olet allekirjoittanut saman sopimuksen, joka antaa sinulle samat oikeudet, ja jos rikot sääntöjä, laki on sama hänelle ja sinulle. Oikeuksiin kuuluu osallistuminen asukasneuvostoon, jonka jäsenet valitaan kerran vuodessa. Se on arvokas tilaisuus, mutta me emme hyödynnä sitä niin kuin pitäisi, olemme siinä suhteessa heikkoja. Me yritämme olla siellä läsnä, ja meillä on todella hyvää yhteistyötä naapuriemme kanssa, osallistumme kokouksiin ja päätöksentekoon.

Kuitenkin ainakin yhdellä miespuolisella fokusryhmän jäsenellä oli myönteisiä kokemuksia somalien osallistumisesta asukasneuvostoihin:

²¹⁷ Arshe Said, Suomen Somaliliiton puheenjohtaja, haastattelu 6.1.2013.

²¹⁸ Somaliasiain asiantuntijaryhmä toimi työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca hoiti sihteerityön ministeriön toimeksiannosta.

²¹⁹ Sari Hammar, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, haastattelu 10.12.2012.

Sanoin (naapurilleni): otetaan selvää heidän kokouksestaan. Sinä päivänä, kun osallistuimme kokoukseen, siellä valittiin jäseniä asukasneuvostoon, joten minä nostin käteni ja ehdotin, että (naapurini) valittaisiin jäseneksi. He kunnioittivat ehdotustani ja sanoivat: ”Neuvostoon tarvitaan maahanmuuttaja, ja hän on sopivampi kuin toinen ehdokas”, joten hänet valittiin neuvostoon.

Said A. Mohamed valittiin oman länsihelsinkiläisen asuinalueensa asukasneuvostoon kahtena vuonna peräkkäin. Mutta jo ennen neuvostoon liittymistään hän oli perheenisänä osallistunut vuotuisiin asukaskokouksiin. Neuvosto koostuu puheenjohtajasta, sihteeristä ja kolmesta jäsenestä. Se kokoontuu kahden kuukauden välein.

Meidän asuinalueellamme on äskettäin Somaliasta tullut perhe, jossa on useita nuoria. Nuoret aiheuttivat talossaan ongelmia, koska he eivät noudata asukassääntöjä. Heidän tapauksestaan keskusteltiin asukasneuvoston kokouksessa, ja keskustelujen jälkeen minulta pyydettiin, että yrittäisin ratkaista ongelman, ja otin tämän tehtävän vastaan. Yritin ratkaista sen somalialaisittain, ja somalialainen toimintatapa toimi tällä kertaa. Toisena tehtävänäni oli ratkaista pihan lasten väliset konfliktit. Näitä konflikteja aiheuttivat pääosin somalilapset. Somalialainen tapa toimi jälleen hyvin. Sen jälkeen neuvosto antoi asuinalueen maahanmuuttaja-asiat minun hoidettavakseni. Toisena etuna neuvostoon kuulumisesta on se, että saan alueen somaliasukkaat osallistumaan asukaskokouksiin soittamalla heille ja kertomalla kokouksen esityslistasta. Käännän myös ilmoituksia ja muita tärkeitä tietoja somalin kielelle. Osallistuminen oli minulle oikea päätös, ja yksi läsnäoloni tuomista eduista oli se, että se vähensi somalien ja muiden asukkaiden välisiä jännitteitä.²²⁰

Vuonna 2009 yksittäisten suomalaisten ja somalien muodostama ryhmä pani alulle epämuodolliset tapaamiset nimellä Keskiviikko-klubi tarkoituksenaan edistää vuoropuhelua viranomaisten kanssa, ja kerhon perustajiin kuuluvan Maija Kajavan mukaan yhtenä näiden tapaamisten tuloksena oli Somaliasiain asiantuntijaryhmä.²²¹

Ryhmän perusti sisäministeriö vuonna 2011. Siihen kuului 16 edustajaa valtakunnallisista elimistä, paikallishallinnosta ja kansalaisjärjestöistä. Tavoitteena oli edistää somalien kotoutumista ja eri väestöryhmien vuorovaikutusta ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjintää. Ryhmän tehtävänä oli:

1. Koota yhteen Suomen somaliyhteisöjen tilannetta koskevaa tietoa.
2. Laatia koottujen tietojen pohjalta konkreettinen toimenpideohjelma yhteisöjen kotoutumisen edistämiseksi.
3. Välittää tietoa. Ryhmän odotettiin seuraavan sellaisten strategioiden valmistelua, jotka vaikuttaisivat yhteisön kotoutumisprosessiin, ja se sai

²²⁰ Said Mohamed, länsihelsinkiläisen asuinalueen asukasneuvoston jäsen, haastattelu 5.7.2013.

²²¹ Maija Kajava, Somali Forum for Progress -järjestön sihteeri, myös Suomi-Somalia seuran entinen sihteeri 1987–1993, 1997–2008, Helsinki, haastattelu 7.2.2013.

tilaisuuden esittää asianomaisille viranomaisille ja organisaatioille ehdotuksia yhteisön kotoutumisesta ja työllisyydestä.

Asiantuntijaryhmän toimikausi oli noin 20 kuukautta ja päättyi joulukuussa 2012. Loppuraportti julkaistiin kesäkuussa 2013. Raportissaan ryhmä ehdotti, että asiantuntijaryhmän työtä jatkettaisiin ja viranomaiset ja järjestöt tarjoaisivat somaliyhteisölle tilaisuuksia vuoropuheluun. Asiantuntijaryhmän mukaan somaliyhteistö on lisäksi paras asiantuntija omassa tilanteessaan ja sen pitäisi pystyä varmistamaan, että sen ääni kuullaan, ja myös kohentamaan tilannettaan.²²²

Useimpien kommentoineiden asiantuntijoiden mukaan ryhmän aloite ja tavoitteet olivat hyviä. Maija Kajava totesi esimerkiksi, että ryhmällä oli ”varsin hyvä toimeksianto ja selvät ohjeet”, mutta lisäsi: ”en tiedä, onko niillä oikeastaan paljonkaan arvoa” ryhmän toimikauden päättymisen jälkeen.²²³ Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden osaston johtaja Mukhtar Abibin mukaan ajatus oli erinomainen, ja asiantuntijaryhmän perustamista ajaneiden yksityishenkilöiden tavoitteena oli, että viranomaiset saisivat oikeaa tietoa somaliyhteisöstä. Ryhmän muodostamisprosessissa ja etenkin somalijäsenten valinnassa ei kuitenkaan noudatettu aloitteen tavoitteita. Abib huomautti ehdottaneensa viranomaisille, että olisi parempi antaa yhteisön valita omat edustajansa sen sijaan, että viranomaiset valitsivat heidät.²²⁴

Kuitenkin myös somaleilla oli osaltaan vastuu ryhmän toiminnasta. Helsingin kaupungin pitkäaikainen kaupunginvaltuutettu Zahra Abdulla totesi: ”En ole koskaan nähnyt somalien tekevän päätöstä yksimielisesti! Jokainen puhuu omasta puolestaan – kuka tahansa, joka yrittää puhua somalien puolesta, saa valtavasti kritiikkiä somaleilta itseltään – ei meidän yhtenäisyyden puutteestamme voi syyttää suomalaisia viranomaisia.”²²⁵

10.3 Järjestöt

Muiden Pohjoismaiden tavoin Suomessakin on paljon yhdistyksiä, joita sääntelee yhdistyslaki,²²⁶ ja valtion elimet ja julkinen sektori kannustavat ihmisiä osallistumaan

²²² S. Hammar: Raportti somaliasiain asiantuntijaryhmän työskentelystä 18.4.2011–31.12.2012, TEM raportteja 21/2013, 25.6.2013, tem.fi/files/37056/TEMrap_21_2013_26062013.pdf (luettu 3.11.2013).

²²³ Maija Kajava, Somali Forum for Progress -järjestön sihteeri, myös Suomi-Somalia-seuran entinen sihteeri 1987–1993, 1997–2008, Helsinki, haastattelu 7.2.2013.

²²⁴ Mukhtar Abib, sosiaaliohjaaja, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden osasto, haastattelu 28.12.2012.

²²⁵ Zahra Abdulla, Helsingin kaupunginvaltuuston jäsen, Helsinki, haastattelu 28.2.2013.

²²⁶ Yhdistyslaki 503/1989, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503>

niihin.²²⁷ Tämän ansiosta somalit ja muut maahanmuuttajat ovat perustaneet yhdistyksiä hyvin aktiivisesti, ja lisäksi yhdistystoiminta täyttää tarpeen olla yhteydessä oman etnisen ryhmän edustajiin vastapainoksi ulkopuolisuuden tunteelle suomalaisessa yhteiskunnassa.

Päivi Pirkkalaisen²²⁸ mukaan Suomessa on noin 100 somaliyhdistystä, joista noin 50 on täysin toimivia. Jäsenmäärät vaihtelevat noin 30:stä noin 200–300:aan tai jopa 900:aan. Nämä yhdistykset keskittyvät kehitystyöhön Somaliassa tai Suomen somaliyhteisön tukemiseen: esimerkiksi kielikoulutukseen (suomen ja somalin kielissä), urheilutoimintaan, monikulttuuristen tapahtumien järjestämiseen ja nuorisotyöhön. Nämä yhdistykset toimivat joko omavaraisesti jäsenmaksujen turvin tai saavat projektirahoitusta Suomen viranomaisilta. Ne Suomen somaliyhdistykset, jotka keskittyvät kehitystyöhön Somaliassa, tekevät keskenään yhteistyötä pääasiassa vuonna 2004 perustetun Suomen Somalia-verkoston²²⁹ kautta. Useat verkoston jäsenjärjestöt ovat saaneet ulkoministeriöltä rahoitusta kehityshankkeisiin Somaliassa. Somaliliitto²³⁰ perustettiin vuonna 1996 kaikkien Suomen somalien kattojärjestöksi. Yksi yhdistys, jolla on vaikutusvaltaa nuorten somalien keskuudessa, on Kanava Nuoriso ry²³¹, joka tukee somalilapsia ja -nuoria ja pyrkii vaikuttamaan päättäjiin nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Marja Tiilikaisen ja Abdirizak Hassan Mohamedin mukaan:

Suomen somalien kansalaisjärjestöt kamppailevat samojen ongelmien kanssa kuin mikä tahansa yhdistys: aktiivijäseniä on vähän, vapaaehtoistyö on vaikeaa perheeseen ja toimeentuloon liittyvien velvoitteiden ja huolten vuoksi, ja yhdistysten rahoitus on epävarmaa. Lisäksi somalien kansalaisjärjestöillä on muita haasteita, jotka ehkä selittävät, miksi ne ovat pysyneet suhteellisen heikkoina kansalaisyhteiskunnan toimijoina Suomessa: lyhyt historia ja kokemus kansalaisjärjestöistä Somaliassa; osaamisen ja voimavarojen puute; epärealistiset odotukset kansalaisjärjestön tarjoamista tuloista tai varmasta työpaikasta – kun käy selväksi, ettei järjestö tarjoa niitä vaan vaatii paljon vapaaehtoistyötä, motivaatio vähenee; yhteisön sisäiset klaanijaot ja poliittiset jaot, joiden tuloksena on monta pientä yhdistystä, epäluuloa ja yhteistyön puutetta; sekä itse

²²⁷ Päivi Pirkkalainen: "Finland-based Somali diaspora associations and their involvement in co-development", teoksessa T. L. Weiss: *Migration for Development in the Horn of Africa: Health Expertise from the Somali Diaspora in Finland*, International Organisation for Migration, Helsinki, 2009, s. 74–90, publications.iom.int/bookstore/free/MIDA_Health_book.pdf#page=74 (luettu 3.11.2013) (jäljempänä Pirkkalainen: "Finland-based Somali diaspora associations and their involvement in co-development").

²²⁸ Pirkkalainen: "Finland-based Somali diaspora associations and their involvement in co-development".

²²⁹ Ks. somaliverkosto.fi (luettu 3.11.2013).

²³⁰ Ks. somaliliitto.fi (luettu 3.11.2013).

²³¹ Ks. kanavary.fi (luettu lokakuussa 2013).

siirtolaiselämä, joka tuo mukanaan sitoumuksia, välttämättömiä yhteyksiä ja intressejä sekä vastaanottajamaahan että lähtömaahan.²³²

Suuri osa kaupungin virkamiesten ja sosiaalityöntekijöiden mikrotason työstä tehdään paikallisten somaliyhdistysten kautta.²³³ Itä-Helsingissä toimivat kaupungin työntekijät Seija Välimäki-Adie ja Soile Atacocugu selostivat, miten he tekevät usein yhteistyötä paikallisten somaliyhdistysten kanssa uudistuksissa, hakemuksissa, rasismien vastustamisessa ja kaupunginosan kehittämisessä.²³⁴ He esittivät kuitenkin myös, että perinteinen suomalainen asenne yhdistyksiin esitellään somaleille tavalla, joka luo suuria odotuksia mahdollisista saavutuksista, kun todellisuudessa menestykseen tarvitaan vuosien vapaaehtoistyö.

Yksi keskeinen kysymys, jonka eräät somalien kansalaisjärjestöt ottivat esiin, oli tuen tarve maahanmuuttajajärjestöjen toimintakyvyn kehittämiseen. Erityisesti esitettiin, että rahoitus hajautuu tällä hetkellä laajasti eri kansalaisjärjestöille, joten avustukset ovat pieniä ja niiden vaikutus jää rajalliseksi. Järjestöjen mukaan tarvitaan näin ollen rahoituksen tehokkaampaa keskittämistä, kenties aihealueittain.

Kun fokusryhmän osallistujilta kysyttiin heitä edustavista yhdistyksistä ja järjestöistä, he totesivat, että Suomen somalijärjestöt olivat suuresta määrästä huolimatta varsin huonoja somaliyhteisön edustajia. Osallistujien mielestä somalijärjestöt menestyisivät paremmin, jos somaliyhteisö ja sen järjestöt yhdistyisivät vahvemmin ajamaan samaa asiaa. Eräs miespuolinen fokusryhmän jäsen totesi:

Ei ole järjestöjä, joiden voisi sanoa edustavan somaleita tai edistävän somalien tarpeita. Somaliliitto pääsee mielestäni lähimmäksi toimintaa somalien ja heidän ongelmiansa hyväksi, mutta kaikki ne sadat muut järjestöt, joista puhutaan, tässä maassa on laki, jonka mukaan ketkä tahansa kaksi tai kolme ihmistä voivat rekisteröidä yhdistyksen, joten ne ajavat vain omia tarpeitaan ja niissä on sataprosenttisesti kyse itsensä työllistämisestä – Ne yhdistykset, jotka toimivat maassa (Somaliassa), ovat samanlaisia, tiedäthän ne häpeälliset jutut, joita Helsingin Sanomissa niistä kirjoitettiin, ne ovat järjestöjä, jotka ovat olleet olemassa yli kymmenen vuotta ja toimineet Somalian kaupungeissa. Vaikka ne toimivat siellä, niiden huono hoito, budjetitiskut ja häpeä tuotiin esiin lehdessä. Nekään ihmiset, jotka toimivat yksityishenkilöinä, eivät hoitaneet työtään hyvin, puhumattakaan että he olisivat tehneet jotakin somalien hyväksi.

Eräs naispuolinen osallistuja lisäsi:

²³² Marja Tiilikainen ja Abdirizak Hassan Mohamed: ”Civil Society in the Making. Challenges of the Somali Diaspora Organisations”, *Nordic Journal of Migration Research* 3 (1) (2013), s. 46.

²³³ Sanna Saksela: ”Maahanmuuttajayhdistysten ja viranomaisten välinen yhteistyö”, teoksessa Tuula Joronen (toim.): *Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla*, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 2005.

²³⁴ Seija Välimäki-Adie ja Soile Atacocugu, Helsingin kaupungin yhdyskuntatyöntekijät, haastattelu 29.1.2013.

Tässä maassa on paljon järjestöjä, mutta niistä on hyötyä ihmisille vain, jos ne toimivat yhdessä. Kun ne saavat aikaan jonkin keskuksen, joka yhdistää ne, ne voivat tehdä jotain ihmisten hyväksi. Minä en henkilökohtaisesti ole nähnyt järjestöä, joka auttaisi ihmisiä, enkä ole kuullut ihmisten sanovan, että he hakevat jostakin järjestöstä apua. Järjestöjen nimessä on ”somali”, mutta ne eivät edusta minua.

Fokusryhmäkeskusteluissa useat puhujat ottivat esille, että somaliyhteisön pitäisi ajaa vahvemmin niitä asioita, jotka ovat yhteisölle tärkeitä. Jotta se olisi mahdollista, osallistujien mielestä tarvittiin koulutettumpia ja arvostetumpia somaleja, jotka voivat reagoida esimerkiksi yksipuoliseen ja leimaavaan uutisointiin sekä tuoda esiin yhtenäisempää yhteisöä. Eräs nainen valitti:

Me olemme asuneet täällä yli 20 vuotta – mutta meillä ei ole ihmisiä, jotka tietäisivät asioista, toimittajia, juristeja. Meillä ei ole ihmisiä, jotka puolustaisivat oikeuksiamme, vaikka me kuolisimme, kukaan ei puhu puolestamme, ja elävinäkään meillä ei ole puolestapuhujaa. Olipa sitten kyse kansalaisjärjestöstä, yhteisöryhmästä tai juristista – meillä yhteisönä on ongelma, koska meillä ei ole juristeja puolustamassa oikeuksiamme. Meillä ei ole koulutettuja ihmisiä, jotka voivat neuvoa meitä ongelmisamme, miehiä tai naisia, jotka voivat tehdä asioille jotakin. Meillä on ongelmia kouluissa, meillä on ongelmia kaikkialla. Siksi suomalaiset kohtelevat meitä näin, me olemme kuin kuolleita saaliseläimiä, joilla ei ole ketään puolustamassa oikeuksiaan.

Eräs mies lisäsi:

Haluaisin, että yhteisömme olisi tiiviimpi ja havaitsisi ongelmamme ja työskentelisi yhdessä niiden voittamiseksi. Että ihmiset suunnittelisivat, miten he voisivat menestyä asuinmaassaan – Uskon, että se auttaisi meitä saavuttamaan päämäärämme. Meidän ei pitäisi ajatella täällä oloamme väliaikaisena, meidän pitäisi suunnitella, miten voimme olla osa tätä yhteiskuntaa ja löytää yhteisönä jonkin suunnan, jotta voimme puuttua kohtaamiimme vääryksiin.

Jotkut osallistujat viittasivat ”häpeään”, joka Suomen somaleihin oli liitetty kielteisen julkisen leimaamisen kautta. Kielteisen kuvan vastapainoksi tarvitaan myönteisiä roolimalleja, kuten eräs miespuolinen fokusryhmän osallistuja selitti:

Miten toimimme niin, että lapsemme ja tulevaisuutemme ja yhteinen elämämme täällä voisivat olla hyviä? Kieli on vaikea, mutta on nuoria, koulutettuja ihmisiä, heidän pitäisi olla televisiossa, jotta meidän somaliväellemme olisi jotakin rohkaisevaa nähtävää. Täällä ei käydä keskusteluja kulttuurista ja tavoista tai edes siitä, miten meidän pitäisi elää yhdessä. Muissa maissa on maahanmuuttajille tv-ohjelmia, joissa maahanmuuttajat itse keskustelevat, ja niitä katsotaan, ihmisiä pitäisi motivoida. Tuntuu että sellainen voisi auttaa – ehkäisemään joitakin yhteisömme ongelmista. Media vaatii meiltä asiantuntijoita ja yhtenäisyyttä.

Vuonna 2007 Suomessa oli 74 rekisteröityä islamilaista yhteisöä ja yhdistystä ja noin 40 islamilaista seurakuntaa.²³⁵ Järjestöjen roolista poiketen uskonyhteisöjä, kuten moskeijoita, pidettiin somaleille toimivana tapana organisoitua keskenään ja auttaa ihmisiä heidän huolenaiheissaan. Naispuolinen fokusryhmän osallistuja analysoi moskeijoiden roolia:

Moskeijat ja järjestöt eivät ole sama asia; moskeijassa muslimien ongelmat tunnetaan. Kun muslimeilla, erityisesti somaleilla, on ongelmia, se taho joka ratkaisee ongelmat on moskeija. Moskeijoissa pidetään myös luentoja, joissa meille puhutaan elämisestä muiden kanssa, hyvästä käytöksestä ja sellaisesta. Moskeija on tärkeämpi kuin järjestöt, joten mielestäni moskeijat tekevät paljon työtä. Ja ihmiset näkevät, että ne tekevät paljon työtä.

On paljon, mitä järjestöjen kuuluisi tehdä edustamiensa nuorten ja ihmisten hyväksi: auttaa heitä heidän kokoontumispaikoissaan, avustaa heitä kotoutumisessa tähän maahan ja työssä ja sellaisessa, ja mielestäni moskeija tekee tätä, järjestää esimerkiksi luentoja nuorille ja kertoo heille, miten elää näiden ihmisten kanssa. Mielestäni on paljon asioita, joita somalijärjestöt eivät tee mutta moskeija tekee.

Toisaalta Helsinki Islam Keskuksen edustajan Abdirazak S. Mohamedin mukaan islamilaiset keskuksat voivat olla paras kanava yhteyksien luomiseen viranomaisten ja somaliyhteisön välille. Hänen kokemuksensa mukaan suomalaiset viranomaiset kuitenkin johdonmukaisesti sivuuttavat tämän mahdollisuuden ja näyttävät olevan mieluummin tekemisissä yksittäisten henkilöiden kanssa, joilla ei välttämättä ole uskottavuutta yhteisössään tai paljonkaan yhteyksiä laajempaan yhteisöön.²³⁶ Lisäksi yhteisöaktivistien mukaan Suomen valtio ei tarjoa rahoitusta uskonnollisille järjestöille, erityisesti islamilaisille keskuksille, eikä ole valmis yhteistyöhön tai kumppanuuteen uskonnollisten järjestöjen kanssa. Islamilaiset keskuksat tarjoavat monipuolisia palveluja, kuten sovittelua, välitystä, neuvontaa ja läksykerhotoimintaa. Esitettiin, että islamilaisia keskuksia voitaisiin hyödyntää paremmin neuvonnassa ja palvelujen tarjoamisessa.²³⁷ Helsingin tärkeimmät somalimoskeijat kuuluvat kuitenkin Suomen Islamilaiseen Neuvostoon, joka saa valtion rahoitusta. Neuvosto perustettiin vuonna 2006 edistämään eri muslimijärjestöjen yhteistyötä ja toimimaan keskusteluforumina muslimeille ja valtion viranomaisille. Sen tavoitteena on myös ehkäistä sekä islamilaisen että islaminvastaisen ekstremismin kehittymistä Suomessa.²³⁸

²³⁵ T. Martikainen: ”Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa”, teoksessa T. Martikainen, T. Sakaranaho ja M. Juntunen (toim.): Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa, SKS, Helsinki, 2008.

²³⁶ Abdirazak S. Mohamed, Helsinki Islam Keskuksen hallituksen jäsen, Helsinki, haastattelu 17.1.2013.

²³⁷ Open Society Foundationsin tapaaminen yhteisöjohtajien kanssa Helsingissä 21.3.2013.

²³⁸ Ks. sine.fi (luettu 3.11.2013).

10.4 Poliittinen osallistuminen ja äänestäminen

Vain 18 vuotta täyttäneillä Suomen kansalaisilla on äänioikeus presidentin- ja eduskuntavaaleissa.²³⁹ Europarlamenttivaaleissa äänioikeus on rajattu Suomen kansalaisiin ja Suomessa asuviin muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaisiin.²⁴⁰ Kunnallisvaaleissa äänioikeus on kuitenkin kaikilla kunnan täysi-ikäisillä pysyvillä asukkailla, jotka ovat asuneet Suomessa vähintään kaksi vuotta.²⁴¹

Marraskuun 2012 kunnallisvaaleissa Helsingissä äänioikeuttaan käytti vain 17 prosenttia äänioikeutetuista ulkomaan kansalaisista,²⁴² kun yleinen äänestysaktiivisuus oli 57,4 prosenttia. Aikaisemmin samana vuonna paikallinen Moniheli-kansalaisjärjestö oli EU:n rahoituksen tuella toteuttanut iCount-hankkeen, jonka tavoitteena oli lisätä maahanmuuttajien tietoisuutta lähestyvistä kunnallisvaaleista ja kannustaa heitä äänestämään. Hankkeen pääfokusryhmiä olivat ne maahanmuuttajat, jotka eivät olleet Suomen kansalaisia, EU-kansalaisia eivätkä pakolaisia. Projektin tavoitteiden saavuttamiseksi lähetettiin vuoden jälkipuoliskolla vapaaehtoisia kenttätyöntekijöitä eri maahanmuuttajayhteisöihin, järjestettiin tapahtumia ja hyödynnettiin erilaisia yleisiä ja sosiaalisen median foorumeja. iCount-hankkeen toimien vaikutusta maahanmuuttajien äänestysaktiivisuuteen on vielä tutkittava.²⁴³ Fokusryhmäkeskustelussa osallistujat olivat samaa mieltä siitä, että somalit äänestävät liian harvoin. He kokivat, että somalit tietävät äänioikeudestaan mutta eivät käytä tätä mahdollisuutta hyväkseen. Naispuolinen fokusryhmän osallistuja kertoi omasta kokemuksestaan:

Olen tavannut ihmisiä, jotka selittivät minulle, yleensä ihmiset, jotka jakavat kortteja ja kannattavat (jotakuta ehdokasta), kertovat että jos olet asunut maassa kolme tai neljä vuotta, voit äänestää. Ihmisille lähetetään tiedotteita äänioikeudesta, yleensä niille, joilla on kansalaisuus. Minä olen äänestänyt kunnallisvaaleissa kahdesti. Tilaisuuksia on, mutta ihmiset eivät käytä niitä.

Helsingissä oli marraskuun 2012 kunnallisvaaleissa 10 somalitaustaista ehdokasta, joista yksi somalinainen, Vihreiden ehdokas ja pitkäaikainen kaupunginvaltuutettu, valittiin uudelleen. Lisäksi hän oli ainoa somaliehdokas, joka oli ollut lähellä tulla valituksi eduskuntaan. Vain kolme kaupunginvaltuuston 85 jäsenestä on maahan-

²³⁹ Ks. vaalit.fi/15495.htm (luettu 3.11.2013).

²⁴⁰ Ks. vaalit.fi/45668.htm (luettu 3.11.2013).

²⁴¹ Ks. vaalit.fi/15525.htm (luettu 3.11.2013).

²⁴² Tilastokeskus: "Municipal elections", tilastokeskus.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2013-03-14_tie_001_en.html (luettu 3.11.2013). Suomeksi: "Kunnallisvaalit", http://tilastokeskus.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2013-03-14_tie_001_fi.html.

²⁴³ Peter Holley: "Immigrant identity and integration in Finland: Some preliminary remarks on 2012 Municipal elections and activities of the iCount Project", iCount-projektin päätösseminaari, Helsinki, 29.11.2012, icount.fi/en/2012/12/icount-projekti-saatiin-kunnialla-paatokseen (luettu 3.11.2013); ks. myös icount.fi/en/icount-project/background (luettu 3.11.2013), suomeksi <http://icount.fi/icount-project/background/>.

muuttajataustaisia, kaikki heistä musliminaisia.²⁴⁴ Fokusryhmän osallistajat päättelivät, että yhteisölle olisi hyödyksi, jos äänet keskittyisivät yhdelle tai muutamalle vaikutusvaltaiselle somaliehdokkaalle. Miespuolinen fokusryhmän osallistuja kommentoi:

Kun ajatellaan tätä toista kysymystä, äänestämistä kunnallisvaaleissa, joissa on kyse kunnasta ja sen kehityksestä, me olemme siinä hyvin heikkoja. Itsekin olen äänestänyt vain kerran tai kahdesti niiden 14 vuoden aikana, jotka olen asunut täällä, ja luulen että muiden laita on samoin.

Ennen ei ollut saatavilla paljon tietoa vaaleista, mutta nyt on. Muissa Euroopan maissa ja muualla on huomattu, että sillä on vaikutusta, ja nyt on alettu tiedostaa, voidaanko äänestää kunnallisvaaleissa ja parlamenttivaaleissa. Me somalit emme kuitenkaan ole juuri kiinnostuneita siitä. Tai sitten somalien kiinnostus vaaleihin ei ole kovin vahvaa, koska se vaatii aina vaivannäköä, ja jos he kannattaisivat yhtä ehdokasta, he pystyisivät ehkä auttamaan häntä eteenpäin, olipa kyseessä kaupunginvaltuusto tai korkeampi asema. Tällä alueella asuu paljon somaleja, mutta heillä ei ole yhteisiä kiinnostuksenaiheita, heidän ponnistuksensa ovat hajanaiset, ja niin kauan kuin asia on näin, he eivät pysty vaikuttamaan paljonkaan.

²⁴⁴ Ks. www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Kaupunginvaltuusto/Valtuuston+j_senet (luettu 3.11.2013).

11. MEDIAN ROOLI

Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, ja sen onnistuminen riippuu sekä vastaanottavan yhteiskunnan että maahanmuuttajayhteisön asenteista ja käyttäytymisestä. Jälkimmäisen sopeutumis- ja oppimisprosessit ovat ratkaisevan tärkeitä kotoutumisen onnistumiselle, mutta vastaanottavan yhteisön avoimuus ja oppimisprosessit ovat myös olennaisia. Maahanmuutto- ja kotoutumisprosessissa medialla on keskeinen merkitys, koska se on väistämättä välittäjän asemassa mielipidevaikuttajana. Yleisön tietämys maahanmuutosta on hajanaista, ja ainoana tai pääasiallisena tiedonlähteenä on usein media. Euroopassa ja erityisesti Suomessa

monilla tai peräti useimmilla syntyperäisillä kansalaisilla – ei ole juuri lainkaan arkista vuorovaikutusta maahanmuuttajien kanssa, tieto maahanmuutosta ja etnisistä vähemmistöistä perustuu pitkälti tietoihin, jotka on saatu joukkotiedotusvälineistä tai epämuodollisista arkikeskusteluista, jotka puolestaan perustuvat mediasta saatuihin tietoihin.²⁴⁵

Valitettavasti jotkin tiedotusvälineet käyttävät tahallisesti tai tahattomasti valtaansa kotoutumisen jarruttamiseen pääasiallisesti uusintamalla rasismia ja välittämällä kuvaa ryhmien välisestä konfliktista. Teun A. van Dijkin mukaan medialla on oma ”valtakuntansa valtarakenteen sisällä, ja se on aktiivisesti mukana legitimoimassa” tietyn ryhmän valta-asemaa yhteiskunnassa. ”Sen uutisointiritiinit, aihevalinnat, siteeraustavat ja semanttiset ja tyylilliset strategiat ovat kiinteä osa sen autonomista, symbolista roolia sosiaalisen uusintamisen ideologisessa järjestelmässä.”²⁴⁶

Vuonna 2008 Suomessa luettiin sanomalehtiä kolmanneksi eniten maailman maista; lehtien levikki oli 483 kappaletta tuhatta asukasta kohti, ja 76 prosenttia yli 10-vuotiaasta väestöstä luki päivittäin ilmestyvää sanomalehteä tai iltapäivälehteä. Kaksi mediayhtiötä, Sanoma News ja Alma Media, hallitsevat 56:ta prosenttia päivittäissanomalehtien markkinoista. Valtakunnallisia päivittäin ilmestyviä sanomalehtiä on seitsemän. *Suurimpia päivittäin ilmestyviä lehtiä ovat Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat ja Iltalehti, ja suurin ruotsinkielinen päivittäin ilmestyvä tabloidi on Hufvudstadsbladet.* Sanomalehtien jälkeen seuraavaksi suurin painetun median ryhmä ovat aikakauslehdet.

Valtakunnallisia radiokanavia on viisi, joista neljä on Yleisradion julkisen palvelun kanavia ja yksi kaupallinen. Tärkeimpiä televisio- ja kaapelitelevisioyhtiöitä on kolme: Yle, MTV Media sekä Nelonen Media (osa Sanoma Entertainment -yhtiötä), jonka kanaviin kuuluvat Nelonen ja urheilukanava Nelonen Pro. Yleä lukuun ottamatta kaikki nämä kanavat ovat kaupallisten TV-yhtiöiden omistuksessa. Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö on myös Suomessa yleistä. Vuonna 2008 internetyhteyksiä oli

²⁴⁵ N. Farrington, D. Kilvington, J. Price ja A. Saeed: *Race, Racism and Sports Journalism*, Routledge, Abingdon, 2012.

²⁴⁶ Teun A. van Dijk: *Elite Discourse and Racism*, Sage, London, 1993.

2,1 miljoonaa, internetin käyttäjiä oli 394 asukasta tuhannesta ja 72 prosentissa kotitalouksista oli kiinteä laajakaistayhteys. Lisäksi yksi ainoa uutistoimisto, Suomen Tietotoimisto (STT), tuottaa reaaliaikaisia ja kattavia uutispalveluja medialle.²⁴⁷

Tässä luvussa keskitytään käsityksiin somalien esittämistavoista suomalaisessa mediassa, etenkin ajankohtais- ja uutisaiheissa, ja median somaliaiheisen uutisoinnin kielteisiin vaikutuksiin.

11.1 Median somaliaiheinen uutisointi

Muutamit tutkijat ovat tarkastelleet maahanmuutto- ja mediakysymyksiä Suomessa kahden viime vuosikymmenen aikana.

1990-luvun alussa, kun ensimmäiset somalipakolaiset saapuivat Suomeen, median reaktio oli tyyliä ja vaikutti yleisön suhtautumiseen. Tämä sai toimittaja Esa Aallaksen kirjoittamaan tunnetun teoksensa Somalishokki, jossa hän tutki suomalaisen median reaktiota somalipakolaisten saapumiseen. Useimmat haastatelluista asiantuntijoista olivat samaa mieltä siitä, että tilanne on nyttemmin parantunut. He olivat kuitenkin myös sitä mieltä, että tilanne on edelleen herkkä.

Tutkimuksessa ei löytynyt merkkejä siitä, että päivittäisten valtaehtien ja tv-ohjelmien uutis- ja ajankohtaisosastoissa olisi 1990-luvulla tuotettu materiaalia, joka olisi lietsonut etnisiä konflikteja. Avointa rasismia esiintyi kuitenkin yleisönosaston kirjeissä ja online-journalismissa. Kuten Karina Horsti on todennut, jotkin suosittu ns. keltaisen lehdistön lehdet tuottivat ”avoimesti ksenofobista materiaalia”, mutta niitä on tutkittu suhteellisen vähän.²⁴⁸

Useimmat haastatellut asiantuntijat ja lähes kaikki media-aiheisen fokusryhmän osallistujat olivat kuitenkin sitä mieltä, että median tapa esittää somalit on ongelmallinen ja vastuuton. Sari Hammar huomautti:

Olen miettinyt kovasti, mikä on median tehtävä. Välillä nimittäin näyttää siltä, että tietyt mediat haluavat olla hyvin vastuullisia kirjoittelussaan! Ja okei, tämä on oikein hyvä lehtiuttu! Ja seuraavana päivänä he kirjoittavat toisesta näkökulmasta, ja se on taas kerran kamalaa luettavaa – Joskus tuntuu, että taustalla on pelkästään raha, ihan sama mitä kirjoitetaan. Tarkoituksena on vain saada jotkut lukemaan se juttu tai ostamaan lehti tai mitä milloinkin!²⁴⁹

²⁴⁷ J. Jyrkiäinen: ”Media Landscapes: Finland”, European Journalism Centre, 2010, ejc.net/media_landscapes/finland#link_391 (luettu 3.11.2013).

²⁴⁸ Tämä osuus perustuu pitkälti Karina Horstin artikkeliin ”Finland” teoksessa Jessika ter Wal (toim.): Racism and Cultural Diversity in the Mass Media, Vienna, European Research Centre of Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), 2002 (jäljempänä Horsti: ”Finland”).

²⁴⁹ Sari Hammar, kehittämiskoordinaattori, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca), Helsinki, haastattelu 10.12.2012.

Eräs yhteisöaktivisti ilmaisi turhautumistaan sanoen: ”Media on meitä vastaan, uskon että se on (somali-)yhteisön käsitys.”²⁵⁰ Open Society Foundationsin media-aiheisen fokusryhmän keskusteluissa tuli myös esille laaja epäluulo median objektiivisuutta kohtaan. Esimerkiksi eräs nuori somalimies huomautti:

Henkilökohtaisesti uskon, että he kertovat vain kielteisistä asioista. Koska vaikka somalit ovat Suomen suurin muslimiryhmä, me olemme myös vihatuin ryhmä romanien jälkeen. Kun he haluavat puhua jostain, vaikka he näkevät yhteisössä paljon hyviä ihmisiä, mutta kun he näkevät yhden somalin tekevän jotain pahaa, he syyttävät siitä kaikkia somaleita. Aina kun lukee lehteä, näkee uutisen mustasta ihmisestä joka on tehnyt jotain pahaa, ja kun katsoo tarkemmin, näkee että kyseessä on somali. He eivät mainitse, kuinka monet somalit käyvät työssä tai kuinka monet somalit hyödyttävät yhteiskuntaa, he puhuvat vain kielteisistä asioista.²⁵¹

Tutkimusten pääasiallisiin havaintoihin kuuluu se, että suomalainen media esittää somalit ongelmana ja vahvistaa siten tavalla tai toisella sitä enemmistön näkökulmaa, jossa somalit ovat ”epätoivottujen pakolaisten symboli”.²⁵² Susanna Vehmas²⁵³ tutki etnisiä vähemmistöryhmiä koskevia mainintoja kahdessa suurimmassa sanomalehdessä ja havaitsi, että Itä-Euroopan romanit ja somalit olivat ne kaksi suurta ryhmää, joihin median päähuomio kiinnittyi. Romanit yhdistettiin pääosin sosiaalisiin ongelmiin, kun taas somalit mainittiin enimmäkseen rikosten ja konfliktien yhteydessä.

Open Society Foundationsin kenttäaineisto tukee tätä väitettä: suomalainen media ei yleensä anna kokonaiskuvaa vaan on taipuvainen esittämään somalit pääosin ongelmana. Esimerkiksi Suomen Somaliliiton puheenjohtaja Arshe Said painotti, että myönteiset uutiset somaleista ovat kohtuuttoman aliedustettuja suomalaisessa mediassa. Hän totesi, että ainoa hänen muistamansa uutisjuttu, jossa suomalainen media esitti somalien myönteisen puolen, oli Helsingin Sanomien vuonna 2011 julkaisema artikkelisarja, jossa esiteltiin somalien ja muiden maahanmuuttajien pieniryhmiä Helsingin Hämeentieltä ja osoitettiin, että maahanmuuttajat selviytyvät hienosti työstään ja antavat myönteisen panoksen koko yhteiskuntaan.

Suomen somalien esittämisestä mediassa on siis myönteisiäkin esimerkkejä. Toinen myönteinen kehityssuunta on se, että Suomessa alkaa olla somalitaustaisia toimittajia samoin kuin elokuvantekijöitä, näyttelijöitä, kirjailijoita ja tv- tai radiokeskustelijöitä. Heitä on yhä vähän, mutta näkyvinä ääninä ja kasvoina heidän vaikutuksensa suomalaiseen valtavleisöön nousee todennäköisesti merkittäväksi. Esimerkkejä ovat

²⁵⁰ Abdulkadir Mohamed, imaami, The Islamic Rahma Center in Finland (Al-Rahma moskeija), Helsinki, haastattelu 19.12.2012.

²⁵¹ Open Society Foundationsin media-aiheinen fokusryhmä, 19.2.2013.

²⁵² J. Herkman: ”Muukalaisvihan hedelmät. Media, rasistinen diskurssi ja identiteetti”, *Kulttuuritutkimus* 13 (1) (1996), s. 28–36 (jäljempänä Herkman: ”Muukalaisvihan hedelmät”).

²⁵³ S. Vehmas: ”Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä”, teoksessa Mari Maasilta (toim.): *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*, Tampere, Tampere University Press, 2012.

suomensomalialainen toimittaja Wali Hashi, nuori käsikirjoittaja Khadar Ahmed sekä nuori naispuolinen elokuvantekijä ja kolumnisti Naima Mohamad.²⁵⁴

On useita tapoja, joilla median uutisointi voi pönkittää kielteisiä stereotyyppioita somaleista. Ensinnäkin otsikot muotoillaan niin, että tapaukset irrotetaan taustoistaan; on esimerkkejä, joissa otsikko poikkeaa täysin todellisuudesta. Esimerkiksi vuoden 1995 lokakuussa 40–50 skinheadin joukko hyökkäsi 20 somalimiehen kimppuun heidän pelatessaan jalkapalloa itähelsinkiläisessä Kontulan lähiössä. Suomen Tietotoimisto (STT) julkaisi uutisensa otsikolla: ”Somalitappelu tuli kalliiksi veronmaksajille.” Erään analyytikon²⁵⁵ mukaan vaihtoehtoinen ja todenmukaisempi otsikko olisi ollut: ”Skinitappelu tuli kalliiksi veronmaksajille.” Tuolloin monet lehdet julkaisivat uutisen STT:n otsikolla.²⁵⁶ Joidenkin vastaajien käytännön kokemukset tukevat tätä päätelmää, esimerkiksi:

Jonkin aikaa sitten osallistuin mediaohjelmaan, ja tuottajat päättivät otsikoida ohjelman ”Koraani käskee ja Musse tottelee”. Sanoin tuottajalle, että en ole mikään kone – ja sanoin, etten halua osallistua ohjelmaan tuolla otsikolla. Joten silloinkin, kun sisältö on hyväksyttävissä, seuraavaksi pelataan otsikolla, ja monet lukijat, myös minä, tyytyvät lukemaan monista artikkeleista vain otsikon eikä sisältöä.²⁵⁷

Toisena strategiana on tapahtuman uutisointitavan kontekstuaalinen hyväksikäyttö. Vuonna 1995 somalimies tappoi suomalaisen teinin. Paikallislehti julkaisi ison kuvan uhrin surevasta perheestä ja suuren otsikon: ”Nuori somali pidätetty Aitovuoren taposta”. Herkman kuvaili tätä provosoivaksi, rasistiseksi asenteeksi.²⁵⁸

Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto laati kaavaehdotuksen Meri-Rastilan länsirannan alueelle.²⁵⁹ Eräänä iltapäivänä kahdella Helsingin kaupungin suunnittelijalla oli tapaaminen alueen somaliyhteisön kanssa. Läsä oli myös tulkki. Tämä oli yksi useista tapaamisista, jotka järjestettiin paikallisten asukkaiden kuulemiseksi ja sen varmistamiseksi, että kaavassa otettiin heidän tarpeensa huomioon. Paikalla ollut toimittaja alkoi kuitenkin esittää kysymyksiä somalinaisille. Naiset kokivat kysymykset loukkaaviksi eivätkä halunneet vastata osaan niistä. Tulkki antoi kuitenkin vastaukset kysymyksiin. Myöhemmin toimittaja kirjoitti paikallislehteen jutun otsikolla ”Somaliryhmä maalailee uutta Meri-Rastilaa: Isoja asuntoja ja oma grilli”.²⁶⁰ Suomen

²⁵⁴ Open Society Foundationsin pyöreän pöydän keskustelu Helsingissä 16.9.2013.

²⁵⁵ O. Ylönen: ”Skinien hyökkäys somalitappeluksi”, Journalismikritiikin vuosikirja 2000. Tiedotustutkimus 23 (1) (2000), s. 18–19.

²⁵⁶ Horsti: ”Finland”.

²⁵⁷ Mohamoud Musse, Kanava Nuoriso ry:n toiminnanjohtaja, Helsinki, haastattelu 28.12.2012.

²⁵⁸ Herkman: ”Muukalaisvihan hedelmät”.

²⁵⁹ Meri-Rastila on itähelsinkiläinen lähiö.

²⁶⁰ Seija Välimäki-Adie ja Soile Atacocugu, Helsingin kaupungin yhdyskuntatyöntekijät, haastattelu 29.1.2013.

Ympäristökeskuksen laatimassa raportissa todettiin, että kolmen päivän kuluessa artikkelin julkaisupäivästä lehden nettisivuilla julkaistiin noin 300 kommenttia, ja loput (noin 85 prosenttia) kommentteista jätettiin ylettömän rasisuutensa vuoksi julkaisematta.²⁶¹

Media uusintaa vahingollisia stereotyyppisiä yleistämällä yksittäisen yksilön kielteisen asenteen tai rikoksen somalien tekemäksi rikkeeksi. Kun esimerkiksi kahta koulupoikaa syytettiin teini-ikäisen suomalaistyön raiskauksesta, Iltalehti julkaisi uutisen mainitsematta poikien somalitaustaa. Tämä aiheutti mediassa kiihkeän väittelyn, ja jotkut pitivät lehden toimintaa vastuuttomana. Suomen Kuvalehti pohti tätä artikkelissa ”Jos somali syyllistyy rikokseen, pitääkö hänen etninen taustansa kertoa uutisessa?”²⁶² Lisäksi median uutisissa esitetään maahanmuuttajaongelmat usein somaliongelmoina ja somalit asetetaan näiden ongelmien raportoinnissa keskiöön. Monissa tapauksissa somalit nimetään otsikossa tai identifioidaan valokuvassa tai -kuviin.²⁶³ Asiantuntijahaastattelussa mainittiin usein leimaaminen tapana yleistää kielteisiä asenteita. Mainitukseksi tuli kuitenkin myös yhtälön toinen puoli:

Mielestäni yksi kysymys on se, että jos esimerkiksi tapahtuu rikos eikä syyllinen ole tavallaan etninen suomalainen, pitäisikö (etninen tausta) mainita? Tämä on siis kysymys, joka on aina vaikea, ja siinä voisi olla kyse leimaamisesta, mutta toisaalta taas taustaltaan suomalaiset rikolliset, joissakin tapauksissa jopa heidän nimensäkin mainitaan. Tämä on tärkeä kysymys, koska ihmisillä, jotka eivät tunne tarkkoja tilastoja, saattaa olla toisenlainen kuva tilanteesta.²⁶⁴

Somalitaustainen haastateltu totesi:

Mediassa painotetaan vain kielteistä puolta. Median pitäisi olla puolueeton, somaliyhteisön kielteinen puoli voidaan hyvin mainita, ei se minua haittaa, koska kaikissa yhteisöissä on huonot puolensa. Mutta on välttämätöntä, että media esittää myös somalien myönteiset puolet. Ei ole reilua keskittyä pelkästään kielteiseen puoleen.²⁶⁵

²⁶¹ Leikkilä Jaana, Faehnle Maija ja Lyytimäki Jari (toim.): ”Maahanmuuttajat kaupunkiluontoa koskevassa suunnittelussa. Kohti interkulttuurista kaupunkia”, *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 12/2011, Suomen ympäristökeskus, Helsinki, 2011.

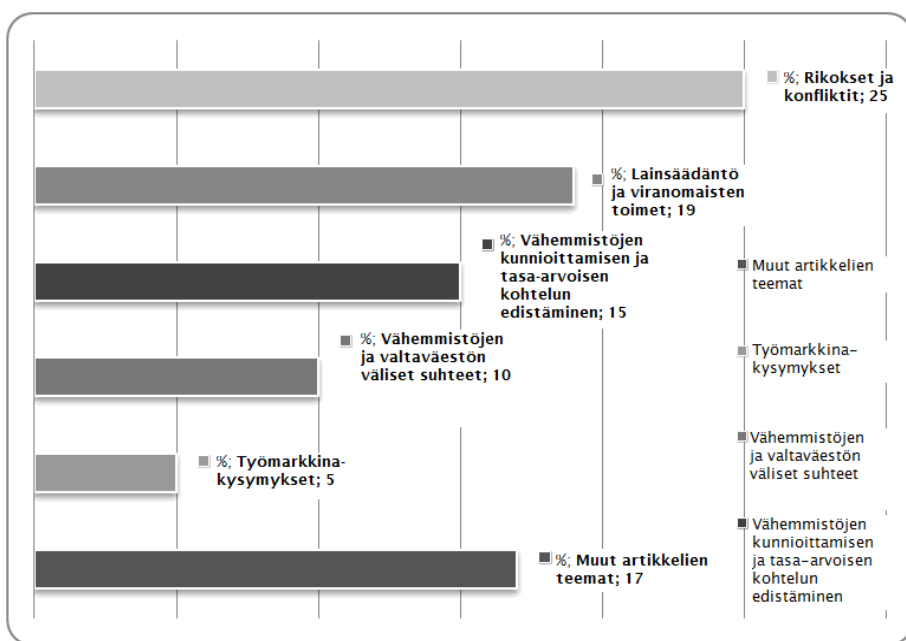
²⁶² Suomen Kuvalehti: ”Jos somali syyllistyy rikokseen, pitääkö hänen etninen taustansa kertoa uutisessa?”, suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/jos-somali-syyllistyy-rikokseen-pitaako-hanen-etninen-taustansa-kertoa-uutisessa (luettu 3.11.2013).

²⁶³ P. Raittila (toim.): *Etnisyys ja rasismi journalismissa*, Tampere University Press, Tampere, 2002. Ks. myös P. Raittila ja T. Kuttilainen: ”Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999”, Tampereen yliopisto, Tampere, 2000.

²⁶⁴ Tarja Mankkinen, sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden sihteeristön päällikkö, haastattelu 15.1.2013.

²⁶⁵ Abdinasir Mohamed, Suomen islamilaisen yhdyskunnan edustaja, Helsinki, haastattelu 8.2.2013.

Kuvio 5. Teemat maahanmuuttajien representaatioissa suomalaisessa mediassa (N=1222) (%), 1999–2007

Lähde: C. Haavisto: *Conditionally One of "Us": A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*, Helsinki, University of Helsinki, Helsinki, 2011

Lisäksi useimmat tutkijat korostivat, että ”lähteiden valinnassa on selvää vinoutumaa”.²⁶⁶ 1990-luvun suomalaisen median ja maahanmuuton tutkimuksissa havaittiin, että toimittajien pääasiallisina tietolähteinä vähemmistöasioissa olivat viranomaiset. Tutkijat ovatkin kritisoineet suomalaista mediaa etnisten vähemmistöjen äänen sulkemisesta pois monin hienovaraisin tavoin. Media luottaa valtaväestöön maahanmuuttokysymysten julki tuomisessa, ja kuten Pentti Raittila²⁶⁷ on korostanut, vähemmistöryhmiä pidetään toissijaisina puhujina.²⁶⁸ Uudemmat tutkimukset tukevat väitettä: esimerkiksi Camilla Haavisto²⁶⁹ totesi kahta ruotsinkielistä päivälehteä

²⁶⁶ Horsti: ”Finland”.

²⁶⁷ P. Raittila: ”Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000”, teoksessa P. Raittila, *Etnisyys ja rasismi journalismissa*, Tampere University Press, Tampere, 2002.

²⁶⁸ ”Toissijainen puhuja” on puhuja, jonka näkemykset välittää kolmas, samaan ryhmään kuulumaton puhuja.

²⁶⁹ C. Haavisto: *Conditionally One of "Us": A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsinki, Helsinki University Print, 2011 (jäljempänä Haavisto: *Conditionally One of "Us"*).

tutkiessaan, että vuosina 2001–2005 yli 40 prosentissa kaikista maahanmuuttaja-aiheisista artikkeleista pääpuhujina olivat viranomaisten edustajat, kun taas maahanmuuttajat, etniset vähemmistöt ja/tai ulkomaalaiset itse olivat pääpuhujina vain 15 prosentissa kaikista artikkeleista. Tämä tukee aiempien tutkimusten tuloksia.²⁷⁰

Lisäksi tietyt aiheet hallitsevat maahanmuuttajien representaatiota suomalaisessa mediauutisoinnissa. Kuviossa 5 on yhteenveto aiheista, jotka hallitsevat maahanmuuttajauutisointia. Useimmat tutkimukset tukevat tätä päätelmää monin tavoin.²⁷¹ Mukhtar Abibin mukaan

suomalainen media on somalien suhteen yksisilmäinen. Somalit ovat joko uhreja, jotka kärsivät jossakin, tai ryöstäjiä, varkaita tai uhka maalle, ja sanoisin, että se kuva on väärä.²⁷²

On väitetty, että suomalaisessa mediassa kerrotaan kahdenlaisista somaleista. Menestyvät somalit esitetään poikkeustapauksina, ja muu somaliyhteisö luokitellaan ongelmaksi.²⁷³ Arno Tanner muotoilee tämän suoraan:

Somalit ovat edelleen tässä suhteessa (median uutisoinnissa) marginalisoituja. Yhtäältä me puhumme somaleista uhreina, ongelmista kärsivänä ryhmänä – heidät nähdään kollektiivina kielteisellä tavalla, kieltein ennakkoluuloin – Mutta onneksi on ehkä viisi, kymmenen, viisitoista, jotka hyppäsivät niin sanotusti suoraan eliittiin, mutta keskiverto kadunmies osana suomalaista yhteiskuntaa, puhumassa maidon hinnasta haastattelussa, sellainen puuttuu täysin, koko keskitie puuttuu, normaalit somalit – sitä en ole nähnyt. Niin, Matti Virtanen, Matti Korhonen ja Abdullahi osana normaalia suomalaista yhteiskuntaa, puhumassa tunteistaan, elämässä hyvää normaalia elämäänsä. Tästä ei kerrota – Niin, tällaiset somalit osana suomalaista yhteiskuntaa, tuotannon tekijöinä, veronmaksajina – Heistä ei kerrota riittävästi.²⁷⁴

Toinen median maahanmuuttajauutisointiin liittyvä ongelma on niiden teemojen rajallisuus, joiden yhteydessä maahanmuuttajien ääniä kuullaan. Toisin sanoen maahanmuuttajia lainataan pääosin niin sanotuissa pehmeissä aiheissa eikä kovissa uutisissa. Eräs kirjoittaja on esimerkiksi pannut merkille, että maahanmuuttajat saavat puheenvuoron pääosin human interest -jutuissa, jotka eivät koske ajankohtaisia uutisaiheita.²⁷⁵

²⁷⁰ Horsti: ”Finland”.

²⁷¹ Horsti: ”Finland”.

²⁷² Mukhtar Abib, sosiaaliohjaaja, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, haastattelu 19.12.2012.

²⁷³ Mukhtar Abib, sosiaaliohjaaja, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, haastattelu 29.1.2013.

²⁷⁴ Arno Tanner, maahanmuuttoviraston tutkija, Helsinki, haastattelu 25.1.2013.

²⁷⁵ Haavisto: *Conditionally One of Us*”.

Sari Pietikäinen²⁷⁶ korosti suomalaisen median yleisen vähemmistöuutisoinnin kielteisiä vaikutuksia ja kirjoitti Suomen vaikutusvaltaisimmasta sanomalehdestä:

Etnisten vähemmistöjen representaatioita Helsingin Sanomien uutisissa luonnehtii polarisointi ja muutoksen, todennäköisimmin huonompaan päin vievän, ennakointi. Uutisissa korostettiin tyypillisesti enemmistön näkökulmaa riippumatta siitä, ilmenikö se käsiteltävissä aiheissa tai esitetyissä kommentteissa, ja pönkitettiin konstruktioita, jossa etniset vähemmistöt ovat He ja suomalaiset Me. Suomalaiset esitettiin tyypillisesti toimijoina, päättäjinä, tapahtumien hallitsijoina – vaikka he ajoittain kärsivät muuttuvan etnisen tilanteen aiheuttamista ongelmista. Etniset vähemmistöt esitettiin tyypillisesti kasvottomina, nimettöminä massoina, jotka saapuivat – kutsumatta – ja aiheuttivat ongelmia. Lyhyesti sanoen etninen enemmistö esitettiin toimintaan ja kontrollointiin kykenevänä, etniset vähemmistöt taas voimattomina, nimettöminä ja vailla asemaa olevina. Tällaiset representaatiot uutisissa edistävät yhteiskunnan pirstoutumista ja pystyttävät esteitä eri etnisten ryhmien välille. Yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen konstruoimisen sijaan HS:n uutisoinnin representaatiot edistävät etnistä eriyttämistä – Uutisoinnin etnisten representaatioiden muuttumattomuus antaa ymmärtää, että etnisten vähemmistöjen toiseus saattaa olla syvään juurtunut osa sekä journalistisia käytäntöjä että niiden toimintaympäristönä olevia yhteiskuntia.

11.2 Käsitteitä somalien representaatiosta suomalaisessa mediassa

Ensimmäisten somalipakolaisten saavuttua 1990-luvun alussa presidentti Mauno Koivisto kutsui hallituksen koolle keskustelemaan somaliongelma, ja vaikka tulijoiden määrä oli melko vaatimaton, asiaa oli silti tarpeen pohtia.²⁷⁷ Siitä lähtien somaliongelma on ollut osa Suomen poliittista maisemaa, näkyvimmin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla, jolloin populistinen Perussuomalaiset teki somalien Suomessa olosta keskeisen teeman poliittista debattiaan. Haaviston mukaan vähemmistö- ja maahanmuuttokysymysten politisointi on kiihtynyt vuodesta 2007 alkaen.²⁷⁸ Aluksi vaihtoehtomedia, etenkin internet, oli maahanmuuttokriitikkojen pääasiallinen kanava väitteidensä ilmaisemiseen ja viestinsä välittämiseen. Perussuomalaisten nousun jälkeen kuitenkin myös valtamedia on osallistunut näiden väitteiden esittämiseen. ”Monissa näistä väitteistä suhtaudutaan selvästi etnisiin vähemmistöihin ja maahanmuuttajiin enemmän nöyryyttävästi kuin

²⁷⁶ S. Pietikäinen: ”Representations of Ethnicity in Journalism. Multiculturalist Transitions on the Pages of a Finnish Daily”, *Nordicom Review* 2 (2005), s. 71–81.

²⁷⁷ Annika Forsander, Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtaja, Helsinki, haastattelu 4.12.2012.

²⁷⁸ Haavisto: Conditionally One of ”Us”.

kunnioittavasti.”²⁷⁹ Monet Open Society Foundationsin tutkimuksen vastaajat ottivat puheeksi Perussuomalaisten nousun yhteyden siihen, miten somalit mediassa esitetään.

Yksi mielenkiintoinen kysymys, johon minulla ei ole vastausta, on kansallisen populistipuolueen, Perussuomalaisten, nousu ja se, mikä on ollut median oma rooli siinä, sillä tämän päivän puolueet ja poliittiset liikkeet ovat täysin riippuvaisia medianäkyvyydestään. Ei voi toimia poliitikkona ilman medianäkyvyyttä, ja herääkin kysymys, hoitaako media työnsä hyvin vai huonosti. Onko meillä sellainen media ja poliitikot kuin ansaitsemme? – Median poliittisessa kielenkäytössä maahanmuuttokriittisyyden käsite ja ajatus, että voi olla maahanmuuttokriittinen olematta rasisti, ovat olleet ongelmallisia, koska maahanmuuttokriittisten ja rasististen näkemysten välille on joskus hyvin vaikea tehdä eroa. Maahanmuuttokriittisyys on kuitenkin poliittisesti korrekta ja rasismi ei, ja rajanvetoa käydään edelleen mediassa, journalismissa ja poliittisissa keskusteluissa. Jos kuuntelee tavallisia ihmisiä metrossa tai bussissa, heiltä kuulee luultavasti paljon rasistisia puheita, jotka he itse luokittelevat vain maahanmuuttokriittisiksi, ja koko maahanmuuttokriittisyyden käsite on ollut oivallinen innovaatio niille, jotka haluavat käydä rasistista keskustelua.²⁸⁰

Joidenkin vastaajien mielestä median rooli perussuomalaisten nousussa on aivan selvä. Esittämällä somalit kielteisenä tekijänä yhteiskunnassa suomalainen media rohkaisi suurta osaa yleisöstään kannattamaan perussuomalaisten agendaä siinä toivossa, että puolue hankkiutuisi eroon Suomen somaliongelmasta.²⁸¹

Vaikka valtamedian uutisointi somaleista on paljon kohentunut verrattuna 1990-luvun varsin avoimiin ennakoasenteisiin, suomalaista mediaa voitaisiin pitää yhtenä kotoutumisen esteenä. Seuraavissa otteissa asiantuntijahaastatteluilta kerrotaan esimerkkejä, jotka osoittavat, miten suomalaisyhteisö reagoi erään somaleja käsitelleen tv-ohjelman jälkeen. Ohjelman lähetti Yle, Suomen valtiollinen televisioyhtiö, marraskuussa 2012. Ohjelman pääviestinä oli, että merkittävä somalijärjestö oli käyttänyt julkisia varoja väärin. Yhden valistuneen havainnoijan mukaan:

Minua suretti, koska näkökulma oli niin kapea, mutta ohjelman katsojat eivät ajattele niin, he ottavat sen totuutena.

Eräs yhteisöaktivisti totesi:

Näyttää siltä, että monien suomalaisten medioiden markkinointistrategia perustuu joidenkin asioiden nostamiseen esille, koska ne ymmärtävät, että yhteiskunta heijastaa sitä mitä mediassa nähdään. Muutama päivä sitten media esitti ohjelman, joka antoi somaleista huonon kuvan. Sitä katsottiin näissä

²⁷⁹ Haavisto: Conditionally One of "Us".

²⁸⁰ Georg Henrik Wrede, opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikön johtaja, Helsinki, haastattelu 3.1.2013.

²⁸¹ Abdinahir Mohamed, Suomen islamilaisen yhdyskunnan edustaja, Helsinki, haastattelu 8.2.2013.

tiloissa, minä en ollut sinä iltana täällä, mutta jotkut nuorisojäsenistämme katsoivat sitä, ja pian ohjelman loppumisen jälkeen jotkut heistä menivät läheiselle huoltoasemalle juomaan kahvia, ja huoltoasemalla olevat ihmiset loukkasivat nuoria sen ohjelman takia. Katsokaa mikä reaktio! Ei kulunut edes puolta tuntia ohjelman ja rasistisesti motivoituneen teon välillä.²⁸²

Toinen totesi:

MOT-ohjelman esittämisen jälkeen yksi mies huusi meille ”Bin-Ladenin porukka”, kun kävelimme rautatieaseman lähellä.²⁸³

Erään sosiaalityöntekijän mukaan:

Kaksi päivää sen jälkeen, kun MOT-ohjelma kolme viikkoa sitten esitettiin tv:ssä, minut kutsuttiin tapaamiseen keskustelemaan tapauksesta, jossa 13-vuotias koulupoika oli syyttänyt 14-vuotiasta somalitoveriaan sanoen: ”Te somalit olette varkaita”, ja toinen oli reagoinut rajusti potkaisemalla koulutoveriaan. Seuraukset somaleille ovat siis välittömät.²⁸⁴

²⁸² Mohamoud Musse, Kanava Nuoriso ry:n toiminnanjohtaja, Helsinki, haastattelu 28.12.2012.

²⁸³ Abdulkadir M. Abdi, Suomen Somalia-verkoston varapuheenjohtaja, Helsinki, haastattelu 19.12.2012.

²⁸⁴ Mukhtar Abib, sosiaaliohjaaja, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, haastattelu 19.12.2012.

12. PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli tunnistaa haasteet ja onnistumiset Helsingissä asuvien somalien kotoutumisen varmistamisessa sekä ymmärtää heidän kokemuksiaan ja huolenaiheitaan tärkeillä arkielämän alueilla. Kahdeksan temaattisen fokusryhmän osallistujilta, yhteensä 70 henkilöltä, kysyttiin seuraavaa:

Jos saisitte minuutin aikaa neuvoa Helsingin kaupunginjohtajaa Helsingin somalien asioissa, mitä sanoisitte hänelle?

Vastaukset olivat vaihtelevia, mutta niistä kävi ilmi kolme merkittävää asiaa. Ensinnäkin vastaajat tunnustivat somalien karun työmarkkinatodellisuuden ja korostivat voimakkaasti työllisyyttä. Asian otti esille yhteensä 22 vastaajaa, ja eräs nuori mies esimerkiksi vastasi:

Sanoisin että työllistymisen pitäisi olla helpompaa ja ihmisten pitäisi olla tasa-arvoisia. Eli ei pitäisi sanoa, että tämä ihminen on suomalainen ja tämä somali, ja paperilla he ovat samanarvoisia. Toinen on kansalaisuudeltaan somali ja toinen suomalainen, vain nimet ovat erilaiset. He ovat käyneet samoja kouluja ja suorittaneet samanlaiset tutkinnot. Joten pitäisi olla yhdenvertaisuutta sen sijaan että takerrutaan nimiin.

Tämä ei ole yllättävää, sillä sekä tässä tutkimuksessa että aikaisemmissa tutkimuksissa on vahvistunut, että somalit kohtaavat merkittäviä haasteita työmarkkinoilla. Moniin muihin Suomen maahanmuuttajataustaisiin ryhmiin verrattuna somalit ovat huonommassa asemassa ammattitaidoltaan, suomen kielen hallinnaltaan ja muiden työelämän vaatimusten kannalta. Se on kuitenkin vain osatotuus. Suomalaisen valtaväestön asenteita somaleita kohtaan pidetään vakavana somalien työmarkkinoille pääsyn esteenä. Kuitenkin samaan aikaan työmarkkinoille kotoutumista pidetään koko suomalaisen yhteiskuntaan kotoutumisen avaimena. Lisäksi tyydyttävää työllistymistä pidetään määrävänä tekijänä ihmisen kokemuksessa identiteetistä ja yhteiskuntaan ja maahan kuulumisesta, ja se parantaa myös yksilön ja perheen yleistä hyvinvointia. On myös huomattava, että merkittävä osa somalinkielisestä väestöstä on työvoiman ulkopuolella alaikäisyyden, opiskelun tai muun syyn takia (esim. äidit, jotka jäävät kotiin hoitamaan lapsiaan).

Toisena tärkeänä kysymyksenä työllisyyden jälkeen vastaajat ottivat esille koulutuksen. Koulutusta pidettiin merkittävänä tekijänä onnistuneessa kotoutumisessa, ja erityistä huomiota kiinnitettiin lasten koulutukseen. 70 vastaajasta kahdellekymmenelle koulutus oli ensisijaisen tärkeä asia kaupunginjohtajan hoidettavaksi. Eräs asumisaiheisen fokusryhmän nuori miespuolinen jäsen sanoi:

Tässä maassa kasvaneet nuoret ovat ne, jotka meitä tulevaisuudessa edustavat, joten heidän ei pitäisi seurata aikaisempien nuorten jäljissä. Hänen (kaupunginjohtajan) pitäisi paneutua nuorisoon. Useimmat nuoret asuvat Helsingissä, heidän pitäisi saada koulutusta; jos ihminen ei saa koulutusta, hän

syrjäytyy yhteiskunnasta joka suhteessa, mutta jos hän saa koulutusta, hän saa hyvän elämän.

Nuorten tilanne ja Suomen somalilasten tulevaisuus on vakava huolenaihe yhteisölle, ja eniten huolta kannettiin koulutuksesta. Alisuoriutuminen koulussa ja koulupudokkuus ovat merkittäviä ongelmia Helsingin somaleille. Etenkin somalipojilla on ongelmia koulussa, korkeammassa koulutuksessa ja työmarkkinoille pääsystä. Suomi tunnetaan korkeasta PISA-luokituksestaan kansainvälisesti. Tämän maailmankuulun koulujärjestelmän täytyy kuitenkin tukea myös yhä monikulttuurisempien oppilaiden koulumenestystä.

Kolmanneksi vastaajat ottivat puheeksi kaupunginjohtajan yhteydet somaliyhteisöön. Kolmetoista niistä, joille kysymys esitettiin, otti esille kaupunginjohtajan, somaliyhteisön ja Helsingin kaupungin asukkaiden väliset suhteet. Jotkut esittivät, että kaupunginjohtajalla pitäisi olla luotettavia somalineuvonantajia, joita hän voisi kuulla somaliyhteisön asioissa. Toiset ehdottivat, että kaupunginjohtajan pitäisi olla suoraan yhteydessä somaliyhteisöön käymällä säännöllisesti paikoissa, joihin somalit luottavat, ja olemalla vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa. Identiteettiä ja kuulumisen tunnetta käsitelleessä fokusryhmässä eräs mies ilmaisi huolenaiheensa näin:

Neuvoisin (kaupunginjohtajaa) tulemaan paikkoihin, joissa somalit istuvat, ja katsomaan, miten heillä menee ja mitä tarpeita heillä on.

Toinen, koulutusaiheeseen fokusryhmään osallistunut mies lisäsi: ”Lapsille kerrotaan hyeenan hampaista ja he pelkäävät hyeenaita, joten älkää antako ihmisten kertoa teille somaleista, vaan ottakaa heihin yhteyttä suoraan, jotta tietäisitte miten asiat todellisuudessa ovat.” Osallistujat ottivat puheeksi tarpeen pohtia uudelleen tapoja, joilla luoda yhteyksiä somaliyhteisöihin ja saada ne paremmin vuoropuheluun kaupungin edustajien kanssa.

Myös identiteetti ja kuulumisen tunne ovat alue, joka vaatii vakavaa huomiota päättäjiltä. Vaikka merkittävä osa vastaajista koki, että he ovat osa asuinalueaan ja että Helsinki on heille mieluisin asuinpaikka, vain hyvin pieni osa vastaajista tunsu kuuluvansa Suomeen. Tähän on useita syitä, mutta useimmin mainittiin kokemukset syrjinnästä suomalaisessa valtavirran yhteiskunnassa ja eriarvoisuudesta voimavarojen jakautumisessa ja saatavuudessa. Eräs nuori mies totesi:

Kyllä, elämän perustana on se, että voi saada sen mitä haluaa. Jos esimerkiksi olet käynyt täällä koulusi alakoulusta lukioon asti, mutta kun yrität päästä yliopistoon, samanikäiset ihmiset asetetaan edellesi, vaikka heillä ei ole sinua parempia todistuksia tai parempaa tietämystä, silloin tosiaan tunnet että sinulta puuttuu jotakin. Jos olet Suomen kansalainen ja edellesi asetetaan toinen kansalainen, silloin oma kansalaisuutesi on vain puolikas. Esimerkiksi kun on avoimia työpaikkoja ja sinulle luvataan soittaa mutta ei koskaan soiteta, sinusta tuntuu ettei sinulla ole täällä paljoa, se vaikuttaa henkisesti. Esimerkiksi

koulutuksesta ei ole sinulle hyötyä täällä työmarkkinoilla; se koulutus pitää viedä toisiin maihin.

Helsingin vieraskielisten asukkaiden määrän odotetaan kaksinkertaistuvan vuoteen 2030 mennessä; toisin sanoen vieraskielisiä odotetaan olevan yli 19 prosenttia Helsingin asukkaista. Helsingin kaupungin sosiaalisen sekoittamisen asuntopolitiikka on tuottanut hyviä tuloksia maahanmuuttajaryhmien eriytymisen ehkäisyssä. Ellei nykyiseen Helsinkiin ja pääkaupunkiseudun maantieteelliseen jakautumissuuntaukseen reagoida asianmukaisesti, se saattaa kuitenkin luoda kestäväntöntä sosioekonomista eriarvoisuutta ja ongelmallista etnistä eriytymistä. Helsingissä asumisen laatu on hyvää, sosiaalinen asuntotuotanto mukaan lukien, ja useimmat somalit ovat siihen tyytyväisiä, mutta somalit pitävät syrjintää asumissektorilla ongelmana. Lisäksi ihmiset valittivat suhteestaan asuntotoimistoihin, sekä sosiaalisen asuntotuotannon että yksityisten yhtiöiden toimistoihin. Joihinkin asuinalueisiin liittyy ongelmia, mukaan lukien satunnainen fyysinen kiusaaminen ja säännöllinen solvaaminen. Suurin ongelma somaleille on kuitenkin se, että saatavilla olevat asunnot eivät vastaa suurperheiden tarpeita.

Samoin kuin aiemmat tutkimukset suomalaisen median roolista maahanmuuttajiin nähden ovat osoittaneet, olivat tässäkin useimmat kyselyn vastaajat ja lähes kaikki media-aiheisen fokusryhmän jäsenet sitä mieltä, että somalien representaatiot mediassa ovat ongelmallisia. Suomalainen media esittää tyypillisesti somalit ongelmana muotoilemalla otsikot tavalla, joka muuttaa tapahtumien asiayhteyden, hyödyntämällä tapahtuman julkituontitapaa sekä yleistämällä kielteisen asenteen tai yksittäisen ihmisen tekemän rikoksen. Lisäksi lähteiden ja teemojen valinnassa on selvää vinoutumaa. Vaikka valtaviiran median uutisointi somaleista on 1990-luvun jälkeen kohentunut, median katsotaan estävän kotoutumista esittämällä somalit epäoikeudenmukaisesti ongelmana Suomessa. Koko nimitys ”somali” on saanut julkisessa keskustelussa kielteisiä konnotaatioita, ja tällä on huono vaikutus Helsinkiin ja koko Suomen nuoriin ja aikuisiin.

Ei ole paikallisia eikä valtakunnallisia mekanismeja, jotka toisivat somalit mukaan päätöksentekoon. On kuitenkin erinäisiä yleisiä tai vähemmistöjen organisaatioita, joita somalit voisivat tehokkaammin hyödyntää tullakseen kuulluiksi asukkaina, kansalaisina ja niin edelleen. Useat somalien edustajat toimivat puolueissa, ja joitakin heistä on valittu eri kaupunginvaltuustoihin Suomessa. Helsingissä eräs somalinainen on valittu kaupunginvaltuustoon viidesti. Kiinnostava esimerkki on Suomen Somalia-verkosto, joka on kattojärjestönä yhdistänyt useita somalijärjestöjä ja suomalaisia järjestöjä. Verkosto ja sen jäsenjärjestöt ovat onnistuneesti saaneet hallituksen mukaan Somaliassa tehtävään kehitystyöhön; ulkoministeriö on myöntänyt useille yhdistyksille rahoitusta Somaliassa toteutettaviin hankkeisiin. Suomalaiset paikallisviranomaiset ja valtion viranomaiset kysyvät myös neuvoa somalien kansalaisjärjestöiltä, etenkin Somaliliitolta, sekä tietyiltä yksittäisiltä ihmisiltä. Fokusryhmän jäsenet kuitenkin huomauttivat, että vaikka Suomessa on runsaasti somalijärjestöjä, ne edustavat melko huonosti koko somaliyhteisöä. Näiden näkemysten voidaan ajatella ilmentävän somaliyhteisön

moninaisuutta sekä tarvetta parantaa kansalaisjärjestöjen toimintakykyä, johtamista ja voimavaroja.

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että huolimatta aiemmista traumaattisista tapahtumista Somaliassa tai syrjäintäkokemuksista Suomessa somalit ovat enimmäkseen tyytyväisiä elämänlaatuunsa ja arjesta selviytymiseensä. Yleisesti ottaen somalinaisten terveys on kuitenkin huonompi kuin somalimiesten. Sekä Suomessa että kansainvälisesti on havaittu, että somalit käyttävät mielenterveyspalveluja hyvin harvoin. Aiemmat tutkimukset ovat myös osoittaneet, että erityisesti ensimmäisen sukupolven somalinaisten keskuudessa on otettava huomioon lukutaidottomuus ja internetin käyttötaitojen puute. Kyky käyttää tietokonetta on erityisen tärkeä Suomessa, koska palveluja hoidetaan yhä enemmän sähköisesti.

Yleisesti ottaen fokusryhmien osallistujat olivat tyytyväisiä Suomen ja erityisesti Helsingin terveydenhuoltopalveluihin. Terveyspalvelut olivat luultavasti arvostetuimpia puolia Suomessa asumisessa. Lisäksi tutkimukseen osallistujilla oli omasta mielestään samat mahdollisuudet käyttää palveluita kuin kantasuomalaisilla. Fokusryhmissä otettiin kuitenkin esille huolet pitkistä odotusajoista lääkärin tai hammaslääkärin vastaanotolle, yleislääkärin haluttomuudesta lähettää potilasta jatkotutkimuksiin tai sairaalaan, siitä apteekkien käytännöstä, että asiakkaalle ehdotetaan halvempaa lääkettä kuin lääkärin alun perin määräämä lääke, kieli- ja viestintäongelmista sekä diagnoosien viivästyttämisestä.

Mitä tulee yleiseen henkilökohtaiseen tyytyväisyyteen, kielteisinä tekijöinä somalien hyvinvoinnin kannalta mainittiin häirintä erityisesti kadulla ja asuinalueilla, yksinäisyys ja eristyneisyys, työttömyys, perheiden hajaannus ja Suomen talvi. Sosiaaliset siteet ja yhteydenpito sukulaisten kanssa yli rajojen puhelimitse ja internetin kautta olivat tärkeitä suojaavien sosiaalisten verkostojen ylläpitämisessä ja luomisessa. Yleensä fokusryhmien jäsenet kuitenkin arvostivat suomalaisen yhteiskunnan turvallisuutta ja pitivät Helsinkiä turvallisena ja puhtaana kaupunkina. Vaikka viranomaisia, esimerkiksi poliisia, kohtaan ilmaistiin jonkin verran epäluuloa, osallistujat näyttivät myös melko lailla luottavan Suomen oikeusjärjestelmään ja kaikkien yhdenvertaiseen kohteluun.

Tutkimuksen tulokset tuovat esiin joitakin haasteita, mahdollisuuksia ja onnistumisia, joita suomalaiset somalit ovat Helsingissä kokeneet. Kokemuksissa on selviä eroja eri sukupolten ja sukupolvien välillä, ja niitä pitäisi tutkia tarkemmin. Olisi kiinnostavaa huomiota toisen sukupolven suomensomaleihin ja varmistettava, että he voivat tuntea kuuluvansa Helsinkiin ja että heillä on samat menestymisen mahdollisuudet kuin kenellä tahansa muulla asukkaalla tai Suomen kansalaisella.

13. SUOSITUKSET

13.1 Identiteetti ja kuulumisen tunne

1. Maahanmuuttajien kotouttamisen parissa työskentelevien Helsingin kaupungin työntekijöiden, yhdyskuntatyöntekijöiden ja kansalaisjärjestöjen pitäisi edistää ruohonjuuritason vuorovaikutusta järjestämällä yhteisöllisiä tapahtumia ja tapaamisia, jotka yhdistäisivät eritaustaisia asukkaita ja vähentäisivät ennakkoluuloja puolin ja toisin.
2. Helsingin kaupungin olisi koottava työryhmä tahoista, jotka suunnittelevat ja tuottavat julkaisuja, verkkosivustoja, ilmoituksia ja muuta kuvamateriaalia kaupunginhallinnolle ja muille julkisille toimijoille. Ryhmän olisi arvioitava nykyisiä materiaaleja ja laadittava ohjeistukset siitä, kuinka niissä voidaan paremmin kuvata Helsingin moni-ilmeistä väestöä ja edistää myönteistä kuvaa vähemmistöyhteisöistä. Helsingin kaupungin, oppilaitosten ja suurimpien työnantajien olisi vahvistettava myönteisiä kuvia maahanmuuttajaryhmistä, esimerkiksi somaleista, visuaalisin keinoin ja mediaa hyödyntäen. Open Society Foundations voisi tässä asiassa toimia Helsingin kaupungin kumppanina.
3. Helsingin kaupungin, ministeriöiden ja muiden julkisten instanssien olisi lisättävä ponnistuksia koulutettujen somalien ja muiden vähemmistöjen edustajien värväämiseksi, jotta luotaisiin myönteisiä roolimalleja nuorille ja kumottaisiin Suomessa nykyisin vallitsevat etniset stereotyyppit.
4. Vähemmistövaltuutetun olisi tehtävä yhteistyötä moskeijoiden ja suurimpien yhteisöjärjestöjen kanssa tiedottaakseen somaleille ja muille asianomaisille ryhmille syrjinnästä ja rasismista, heidän oikeuksistaan ja ilmoituskenteköväylystä.
5. Kaupungin ja valtion viranomaisten olisi tuotava esille kysymystä yhteisöön kuulumisesta ja siitä, miten ottaa huomioon moninaiset identiteetit ja suomalaisen yhteiskunnan muuttuva etninen maisema.
6. Helsingin kaupungin olisi rahoitettava tutkimuksia ja aloitteita, joiden kohteena ovat nuorten hybridiset identiteetit.

13.2 Koulutus

7. Opetusministeriön, Opetushallituksen ja Helsingin kaupungin tulisi tutkia taustasyitä ja mahdollisia rakenteellisia syitä ja kehittää räätälöityjä ratkaisuja kaikille niille ryhmille, joiden nuoriso on aliedustettuna keskiasteen koulutuksessa, kuten somaleille, jotta nuoret voisivat jatkaa korkea-asteen koulutukseen ja saisivat ammatin tai vahvat akateemiset taidot, jotka puolestaan mahdollistaisivat jatko-opinnot esimerkiksi yliopistoissa.

Peruskoulun jälkeisten koulutusmahdollisuuksien saavuttamattomuus nimettiin merkittävänä koulutukseen liittyvänä ongelmana Helsingin nuorille somaleille.

8. Opetusministeriön olisi tutkittava Luva- ja Mava-ohjelmia, jotta näitä peruskoulun jälkeisiin opintoihin valmistavia ohjelmia voitaisiin toistaa muualla. Mava (Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus) on koulutusohjelma, joka valmistee aikuisia maahanmuuttajia ammattikoulutukseen, ja vuoteen 2014 mennessä toteutetaan Luva-ohjelma (Lukioon valmistava koulutus maahanmuuttajille). Sekä Luva että Mava ovat hyviä ohjelmia, jotka voisivat toimia mallina maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opintomenestyksen parantamiseen. Samanlaiset opiskelua tukevat ohjelmat, joissa parannettaisiin lukiosuorituksia, sekä korkea-asteen koulutukseen valmistavat ohjelmat olisivat arvokkaita.
9. Viranomaisten ja koulujen olisi tarkistettava käytäntöjään ja harkittava suomi toisena kielenä -opetuksen poistamista maahanmuuttajavanhempien Suomessa syntyneiden ja suomea hyvin puhuvien lasten todistuksista.
10. Päätöksiä siitä, kuka osallistuu S2-opetukseen, ei pitäisi tehdä sellaisten kriteerien perusteella kuin nimi, etninen ryhmä, kansalaisuus, perhetausta ja kaksi- tai monikielisyys. Sen sijaan suomen kielen taitoa olisi testattava joka lukuvuosi, ja sitten pitäisi päättää yhdessä vanhempien kanssa, pitäisikö lapsen osallistua suomen äidinkielen opetukseen vai suomi toisena kielenä (S2) -opetukseen (vai molempiin). Oppilaat, joiden äidinkieli ei ole suomi eikä ruotsi, sijoitetaan S2-opetukseen, jotta oppilas omaksuisi mahdollisimman laajat valmiudet suomen kielessä. Monet maahanmuuttajataustaiset oppilaat tarvitsevat lisäopetusta suomen kielessä.
11. Opetusministeriön, Opetushallituksen ja Helsingin kaupungin olisi harkittava strategioita, joilla parannetaan jo päiväkodissa ja alakoulussa niiden erityisten suomen kielen taitojen opetusta, jotka todennäköisesti puuttuvat Suomessa syntyneiltä maahanmuuttajataustaisilta lapsilta. Muita taitoja, kuten opiskelutaitoja, olisi myös kehitettävä jo koulutusjärjestelmän varhaisimmissa vaiheissa. Kaikkien lasten kielitaidon testaaminen neljän vuoden iässä on hyvä strategia. Sen tarkoituksena on tutkia neurolingvistiset kyvyt, mukaan lukien äidinkieli. Jos lapsi menestyy testissä muuten hyvin, mutta ei hallitse suomen kieltä, hänelle tarjotaan päivähoitopaikka, jotta hän oppisi riittävästi suomea ennen varsinaisen koulun alkua.
12. Koulujen, opetusministeriön ja kaupungin opetusviraston olisi tarjottava oppilaille säännöllistä neuvontaa jo paljon ennen yhdeksättä luokkaa. Neuvontaan on otettava mukaan laajempi perhe, ei pelkästään vanhempia. Lisäksi vanhemmille tarvitaan valistusta ja tiedotusta koulutusjärjestelmästä, mukaan lukien esiopetuksen tärkeys.

13. Päiväkotien, somaliyhteisön järjestöjen ja Helsingin kaupunginvaltuuston opetuslautakunnan olisi toteutettava tiedotuskampanja. Somaliyhteisön olisi perehdyttävä venäläisyhteisön kokemuksiin lobbauksesta, jolla vaadittiin tukea ja toimia. Yhtenä konkreettisenä askelena olisi somaliedustajan nimittäminen toimimaan paikallishallinnon neuvonantajana.
14. Oppilaitosten olisi luotava kumppanuuksia uskonnollisten organisaatioiden, kuten somalien johtamien moskeijoiden, sekä muiden somaliyhteisön järjestöjen kanssa. Tällaisilla kumppanuuksilla voitaisiin tehokkaasti parantaa perheiden ja oppilaitosten keskinäistä ymmärtämystä puolin ja toisin. Vanhemmat voisivat myös saada enemmän tietoa koulun opetus suunnitelmasta, tuesta ja opiskelu- ja työmahdollisuuksista lapsilleen.

13.3 Työelämä

15. Tällä hetkellä aluehallintovirastojen työturvallisuus- ja työterveysosastot seuraavat, kuinka yhdenvertaisuuslakia noudatetaan työasioissa. Tämä tehtävä tulisi siirtää jollekin tehokkaammalle elimelle, joka pystyy toimimaan tiiviimmässä yhteistyössä maahanmuuttajayhteisöjen kanssa, erityisesti sellaisten yhteisöjen, jotka kokevat paljon syrjintää työmarkkinoilla, kuten somalien.
16. Hallituksen olisi erityisesti huomioitava erityisiä haasteita kohtaavien maahanmuuttajaryhmien, kuten somalien, tilanne suunnittelu- ja toimeenpanostrategioissaan, mukaan lukien kunnianhimoinen tavoite puolittaa maahanmuuttajien työttömyys nykyisellä hallituskaudella 2012–2015.
17. Hallituksen olisi kannustettava samanlaisten sopimusten tekemiseen kuin sen oma sopimus Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien, pääkaupunkiseudun yrittäjien ja Helsingin seudun kauppakamarin kanssa koulutus- ja työtilaisuuksista, jotka ovat perustavan tärkeitä maahanmuuttajien kotoutumiselle ja joita on määrä parantaa pääkaupunkiseudulla vuosina 2013–2015. Tämän uudentyypin yhteistyön tavoitteena on tuoda maahanmuuttajat entistä nopeammin kotoutumiskoulutukseen, työharjoittelujaksolle ja muiden työmarkkinapalvelujen piiriin. Tällä ja vastaavilla aloitteilla olisi vastattava nuorten tarpeisiin ja edellytyksiin ja kehitettävä strategioita niiden yhteensovittamiseksi nykyisten työmarkkinamahdollisuuksien kanssa, mitä vahvasti tukee myös nykyiseen hallitusohjelmaan sisältyvä nuorisotakuu.
18. Helsingin tärkeimpien somalijärjestöjen ja moskeijoiden olisi panostettava entistä vahvemmin syrjinnän torjumiseen tekemällä yhteistyötä sekä paikallisten että valtakunnallisten päättäjien ja syrjinnän vastaisten järjestöjen kanssa. Näiden järjestöjen olisi myös sitouduttava lisäämään tietoisuutta syrjinnän vastustamisesta ja tiedotettava yhteisölle mahdollisuuksista ja paikoista syrjinnän ilmoittamiseen.

19. Tarvitaan lisätutkimuksia siitä, miksi niin monet somalinaiset ja -miehet jäävät työvoiman ulkopuolelle ja millaisia toimenpiteitä tarvittaisiin tukemaan ja kannustamaan heidän toimintaansa työmarkkinoilla: tilastot osoittavat, että varsin suuri osa somalinkielisestä väestöstä on työvoiman ulkopuolella (pois lukien lapset, opiskelijat, asevelvollisuuttaan suorittavat ja eläkeläiset).

13.4 Asuminen

20. Sosiaalisen sekoittamisen asuntopoliitiikan perinteiden ansiosta Helsingissä on niukasti etnistä eriytymistä verrattuna moniin muihin Euroopan kaupunkeihin. Tähän mennessä eri ryhmille myönnetyt asunnot ovat jakautuneet varsin tasaisesti eri alueille, ja tämän hyvän käytännön edistämistä voisi suositella muille Euroopan kaupunkeille.
21. Etnisen eriytymisen ehkäisemiseen tähtäävää politiikkaa olisi täydennettävä siten, että Helsingin kaupungin kiinteistöviraston asuntoasiainosasto toteuttaisi kohdennettuja toimia huono-osaisten ryhmien ja erityisesti näkyvien vähemmistöjen, kuten somalien, aseman lujittamiseksi asuntomarkkinoilla. Helsingin seudun muuttuessa monimuotoisemmaksi eri kaupunginosien eriytyminen on myös ollut kasvussa.
22. Kaupungin viranomaisten olisi kehitettävä asianmukaista politiikkaa ja strategioita vastaamaan siihen ongelmaan, että suurperheille ei ole tarjolla riittävästi kohtuuhintaisia asuntoja.
23. Helsingin asunnonjakojärjestelmän on oltava läpinäkyvämpi ja tarjottava enemmän tietoa päätösten perusteista ja ihmisten paikasta jonossa. Tällä hetkellä järjestelmä ei ole läpinäkyvä, jonoissa ei ole järjestysnumeroita eivätkä hakijat tiedä, kuka saa asunnon ja millä perusteella.
24. Kaupungin viranomaisten olisi luotava yhteyksiä pahasti häirinnästä kärsiviin yhteisöihin, kuten somaleihin, vastatakseen huoleen heidän asuinalueillaan esiintyvistä häirinnästä. Perheitä olisi myös kannustettava osallistumaan asuinalueilla ja asuintaloissa järjestettäviin tapahtumiin, esimerkiksi pihatalkoisiin. Tällaiset tapahtumat olisivat hyviä tilaisuuksia molemminpuoliseen myönteiseen vuorovaikutukseen.

13.5 Terveys ja sosiaalinen suojelu

25. Terveysuunnittelijoiden, kouluttajien sekä palveluntarjoajien olisi tartuttava mielenterveysasiaan ja siihen, miten somalien ja muiden maahanmuuttajien mielenterveysongelmia ymmärretään ja hoidetaan Suomessa. Yhteistyötä somalijärjestöjen ja muiden maahanmuuttajajärjestöjen sekä uskonnollisten asiantuntijoiden kanssa suositellaan painokkaasti.

26. Terveys- ja sosiaalialan laitosten johtajien ja esimiesten olisi varmistettava, että henkilöstö saa koulutusta, jotta yhä monikulttuurisemman, osin lukutaidottoman asiakaspiirin tavoittaminen ja asiakasviestintä paranisivat. Etenkin ensimmäisen sukupolven naisten keskuudessa voi olla lukutaidottomia, jotka tarvitsevat suullista opastusta ja tulkkipalveluja. Erityistä huomiota on kiinnitettävä vanhempiin maahanmuuttajataustaisiin ihmisiin ja heidän selviytymiseensä teknistyneessä yhteiskunnassa, jossa henkilökohtainen palvelu on harvinaistumassa.
27. Terveyskeskuksia ja sairaaloita olisi kannustettava palkkaamaan palveluihin somalinkielistä ja muita vieraita kieliä puhuvaa henkilökuntaa, mikä helpottaisi merkittävästi viestintäongelmia. Myös kantasuomalaisia työntekijöitä olisi koulutettava työskentelemään monikulttuurisissa kohtaamistilanteissa.
28. Somalinaisille, kuten muillekin (muslimi-)maahanmuuttajanaisille, olisi tarjottava kokonaisvaltaisempaa terveysneuvontaa, kuten tiedotusta urheilusta, liikunnasta ja ruokavaliosta. Lisäksi vain naisille tarkoitettuja liikuntatunteja ja uimahalliaikoja olisi tarjottava entistä laajemmin.
29. Terveyspalvelujen tarjoajien olisi tehtävä tiivistä yhteistyötä sosiaalialan kanssa, jotta potilaiden ja heidän perheidensä kokonaisvaltaiset tarpeet ymmärrettäisiin. Yksittäisten fyysisten oireiden ja vaivojen lisäksi olisi puututtava sosiaalisiin ongelmiin, kuten syrjintään ja häirintään, yksinäisyyteen ja eristyneisyyden tunteeseen. Palvelujen ja toimintojen suunnittelussa olisi otettava huomioon myös sukupuoli ja ikä.

13.6 Järjestyksenpito ja turvallisuus

30. Poliisiin olisi luotava luottamusta ja yhteistyötä somalilyhteisön kanssa sekä virallisten että epävirallisten yhteistapahtumien avulla. On tärkeää luoda hyvä yhteistyöverkosto ennen ongelmien ilmenemistä.
31. Etnisiä vähemmistöryhmiä, esimerkiksi somalinuoria, olisi kannustettava ja heille olisi tiedotettava mahdollisuuksista hakea poliisiammattikorkeakouluun. Lisäksi suomensomaleja olisi myös tuettava pyrkimään pelastusopistoon.
32. Poliisiin olisi varmistettava, että näkyviä etnisiä vähemmistöryhmiä kohdellaan ammattimaisesti ja yhdenvertaisesti muiden asiakkaiden kanssa heidän ollessaan oletettuina rikoksen uhreina tai mahdollisina rikollisina. Poliisikoulutukseen olisi myös sisällytettävä syrjinnän vastaista koulutusta ja kulttuuriälykoulutusta.
33. Somalilyhteisöä on kannustettava ilmoittamaan rasisestisesti motivoituneista rikoksista ja viharikoksista tarjoamalla yhteisölle asiaankuuluvaa tietoa ja lisäämällä sen luottamusta oikeusjärjestelmään. Poliisiin on oltava tilivelvollinen siitä, mitä rikosilmoituksen jälkeen tapahtuu.

13.7 Osallistuminen ja kansalaisuus

34. Viranomaisten ja julkisten elinten edustajien olisi lähestyttävä etnisiä ja uskonnollisia yhteisöjä ja yhteisöllisiä järjestöjä, mukaan lukien uskonnolliset järjestöt, ja erityisesti somalijärjestöjä vierailemalla asuinalueilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajia, ja järjestämällä yhteistyöhenkisiä ja epävirallisiakin tapahtumia molemminpuolisen luottamuksen lisäämiseksi.
35. Kaupungin asuntoyksiköiden olisi järjestettävä tapaamisia, joissa maahanmuuttajataustaiset asukkaat ja heidän yhteisönsä keskeiset edustajat saisivat tietoa asumiseen ja asuinalueeseen liittyvistä käytännön asioista, yhteisiin tapahtumiin osallistumisen tärkeydestä ja tavoista vahvistaa hyviä naapurisuhteita. Myös moskeijoiden olisi kannustettava jäseniään ja asiakkaitaan osallistumaan aktiivisemmin.

13.8 Media

36. Suomalaisen median olisi kansallisen edun nimissä laadittava ohjeet eettisesti johdonmukaiselle, tasapuoliselle ja oikeudenmukaiselle uutisoinnille etnisistä vähemmistöistä, etenkin somaleista. Kertominen somaliyhteisön myönteisestä panoksesta hyvinvointivaltioon voisi olla esimerkki uutisoinnista, jolla voidaan haastaa vallitsevat stereotypit ja edistää osallisuutta.
37. Sekä mediäväen että perinteisten puolueiden poliitikkojen olisi harkittava, että he asettuisivat vastuuntuntoisella tavalla vastustamaan vihapuhetta, joka lisää vähemmistöryhmiin kohdistuvaa vihamielisyyttä ja syrjintää.
38. Suomensomalien yhteisön olisi kannustettava jäseniään kouluttautumaan media-alan ammattilaisiksi. Suomensomalien järjestöjen olisi myös harkittava tehokasta mediakoulutusta henkilöstölleen ja edustajilleen voidakseen onnistuneesti tiedottaa myönteisestä työstään ja aloitteistaan mediassa ja hyödyntääkseen median tarjoamia mahdollisuuksia tehokkaammin. Siinä tarkoituksessa niiden olisi pyrittävä yhteistyöhön valtakunnallisten valtamedioiden kanssa.

LIITE 1. LÄHTEET

Englanniksi

- Aallas, E. ”Somalis more than 20 years in Finland – ever discriminated against, now staying or returning?” Teoksessa Tuomo Melasuo, Petter Nissinen ja Outi Tomperi: *A Flying Finn. Finnish Civil Society Actors in the Global Sphere*. TAPRI Net Series: 5. Tampere: Tampere Peace Research Institute (TAPRI), 2013.
- Akhlaq, A. *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*. Helsinki: University of Helsinki, 2005.
- Alitolppa-Niitamo, A. ”Liminalities: Expanding and constraining the options of Somali youth in the Helsinki Metropolitan area”. Teoksessa *Yearbook of Population Research in Finland 37*. Helsinki: Population Research Institute (Väestötutkimuslaitos), 2001, s. 237–246.
- Bhui, K., A. Abdi, M. Abdi, S. Pereira, M. Dualeh, D. Robertson ym. ”Traumatic events, migration characteristics and psychiatric symptoms among Somali refugees: preliminary communication”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 38 (2003), s. 35–43.
- Degni, F., L. Koivusilta ja A. Ojanlatva. ”Attitudes towards and perceptions about contraceptive use among married refugee women of Somali descent living in Finland”, *European Journal of Contraceptive Reproductive Health Care* 11 (2006), s. 190–196.
- Degni F., C. Mazengo, T. Vaskilampi ja B. Essén. ”Religious beliefs prevailing among Somali men living in Finland regarding the use of the condom by men and that of other forms of contraception by women”. *European Journal of Contraceptive Reproductive Health Care* 13 (2008), s. 298–303.
- Dhalmann, H., ja K. Vilkama. ”Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: perceptions of city officials and Somali immigrants”, *Journal of Housing and the Built Environment* 24 (4) (2009), s. 423–439.
- Egharevba, S. ”Rethinking the concept of prejudice: immigrants’ knowledge-based analysis in Finland”, *Journal of the Sociology of Law* 32 (2004), s. 191–221.
- Egharevba, S. ”An investigation into the experiences of African immigrant relations with the police in Finland”, *International Journal of Police Science and Management* 7 (1) (2005), s. 44–46.
- Egharevba, S. ”Do African immigrants in Turku experience more racist harassment in Finland? A victim-oriented-approach”, *International Review of Victimology* 13 (2006), s. 71–79.
- Egharevba, S. ”African immigrants’ perception of police in Finland: Is it based on the discourse of race or culture?”, *International Journal of the Sociology of Law* 34 (2006), s. 42–46.

- Egharevba, S. *Understanding the Racial Nature of Police and Immigrant Relations in Finland: The Case of Africans in Turku*. Turku: University of Turku Publications, 2011.
- Egharevba, S., ja L. Hannikainen. "Exploring police relations with the immigrants minority in the context of racism and discrimination: A view from Turku, Finland", *African Journal of Criminology and Justice Studies* 1 (2) (2005), s. 93–136.
- Egharevba, S., ja J. White. "Are Finnish Police racists? A critical analysis of police cadets' attitudes towards African immigrants in Finland". *Journal of Police Science and Management* 9 (1) (2007), s. 14–35.
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). "Report on Finland" (fourth monitoring cycle), Council of Europe, Strasbourg, 9.7.2013. www.coe.int/t/dg/hl/monitoring/ecri/Country-by-country/Finland/FIN-CbC-IV-2013-019-ENG.pdf
- European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS). *Main Results Report*. European Union Agency for Fundamental Rights (Euroopan unionin perusoikeusvirasto), 2009. fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf
- European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS). *Technical Report. Methodology, Sampling and Fieldwork*. European Union Agency for Fundamental Rights, 2009. fra.europa.eu/sites/default/files/eu-midis_technical_report.pdf
- Farrington, N., D. Kilvington, J. Price ja A. Saeed. *Race, Racism and Sports Journalism*. Abingdon: Routledge, 2012.
- Forsander, A. "Integration through the Nordic welfare state – does work make you into a real Finn?" Teoksessa H. Blomberg, A. Forsander, C. Kroll, P. Salmenhaara ja M. Similä (toim.): *Sameness and Diversity. The Nordic Welfare State Model and the Integration of Immigrants on the Labour Market*, s. 71–81. Helsinki: Research Institute, Swedish School of Social Science, University of Helsinki, 2008.
- Fuhrmann, J. C., ja N. Beckmann-Dierkes. *Finland's PISA success: Myth and transferability*. KAS International Reports 7/2011, s. 6–21. kas.de/wf/doc/kas_23322-544-2-30.pdf
- Haavisto, C. *Conditionally One of "Us": A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsinki: University of Helsinki, 2011.
- Hansen, R. *The Centrality of Employment in Immigrant Integration in Europe*. Washington, DC: Migration Policy Institute, 2012. migrationpolicy.org/pubs/integration-hansen.pdf
- Hautaniemi, P. "Transnational life course, human development and diverse landscapes of opportunities among young Somali men", *Nordic Journal of African Studies* 20 (1) (2011), s. 11–27.
- Heikkilä, E. "Labour Market Participation of Immigrants in Finland and its Regions". Esitelmä, European Social Science History Conference, Glasgow, Skotlanti, Britannia, 11.–14.4.2012. migrationinstitute.fi/articles/078_Heikkila_Labour_Market.pdf
- Heinämäki, L. "Early childhood education in Finland". Occasional Paper no. 39. Potsdam: Friedrich Naumann Foundation for Freedom, 2008. <http://www.fnf.org.ph/downloadables/Childhood%20Education%20in%20Finland.pdf>

- Holley, P. "Immigrant identity and integration in Finland: Some preliminary remarks on 2012 Municipal elections and activities of the iCount Project". Esitys, iCount-projektin päätösseminaari, Helsinki, 29.11.2012. icount.fi/en/2012/12/icount-projekti-saatiin-kunnialla-paatokseen
- Horsti, K. "Finland". Teoksessa Jessika ter Wal (toim.): *Racism and Cultural Diversity in the Mass Media*. Wien: European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), 2002, s. 351–371.
- Jyrkiäinen, J. "Media landscapes: Finland", European Journalism Centre, 2010, http://ejc.net/media_landscapes/finland#link_391
- Kilpi, E. "The education of children of immigrants in Finland". DPhil, Oxford University, UK, 2010.
- Korkiasaari, J., ja I. Söderling. "Finnish emigration and immigration after World War II", Migration institute, Turku, 2003, migrationinstitute.fi/articles/011_Korkiasaari_Soderling.pdf
- Kupiainen, S., J. Hautamäki ja T. Karjalainen. *The Finnish Education System and PISA*, Helsinki: Helsinki University Print, 2009. pisa2006.helsinki.fi/files/The_Finnish_education_system_and_PISA.pdf
- Mannila, S. "Nordic immigration policy and the new emphasis on labour immigration – the case of Finland as compared to Sweden and Norway". Teoksessa S. Mannila, V. Messing, H.-P. van den Broek ja Z. Vidra (toim.): *Immigrants and Ethnic Minorities: European country cases and debates*. THL Report 41/2010, s. 18–38.
- Martikainen, T. "Finland". Teoksessa J. S. Nielsen, S. Akgönül, A. Alibašić ja E. Račius (toim.): *Yearbook of Muslims in Europe*. Vol. 5. Leiden: Brill.
- McCrone, P., K. Bhui, T. Craig, S. Mohamud, N. Warfa, S. Stansfeld, G. Thornicroft ja S. Curtis. "Mental Health Needs, Service Use and Costs among Somali Refugees in the UK", *Acta Psychiatrica Scandinavica* 111 (5) (2005), s. 351–357.
- Moniheli. "Background information on iCount Project". icount.fi/en/icount-project/background/
- Mölsä, M., K.H. Hjelde ja M. Tiilikainen. "Changing mental distress conceptions and practices among Somalis in Finland", *Transcultural Psychiatry* 47 (2010), s. 276–300.
- Pietikäinen, S. "Representations of Ethnicity in journalism. Multiculturalist transitions on the pages of a Finnish daily", *Nordicom Review* 2 (2005), s. 71–81.
- Pirkkalainen, P. "Finland-based Somali diaspora associations and their involvement in co-development". Teoksessa T.L. Weiss (toim.): *Migration for Development in the Horn of Africa: Health Expertise from the Somali Diaspora in Finland*. Helsinki: International Organisation for Migration, 2009, s. 74–90. publications.iom.int/bookstore/free/MIDA_Health_book.pdf#page=74
- Pitkänen, P., ja S. Kouki. "Meeting foreign culture: A survey of the attitude of Finnish authorities towards immigrants and immigration", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (1) (2002), s. 103–118.

- Sigler, R., ja I. Johnson. "Reporting violent acts to the police: A difference by race", *Policing, An International Journal of Police Strategies and Management* 25 (2) (2002), s. 274–293.
- Silveira, E., ja S. Ebrahim. "Social determinants of psychiatric morbidity and wellbeing in immigrant elders and whites in East London", *International Journal of Geriatric Psychiatry* 13 (11) (1998), s. 801–812.
- Teun, A. van D. *Elite Discourse and Racism*. London: Sage, 1993.
- Thomas, B., ja D. Dorling. *Identity in Britain: A cradle-to-grave atlas*. Bristol: The Policy Press, 2007.
- Tiilikainen, M. "Failed diaspora: Experiences of Dhaqan Celis and mentally ill returnees in Somaliland", *Nordic Journal of African Studies* 20 (2011), s. 71–89.
- Tiilikainen, M., ja P.H. Koehn. "Transforming the boundaries of health care: Insights from Somali migrants", *Medical Anthropology* 30 (5) (2011), s. 1–27.
- Tiilikainen, M. ja A. H. Mohamed. "Civil society in the making. Challenges of the Somali diaspora organisations", *Nordic Journal of Migration Research* 3 (1) (2013), s. 40–48.
- Trux, M.-L. "Diversity Under the Northern Star". Teoksessa Annika Forsander (toim.): *Immigration and Economy in Globalization Process: The Case of Finland*. Sitra Reports Series 20. Vantaa: Sitra, 2002, s. 175–226.
- Turja, S. "Finland". Teoksessa A. Platonova ja G. Urso (toim.): *Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union. Part 1: Migration and the Labour Markets in the European Union (2000–2009)*. Geneva: International Organisation for Migration (IOM), 2010, s. 105–115.
- Vaattovaara M., ja M. Kortteinen. "Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki Region", *Urban Studies* 40 (11) (2003), s. 2127–2145.
- Valtonen, K. "Cracking Monopoly: Immigrants and employment in Finland", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (3) (2001), s. 421–438.
- Vuorenkoski L., P. Mladovsky ja E. Mossialos. "Finland: Health system review", *Health Systems in Transition* 10 (4) 2008, s. 1–168.
euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/80692/E91937.pdf
- Yousfi S., ja K. Vilkkama. "Regional settlement patterns and migration dynamics among immigrants in Finland". Teoksessa R. Andersson, H. Dhalmann, E. Holmqvist, T. M. Kauppinen, L. Magnusson Turner, H. Skifter Andersen, S. Søholt, M. Vaattovaara, K. Vilkkama, T. Wessel ja S. Yousfi (toim.): *Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states*. Helsinki: University of Helsinki, 2010, s. 240–262.

Suomeksi

- Castaneda, A., S. Rask, P. Koponen, M. Mölsä ja S. Koskinen (toim.): Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. *Tutkimus venäläis-, suomalais- ja kurditaustaisista Suomessa*.

- Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2012 (jäljempänä Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*).
- Castaneda, A., R. Lehtisalo, C. Schubert, T. Halla, A. Pakaslahti, M. Mölsä ja J. Suvisaari. ”Mielenterveyspalvelut”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 157–164.
- Castaneda, A., C. Schubert, R. Lehtisalo, A. Pakaslahti, T. Halla, M. Mölsä ja J. Suvisaari. ”Traumakokemukset”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 151–155.
- Dhalmann, H. ”Yhden uhka, toisen toive? Somaliensa asumistoiveet etnisen segregaatiokehityksen valossa”. Kaupunkimaantieteen väitöskirja, Geotieteiden ja maantieteen laitos A10, Helsingin yliopisto, 2011.
helda.helsinki.fi/handle/10138/25901.
- Forsander, A. 2002. Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto, 2002.
- Forsander, A. ja A. Alitolppa-Niitamo. ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto. Keitä, miten ja minne?”, Työhallinnon julkaisu 242, Helsinki: Työministeriö, 2000.
- Gissler, M., M. Malin ja P. Matveinen. *Terveydenhuollon palvelut ja sosiaalihuollon laitospalvelut*. Helsinki: Stakes, 2006.
- Haikkola, L. *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2012.
- Hammar, S. *Raportti somaliasiain asiantuntijaryhmän työskentelystä 18.4.2011–31.12.2012*. TEM raportteja 21/2013, 25.6.2013.
tem.fi/files/37056/TEMrap_21_2013_26062013.pdf
- Hautaniemi, P. *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2004.
- Herkman, J. ”Muukalaisvihan hedelmät. Media, rasistinen diskurssi ja identiteetti”, *Kulttuuritutkimus* 13 (1) (1996), s. 28–36.
- Huhtanen, A.-M. ”V niin kuin Vanhentunut”, *Yliopisto-lehti* 4 (2013), s. 18–25.
- Jaakkola, M. *Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999*. Työpoliittinen tutkimus 213. Helsinki: Työministeriö, 1999.
- Jaakkola, M. *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asettumukset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2009.
- Jasinskaja-Lahti, I., ja K. Liebkind. *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla. Sosiaalipsykologinen näkökulma*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1997.
- Jasinskaja-Lahti, I., K. Liebkind ja T. Vesala. *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemukset*. Helsinki: Gaudeamus, 2002.
- Joronen, T. ”Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia”. Teoksessa Seppo Paananen (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 2005, s. 59–82.

- Joronen, T. (toim.) *Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2005.
- Koponen, P., R. Klemetti, H.-M. Surcel, M. Mölsä, M. Gissler ja A. Weiste-Paakkanen. ”Raskauden ehkäisy, raskaudet, synnytykset ja imetys”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 134–137.
- Koponen, P., H. Kuusio, I. Keskimäki ja M. Mölsä. ”Avosairaanhoidon palvelujen käyttö”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 250–258.
- Koponen, P., H. Kuusio, M. Mölsä ja I. Keskimäki. ”Terveystarkastukset ja seulontatutkimukset”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 244–249.
- Koponen P., ja M. Mölsä. ”Naisten ympärileikkaus”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 141–144.
- Korhonen, E., ja J. Takala. *Asumisviihtyvyys Helsingin kaupungin vuokra- ja asumisoikeustaloissa 2005*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2006.
- Kortteinen, M., M. Elovainio ja M. Vaattovaara. ”Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa”, *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006).
- Koskinen, S., A. E. Castaneda, P. Koponen ja S. Rask. ”Koulutustaso ja asuinalue”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 283–288.
- Koskinen, S., A. E. Castaneda, N. Solovieva ja T. Laatikainen. ”Koettu terveys”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 64–66.
- Koskinen, S., P. Sainio ja S. Rask. ”Sosiaalinen toimintakyky”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 199–207.
- Lankinen, M. *Sosiaalisen vuokra-asumisen asema kaupunkikentässä*. Helsinki: Helsingin kaupunki, 2006.
- Leikkilä J., M. Faehnle ja J. Lyytimäki (toim.). *Maahanmuuttajat kaupunkiluontoa koskevassa suunnittelussa. Kohdi interkulttuurista kaupunkia*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 12/2011. Helsinki: Suomen ympäristökeskus 2011.
- Mannila, S., A. E. Castaneda ja I. Jasinskaja-Lahti. ”Syrjintäkokemukset”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 229–238.
- Marjeta, M. ”Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos”. *Sosiologian tutkimuksia* No. 4, Joensuun yliopisto, sosiologian laitos. Joensuu: Joensuu University Press, 2001.
- Martikainen, T. ”Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa”. Teoksessa T. Martikainen, T. Sakaranaho ja M. Juntunen (toim.): *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, s. 62–84. Helsinki: SKS, 2008.
- Mölsä, M., ja M. Tiilikainen. ”Potilaana somali – auttaako kulttuurinen tieto lääkärin työssä?”, *Duodecim* 123 (2007), s. 451–456.
- Myrskylä, P. ”Maahanmuutto ja nuorten syrjäytymisriskit pääkaupunkiseudulla”, *Kvartti, Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu* (2) 2012, s. 14–22.

- Paananen, S. *Suomalaisuuden armoilla: Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*. Helsinki: Tilastokeskus, 1999.
- Paananen, S. (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 2005
- Paananen, S. ”Maahanmuuttajien elinolot Suomessa”, *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (4) (2005), s. 460–462.
- Perhoniemi, R., ja I. Jasinskaja-Lahti. ”Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004”. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2006.
- Pohjanpää, K., S. Paananen ja M. Nieminen. *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus, 2003.
- Pöyhönen, S., M. Tarnanen, E.-M. Vehviläinen, A. Virtanen ja L. Pihlaja. *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto ja Suomen Kulttuurirahasto, 2010.
- Raittila, P. (toim.) *Etnisyys ja rasismi journalismissa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2002.
- Raittila, P. ”Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000”. Teoksessa P. Raittila (toim.): *Etnisyys ja rasismi journalismissa*, Tampere: Tampereen yliopisto, 2002, s. 31–108.
- Raittila, P., ja T. Kuttilainen. *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2000.
- Rask, S., P. Sainio, S. Stenholm, M. Vaara ja T. Hurnasti. ”Fyysinen toimintakyky ja liikkumisen apuvälineet”. Teoksessa Castaneda ym.: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi*, s. 183–190.
- Saksela, S. ”Maahanmuuttajajyhdistysten ja viranomaisten välinen yhteistyö”. Teoksessa T. Joronen: *Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2005, s. 9–115.
- Salminen, K. ”Turun maahanmuuton kuva”. Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö, Turun kaupunki, Tutkimuskatsauksia 5/2012.
- Stenman, K. ”Poikien ympärileikkaus. Selvitys kansainvälisistä ja kotimaisista käytännöistä”. *Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita* (2004) 3, Helsinki. stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3699.pdf
- Teräs, M., E. Niemi, D. Stein ja M. Välinoro. *Muunkieliset nuoret siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin maahanmuutto-osasto, 2010. hel.fi/wps/wcm/connect/9e8a23004084f1659a64ba3ce15fc85f/Muunkieliset+nuoret+18.11.2010+LOPULLINEN+VERKKO-VERSIO.pdf?MOD=AJPERES
- Tiilikainen, M. *Arjen islam. Somalialaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Tiilikainen, M., ja M. M. Abdi. ”Somalialaisväestö ja poliisi yhteistyössä”. Teoksessa A. Tanner (toim.): *Poliisi ja maahanmuuttajat – kohti kotoutumista edistävää vuorovaikutusta*, Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2008, s. 101–118.

- Tiilikainen, M., ja M. Mölsä. ”Potilaana somalialainen maahanmuuttaja”. Teoksessa A. Pakaslahti ja M. Huttunen (toim.): *Kulttuurit ja lääketiede*. Helsinki: Duodecim, 2010, s. 305–320.
- Vehmas, S. ”Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä”. Teoksessa M. Maasilta (toim.): *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2012, s. 116–135.
- Vilkama, K. *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2011.
- Ylönen, O. ”Skinien hyökkäys somalitappeluksi”, *Journalismikritiikin vuosikirja 2000*. Tiedotustutkimus 23 (1) (2000), s. 18–19.

Lait

- Finlex 359/2003 Kansalaisuuslaki, finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20030359
- Finlex 493/1999 Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta, finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1999/19990493
- Finlex 1386/2010 Laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä, finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386
- Yhdistyslaki 503/1989, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503>

Valtion ja kuntien julkaisut

- Helsingin kaupungin maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden neuvottelukunta.
www.hel.fi/hki/heke/en/Immigration/Advisory+board+for+immigration+and+integration+matters, suomeksi www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto/Neuvottelukunta/Maahanmuutto+ja+kotoutumisasioiden+neuvottelukunta
- Helsingin kaupunki. Kaupunginvaltuusto.
www.hel.fi/wps/portal/Helsinki_en/Artikkeli?url=hki:path:/helsinki/en/City+government/Decision-making/City+council¤t=true, suomeksi www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Kaupunginvaltuusto
- Helsingin kaupunki, Valtuuston jäsenet.
www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Kaupunginvaltuusto/Valtuuston+j_senet/
- Helsingin kaupunki: ”Monimuotoisuus ja maahanmuutto. Maahanmuuttoon, maahanmuuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvät strategiaohjelman linjaukset – toimeenpanosuunnitelma.” www.hel.fi/hki/Heke/en/Immigration/Strategic+agendas, suomeksi www.hel.fi/hki/Heke/fi/Maahanmuutto/Strategiset+linjaukset/Linjaukset
- Helsingin kaupunki: ”Lauta- ja johtokunnat ohjaavat toimintaa”.
www.hel.fi/hki/Helsinki/en/City+government/Decision-making/Committees+and+Boards, suomeksi

www.hel.fi/hki/Helsinki/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/P__t_ksenteko/Lautakunnat+ja+johdotunnat

Helsingin kaupunki: ”Maahanmuuttoon, maahanmuuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvät strategiaohjelman linjaukset –toimeenpanosuunnitelma, Henkilöstökeskus”, 2009.

www.hel.fi/wps/wcm/connect/bec87f00420b5c12ae52ffa2e161bc01/monimuotoisuus+ja+maahanmuutto_fontit+upotettu_englanti.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=bec87f00420b5c12ae52ffa2e161bc01, suomeksi

www.hel.fi/wps/wcm/connect/3fd2a7804f9c32c5b5fab7a4cf6ee88a/monimuotoisuus+ja+maahanmuutto_fontit+upotettu_uusi+painos.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=3fd2a7804f9c32c5b5fab7a4cf6ee88a

Helsingin ulkomaalaispolitiikka (1995). Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 10/1995. Helsinki.

Helsingin ulkomaalaispolitiikka – Perusteet ja käytäntö. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 12/1991. Helsinki.

City of Helsinki Urban Facts: ”Foreigners in Helsinki 2011”, Statistics 6.

www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/12_02_16_Tilasto_en_6_Selander.pdf

Helsingin kaupungin tietokeskus: ”Tilastoja” 41, 2011.

www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/11_12_15_Tilastoja_41_Ranto.pdf

Ministry of Education and Culture: Education and Research 2011–2016. A development plan. Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland (2012) 3. Suomeksi: Koulutus ja tutkimus 2011–2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu (2012) 1.

Sisäasiainministeriö. *Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut*. Sisäasiainministeriön julkaisu 2/2009.

Ministry of Labour (Työministeriö). Government Report on Implementation of the Integration Act. Government report 5/2002, Publication of Labour Administration, 317.

Työministeriö. *Valtion kotouttamisohjelma*.

tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf

Työministeriö. *Työelämäkysymykset ja haasteelliset ryhmät työllisyyspolitiikan näkökulmasta*. Työministeriö, Euroopan sosiaalirahasto. Helsinki: Edita, 2002.

Opetushallitus. ”Description of Education System Finland”.

oph.fi/download/124284_Education_system_of_Finland.pdf

Opetushallitus. ”Suomen sanoin – monin tavoin. Suomi toisena kielenä perusopetuksessa”, 2008. www.edu.fi/download/121984_S2_perusopetuksessa_esite_2008.pdf

Opetushallitus: ”National Core Curriculum for Instruction Preparing Immigrants for Basic Education 2009”, 2009. oph.fi/download/138886_national_core_curriculum_for_instruction_preparing_for_basic_education_2009.pdf

Opetushallitus: ”National Core Curriculum for Integration Training for Adult Migrants 2012”, 2012. oph.fi/download/140755_national_core_curriculum_for_integration_training_for_adult_immigrants_2012.pdf

Opetushallitus. "National Core Curriculum for Literacy Training for Adult Migrants 2012", 2012. oph.fi/download/140756_national_core_curriculum_for_literacy_training_for_adult_immigrants_2012.pdf. Suomeksi: www.oph.fi/download/139339_aikui sten_maahanmuuttajien_luku_ja_kirjoitustaidon_koulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf.

Vähemmistövaltuutettu. "Ethnic discrimination, questions and answers, housing". vahemmistovaltuutettu.fi/en/ethnic_discrimination/questions_and_answers/housing, suomeksi: http://www.ofm.fi/fi/etninen_syrjinta/kysymyksiä_ja_vastauksia/asuminen

Security Intelligence Service (Supo). "Annual Report 2012".

[poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/3A8F83D40BFB6A3FC2257B1D00480FB0/\\$file/2012_Supo-ENG_web.pdf](http://poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/3A8F83D40BFB6A3FC2257B1D00480FB0/$file/2012_Supo-ENG_web.pdf), suomeksi:

[poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/CBC606E685686634C2257B1D0047E7CD/\\$file/2012_Supo-FIN_web.pdf](http://poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/CBC606E685686634C2257B1D0047E7CD/$file/2012_Supo-FIN_web.pdf)

Tilastokeskus. Oppilaitostilastot 2006 (Educational Institutions 2006). Helsinki: Tilastokeskus, 2007.

LIITE 2. HAASTATELLUT ASIAANTUNTIJAT

Nimi	asema	organisaatio
(nimetön)	opettaja	helsingiläinen koulu
Abdi, Abdulkadir M.	varapuheenjohtaja	Suomen Somalia-verkosto
Abib, Mukhtar	sosiaaliohjaaja	Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto
Abdulla, Zahra	kaupungin- valtuutettu	Helsingin kaupunki
Ali, Hassan A.	puheenjohtaja	Somaliland Seura
Alitolppa-Niitamo, Anne	monikult- tuurisuusasioiden päällikkö	Väestöliitto
Atacocugu, Soile	yhdyskunta- työntekijä	Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston aluetyön yksikkö
Biaudet, Eva	vähemmistö- valtuutettu	vähemmistövaltuutetun toimisto
Cortés Téllez, Mikko	erikoissuunnit- telija	opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto
Forsander, Annika	johtaja	Helsingin kaupunki, maahanmuuttoasiat
Evwaraye, Ari	ylitarkastaja	sisäasiainministeriö
Hammar, Sari	kehittämis- koordinaattori	Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca)
Hashi, Wali	vapaa toimittaja	
Kajava, Maija	sihteeri	Suomi-Somalia seura 1987–1993, 1997–2008, Somali Forum for Progress Finland, 2010–
Keskitalo, Päivi	ylitarkastaja	vähemmistövaltuutetun toimisto
Mankkinen, Tarja	päällikkö	sisäisen turvallisuuden sihteeristö, sisäasiainministeriö
Mannerström, Katja	opettaja	Vuosaaren lukio
Mohamed, Abdinasir	edustaja	Suomen islamilainen yhdyskunta
Mohamed, Abdirazak S.	edustaja	Helsinki Islam Keskus
Mohamed, Abdulkadir	imaami	Islamic Rahma Center
Mohamed, Saido	asiantuntija ja puheenjohtaja	Ihmisoikeusliitto ja Suomen Somalia-verkosto
Musse, Mohamud	toiminnanjohtaja	Kanava Nuoriso

LIITE 2. HAASTATELLUT SIDOSRYHMIEN EDUSTAJAT

Santaharju, Riku	tutkija	Maahanmuuttovirasto
Said, Arshe	puheenjohtaja	Suomen Somaliliitto
Stenman, Kristina	maahanmuutto-johtaja	työ- ja elinkeinoministeriön maahanmuutto-osasto
Tanner, Arno	tutkija	Maahanmuuttovirasto
Välimäki-Adie, Seija	yhdyskunta-työntekijä	Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston aluetyön yksikkö
Wrede, Georg Henrik	johtaja	opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikkö

Vähemmistöyhteisöt, niin muslimit, maahanmuuttajat kuin romanitkin, ovat tämän päivän Euroopassa edelleen suurennuslasin alla. Tämä monimutkainen tilanne asettaa Euroopalle yhden sen suurimmista haasteista: miten turvata yhdenvertaiset oikeudet ympäristöissä, jonka moninaisuus lisääntyy nopeasti.

At Home in Europe, osa Open Society Foundationsin Open Society Initiative for Europe –aloitetta, on tutkimus- ja vaikuttamishanke, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta vähemmistö- ja marginalisoituneille ryhmille, jotka ovat jääneet kansalaistoiminnan, politiikan, talouden ja kulttuurielämän valtavirtojen ulkopuolelle Länsi-Euroopassa.

Projektin ensimmäinen vertaileva tutkimussarja oli Muslims in EU Cities, joka tarkasteli muslimien asemaa yhdessätoista Euroopan unionin maassa. Somalis in European Cities eli Somalis in European Cities tutkimussarja lähtee liikkeelle Muslims in EU Cities raporttien havainnoista ja esittelee somalien kokemuksia ja heidän kohtaamiaan haasteita seitsemässä Euroopan kaupungissa. Tutkimuksella pyritään tavoittamaan arkielämän kokemuksia sekä sitä, miten paljon ja millaisia yhteyksiä poliittiset päättäjät ovat luoneet kaupunkinsa somaleihin ja muihin vähemmistöihin.